

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ
МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 4

АПРИЛ 1924

ГОД. ХLI

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

ДЕКРЕТИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Декретом Господина Министра Просвете постављени су:

у Министарству Просвете:

за секретара, Владимир Јанковић, секретар Министарства за Аграрну Реформу, са правима чиновника I категорије 7 групе, а другим степеном основне плате;

за приправнике: Ружица Стефановићева, дипломирани студент философије;

Јелена Константиновић, суплент у оставци;

Босилка Михајловић, досадашњи приправник II категорије 5 групе, у 9 групи I категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 1350 динара годишње;

за приправнике II категорије 5 групе, са првим степеном основне и 60% полагајне плате:

Ружа Мићић, апсолвирани студент философије;

Миодраг Миленковић и Надежда Марковићева, досадашњи званичници Министарства Просвете;

Олга М. Арсенивић и Катарина К. Крстић, свршени матуранти;

Милева Радосављевић, досадашњи званичник Министарства Просвете; и

Милан Л. Рајић, писар I класе Министарства Просвете у оставци;

за приправнике III категорије 4 групе, са првим степеном основне и 60% полагајне плате:

Стана Матићева и Зорка Тодоровић, званичници Министарства Просвете;

Милан Павловић, досадашњи дневничар Министарства Просвете;

Илија Чоловић, пређашњи званичник Министарства Правде.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

— 1382 редовни сасџанак, од 15 јануара 1924 године —

Присутни: председник г. Д-р Богдан Гавриловић, председник г. Д-р Данило Катић, чланови: г. г. Д-р Чед. Митровић, Д-р Никола Вулић, Д-р Алек. Белић, Д-р Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, Д-р Лаза Ненадовић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Лазар Трипковић, Тодор Радивојевић, Свет. Томић, Милутин Станковић и Дим. Пауновић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен претходни записник.

II Г. г. Дим. Тричковић усмено реферише о молби Јелице Циндар-Марковићеве (в. 1380 записник). Саслушавши, Савет је мишљења, да би се могло сматрати, да је молитељица свршила четири разреда гимназије.

III Г. г. Тричковић и Триповић усмено реферишу о молбама кандидата за наставнике у средњој школи. Савет је мишљења: да имају квалификација: Михаило Рапош за суплента веронауке (ако је положио испит из националне групе предмета); Иван Веденски, за сталног хонорарног наставника; Салих Муртезић за хонорарног наставника с хонораром од одржаног часа; да Константин Умањец треба да положи испит из националне групе предмета.

IV Г. г. Протић и Станковић усмено реферишу о молбама учитеља основних школа за реактивирање.

Савет је мишљења: да се Новка Ковачевићева не може реактивирати, јер није свршила учитељску школу; да се Анђелу Ноци може допустити полагање допунског испита из националне групе предмета, но без икаквих права на неки већи положај у учитељској служби.

V Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 25069 од 12 пр. мес., с представком Министарства Саобраћаја: да ли се мушка грађанска школа у Панчеву може поредити са средњом школом. Савет је мишљења (већином гласова), да се ова школа може упоредити са средњом школом у питањима чиновничког ранга.

VI Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 24503 од 5 пр. мес., с представком Министарства Трговине и Индустрије, да се у наставни план за географију у средњој школи унесу и предавања о значају туристике и путничког саобраћаја.

Савет је мишљења, да се садржина ове представке може доставити средњим школама.

VII Прочитани су реферати г. г. Петра Типе, Дим. Марчића и Антона Билимовића о *Геометрији* за више разреде средњих школа од г. Свет. Давидовића.

Саслушавши реферате Савет је мишљења, да се ова Геометрија може препоручити као привремени уџбеник приватног издања, но писац за народно издање да усвоји примедбе и изврши исправке по реферату г. Билимовића.

За реферате издати 1800 динара, а реферат г. Билимовића да се објави у „Просветном Гласнику.“

VIII Прочитани су реферати г. г. Мил. Ванлића, Д-р Николе Поповића и Д-р Влад. Дворниковића о *Novoj Silogistici* г. Драгутина Пфана, професора у Загребу.

Саслушавши реферате Савет је мишљења, да ово дело није подесно за уџбеник. Референтима издати по 100 динара.

IX Прочитани су реферати г. г. Д-р Николе Вулића и Милана Будимира о *Izboru iz Homerove Ilijade i Odiseje* г. Д-р Николе Мајхарића, у издању „Библ. Завода у Загребу.

Саслушавши реферате Савет је мишљења, да се ова књига може препоручити. Референтима издати по 100 динара хонорара.

X Прочитан је реферат г. г. Д-р Мите Лукића, Петра Илића и Александра Јорговића о *Маџарском буквару са читанком* проф. г. Дејана Михаиловића.

Саслушавши реферате Савет је мишљења, да се овај буквар с читанком може одобрити, као уџбеник приватног издања. За реферат издати 300 динара хонорара.

XI Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 26139 од 28 пр. мес. с молбом г. г. Д-р Милоша Тривуница и Ј. Канргге, да се њихова *Немачка читанка* (III део) одобри као уџбеник за средње школе.

Пошто је ова читанка позната члановима Савета, Савет је мишљења да се може препоручити.

— 1383 редовни сасијанак од 16 јануара 1924 године —

Присутни: председник г. Д-р Богдан Гавриловић, председник г. Д-р Дан. Катић, чланови: г. г. Д-р Чед. Митровић, Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Д-р Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, Д-р Лаза Ненадовић, Димитрије Ј. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Лазар Тричковић, Т. Радивојевић, Светозар Томић, Милутин Станковић и Дим. Пауновић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г. г. Протић и Станковић усмено реферишу о молбама учитеља основних школа за пензију.

Саслушавши реферате, Савет је мишљења: да треба ставити у пензију: Павлу Зурц-Режек, Јакоба Ковачича, Мару Опашиг, да Рожу Мулачек-Бизјак, Серафину Голија-Хубад и Марију Краљ-Закрајшек не треба ставити у пензију.

III Г. г. Тричковић и Тричковић усмено реферишу о квалификацијама кандидата за наставнике у средњој школи.

Саслушавши реферате, Савет је мишљења да имају квалификације: Драгица Поповићева за суплента, Јулија Сљоскина за сталну хонорарну наставницу, да Алексције Голубјатников треба да поднесе оригиналне и поуздане документе, и да положи испит из националне групе предмета.

IV Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 69 од 1 ов. мес. с молбом г. Живка Ранковића из Београда, да се његово издање слике Њ. В. Краља Александра препоручи за школе и просветне установе.

Савет је мишљења, да молбу треба уважити.

V Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 26040 од 27 ов. мес. с молбом г. Милоша Голубовића, сликара из Београда, да му се допусти полагање испита из IV разреда гимназије, пошто је свршио грађанску школу по закону од 1890 године.

Према усменом реферату г. Протића, Савет је мишљења: да се молба може одобрити.

VI Прочитано је писмо Господина Министра Просвете с молбом Миодрага Ђонића да му се школовање у Енглеској призна као свршених седам разреда наше гимназије.

Савет одлучује да се за мишљење умоли г. Павле Поповић.

VII Прочитано је писмо Господина Министра Просвете с молбом г. Бож. Радивојевића, чиновника Министарства Пољопривреде и Вода, за нострификацију дипломе пољопривредне академије у Одеси, коју је свршио.

Савет одлучује, да се за реферат о уређењу ове школе умоли г. Д-р Чед. Митровић.

VIII Председник саопштава, да је г. Тешимир Старчевић известио, да не може да прегледа упућену му књигу *Француске речи расијоређене логичним редом*.

Савет прима знању и одлучује, да се за преглед ове књиге умоли г. Милан Вујановић.

IX Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 549 од 12 ов. мес., с молбом порезника г. Божицара Ј. Вељковића, да му се изда уверење о рангу *Геодетске и Грађевинске Академије* проф. Андоновића.

Савет одлучује, да се прибави наставни план и програм те школе.

X Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 26204 од 29 пр. мес. с молбом књижаре Гезе Кона у Београду, да се *Ариш. мешика* и *Алебра* за ниже разреде средњих школа од г. Д-р Симе Марковића, пређ. професора, одобре као уџбеници. Пошто су ове књиге биле прегледане од г. Радослава Лазаревића, у 1921 години, па је затим даљи поступак по овоме предмету био обустављен, јер се

д*

писац тада налазио ван земље, те му не би могло бити достављено решење као ни примедбе референата. — Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле и г. г. Антон Билимовић и Мих. Симић, а молилац да положи још 1500 динара за хонорар.

XI Читају се реферати г. г. Свет. Максимовића, Миливоја Добросављевића и Чедомира Ђорђевића о уџбенику *Наука о њросшору* г. Ђорђа Рокнића.

Саслушавши реферате, Савет је мишљења, да се ова књига може одобрити као уџбеник приватног издања у средњим школама.

За реферате издати 300 динара хонорара.

XII Прочитано је писмо Господина Министра Просвете с молбом г. Д-р Влад. Станојевића, санитетског мајора, да се не одобри одлука Главног Просветног Савета о забрани његове *Хигијене* за средње школе.

Савет одлучује, да ову представку расмотри г. Д-р Лаза Ненадовић.

XIII Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ПБр. 110 од 5 ов. мес. с представком Министарства Вера, да се нострифицирају дипломе и сведочанства чиновника и службеника тога реда.

Савет одлучује, да предмет треба упутити Београдском Универзитету, на мишљење надлежних факултетима.

XIV Прочитано је писмо Господина Министра Просвете О.Н.Бр. 1326 од 10 овог мес., с молбом г. Стојана Зафировића, управитеља учитељске школе у Крагујевцу, да се његов превод *Сџранице из њпрактичне ѡедагоиике* од Л. Десена, препоручи као помоћна књига за школски рад у учитељским школама.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоли г. Д-р Вићентије Ракић, а писац да положи 200 динара за хонорар.

XV Прочитано је писмо Господина Министра Просвете С.Н.Бр. 26164 од 28 пр. мес., с молбом издавачке књижаре „Библ. Завод“ у Загребу, да се књига *Kratka uputa и političku aritmetiku* проф. г. Д-р Стјепана Мохоровичића одобри као уџбеник за трговачке и друге стручне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Д-р Влад. Варићак, Д-р Рикард Жупанчић и Д-р Петар Вукићевић, а молилац да положи 600 дин. за хонорар.

XVI Прочитано је писмо Господина Министра Просвете с молбом г. Дамњана Божића, професора гимназије да се његова *Лаџинска чиџанка* исправљена према ранијим примедбама г. г. Д-р Вулића и Чајкановића, одобри за средње школе.

Савет одлучује, да се за преглед умоли г. Д-р Чајкановић, а молилац да положи 200 динара за хонорар.

— 1384 редовни сасџанак од 21 јануара 1924 године —

Присутни: председник г. Д-р Богдан Гавриловић, чланови г. г. Д-р Чед. Митровић, Д-р Никола Вулић, Д-р Александар Белић, Д-р Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Мирко Поповић, Лазар Трипковић, Тодор Радивојевић, Светозар Томић и Милутин Станковић.

Секретар Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Прочитано је писмо Господина Министра Просвете С.Н.Бр. 26240 од 30 ов. мес., с молбом г. Марка Бајука, професора и учитеља певања гимназије у Љубљани да се ослободи полагања испита оспособљења из певања и да му се повиси хонорар за часове певања као и потпуно квалификованим наставницима тога предмета.

Саслушавши молбу, као и усмени реферат г. Тричковића, Савет је мишљења, да се молилац не може ослободити поменутог испита, а питање о повишењу хонорара има се расправити по Уредби о хонорарним часовима.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

III Г. г. Протић и Станковић усмено реферишу о молбама учитеља основних школа за пензије и реактивирање.

Саслушавши реферате, Савет је мишљења: да Регалата Чебуља, Цецилију Коцбах, Ирму Такач, Ружу Салбергер, Франу Петрича, Албину Коцијанчић и Љубицу Фристацки, треба ставити у пензију; да Ану Капус-Стих, Јанка Чепона и Августу Север-Арх не треба пензионисати; и да Јосипа Роша треба понова подвргнути лекарском комисијском прегледу — јер је био прегледан још у јулу прошле године — и од комисије тражити извештај да ли су органске промене наступиле као последице наслеђене болести, или услед молиочевог начина живота; и да се Десанка Мајошевић, не може реактивирати, јер није свршила учитељску школу — чл. 29 зак. о нар. школама.

IV Г. Томић усмено реферише по предмету нострификације сведочанства Романа Андерлића, жељез. чиновника, који је свршио лицеј Сен-Бенол у Цариграду.

Саслушавши реферат, Савет је мишљења: да се може сматрати да је молилац свршио средњу школу.

V Г. Д-р Митровић усмено реферише по молби Бож. Радојевића за нострификацију сведочанства Пољопривредног института у Одеси.

Саслушавши, г. Д-р Митровића, као и г. Д-р Белића, Савет је мишљења: да молиочева претходна спрема не одговара потпуној средњој школи, те ни његово доцније школовање не одговара факултетским студијама; може се сматрати, да је молилац свршио нижу гимназију и да је потом учио једну стручну пољопривредну школу, без завршних испита.

VI Председник саопштава да су г. г. Милан Вујановић, Никола Николић, Милан Ванлић поднели реферате о *Француској чишанци* г. Божидара Димића, а да је и писац поднео Савету представку о овим рефератима и примедбама референата. Предлаже да један од чланова Савета расмотри цео предмет и о томе да извести на наредном састанку.

Савет одлучује, да се за преглед умоли г. Свет. Томић.

VII Чита се молба г. Ристе Карљиковића, проф. гимназије у Београду, да Савет поново узме у претрес и оцену реферат о његовој *Равној тригонометрији* за коју је на 1372 редовном састанку од 14 новембра пр. год. дао мишљење, да се не може одобрити као уџбеник.

Саслушавши молбу, Савет остаје при ранијој одлуци.

VIII Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 59456 од 14 пр. мес., с молбом г. Веселина Ђисаловића, просветног инспектора у Новом Саду, да се његов и А. Хаваша *Маџарски буквар* одобри као уџбеник за школе с маџарским наставним језиком.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Д-р Мита Лукић, Петар Илић и Александар Јорговић, а молилац да положи 600 динара за хонорар.

IX Прочитана је молба г. г. Дим. Ђорђевића и Павла Соколовића, да се њихов уџбеник *Балканско Полудострво* може употребљавати и у IV разреду гимназије, пошто је већ одобрен за VIII разред.

Према усменом реферату г. г. Радивојевића и Томића, Савет остаје при ранијој одлуци.

X Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 1649 од 11 ов. мес., с молбом г. г. Живка Стефановића и Мих. Станојевића, да се њихова *Чишанчица* одобри као уџбеник за I разред основне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Јеремија Живановић, Јован Ђ. Јовановић и Милутин Станковић, а писци да положи 600 динара за хонорар.

XI Прочитано је писмо Господина Министра Просвете с молбом г. Милорада Вујанца, учитеља у Београду, да се његове *Чишанке за III и IV рзред* одобре као уџбеници за основне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Јаша Продановић, Јован Ђ. Јовановић и Милутин Станковић, а молилац да положи 1800 динара за хонорар.

XI Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ПБр. 194 од 12 ов. мес. с молбом издавачког предузећа „Народна Просвета“ да се слике Њ. В. Краљице са Престолонаследником препоручи за школе и просветне установе.

Савет је мишљења, да слика није уметнички рад и није за школе.

XIII Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 39880 од 5 пр. мес. с молбом књижаре Липшица и Лампела у Суботици, да се њихова издања *Magyar ABC* Хаваша и Селења *Oivasòkôdyo* за II и III разред од Лотића и Дим. Милутиновића, одобре као уџбеници за основне школе с маџарским наставним језиком.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Д-р Мита Лукић, Петар Илић и Александар Јорговић, а молилац да положи 1350 динара за хонорар.

XIV Прочитано је писмо Господина Министра Просвете ОНБр. 25813 од 25 пр. мес., с представком Покрајинске Управе за Далмацију, да се дело *Дух и болаштво језика српског или хрватског* од професора Л. Кумара одобри као школски уџбеник.

Савет је мишљења, да овакво дело не долази у обим школских књига.

ВИША НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. Величанства Краља од 22 марта 1924 године, постављени су:

на Господарско-Шумарском Факултету Универзитета у Загребу:

за ванредног професора, Д-р Адолф Сајверт, суплент истог факултета, са правима чиновника I категорије 4 групе;

на Правничком Факултету Универзитета у Љубљани:

за ванредног професора, Д-р Мирко Косић, пређашњи ванредни професор — за статистику, социологију и економску политику, са правима чиновника I категорије 4 групе;

на Философском Факултету Универзитета у Љубљани:

за ванредног професора, Д-р Војислав Моле, доцент истог факултета, — за класичну археологију и историју византиске уметности, са правима чиновника I категорије 4 групе.

Указом Његовог Величанства Краља од 31 марта 1924 године постављен је:

на Техничком Факултету Универзитета у Београду:

за ванредног професора, Петар Мицић, инжењер, са правима чиновника I категорије 4 групе.

ДЕКРЕТИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Декретом Господина Министра Просвете постављени су:

на Техничком Факултету Универзитета у Београду:

за асистенте са правима чиновника I категорије 9 групе с првим степеном основне плате, са 60% полагајне плате;

Михаило Злоковић, Велимир Гавриловић и Војислав Костић, дипломирани инжењери;

на Пољопривредном Факултету Универзитета у Београду:

за асистента, са правима чиновника I категорије 8 групе, Драгомир Ђосић, професор средње пољопривредне школе у Ваљеву.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.

ПЕНЗИОНИСАЊЕ

Указом Његовог Величанства Краља од 22 марта 1924 године, стављен је у стање покоја по молби, и на основи чл. 239 Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда, Живан Маџаревић, учитељ вештина гимназије у Цариброду, с правом на пензију, која му припада према годинама службе.

ОСТАВКА

Указом Његовог Величанства Краља од 30 јануара 1924 године уважена је оставка на државну службу Јелени Константиновићевој, супленту гимназије у Лозници.

ДЕКРЕТИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Декретом Господина Министра Просвете постављени су :

у гимназији у Алексинцу :

за професора, Драгиња Михаиловић, суплент исте школе и испитани професорски кандидат, у 8 групи I категорије, са основном платом другог степена и станарином у 1800 динара годишње;

у II женској гимназији у Београду :

за учитеља вештина, Зорка Петровић, привремена учитељица вештина исте школе и испитани учитељ вештина, у 4 групи II категорије, са основном платом другог степена и станарином у 900 динара годишње;

у III женској гимназији у Београду :

за професора, Милева Богдановић, суплент исте школе и испитани професорски кандидат, у 8 групи I категорије, са основном платом другог степена и станарином у 1800 динара годишње;

у гимназији у Ваљеву :

за професора, Илија Мајсторовић, суплент исте школе и испитани професорски кандидат, у 8 групи I категорије, са основном платом другог степена и станарином у 1350 динара годишње;

у I мушкој гимназији у Крагујевцу :

за професора, Лазар Пантелић, суплент исте школе и испитани професорски кандидат, у осмој групи I категорије, са основном платом другог степена и станарином у 1350 динара годишње;

у II мушкој гимназији у Крагујевцу:

за суплента, Жана Миловановић, дипломирани студент философије, у 9 групи I категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 1350 динара годишње;

у гимназији у Куманову:

за професора, Адам Павловић, професор гимназије у Великој Кикинди, — по службеној потреби;

у гимназији у Лозници:

за суплента, Вукосава Антић, суплент гимназије у Пожаревцу, — по молби;

у гимназији у Негошину:

за супленте: Миодраг Ристић, суплент гимназије у Велесу, — по службеној потреби; и

Д-р Константин Перић, суплент у оставци, у 9 групи I категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 1800 динара годишње;

у гимназији у Пријепољу:

за суплента, Д-р Милорад Шошкић, суплент женске учитељске школе у Крагујевцу, — по службеној потреби;

у гимназији у Прокуљу:

за суплента, Ахмет Вељовић, пређашњи стални хонорарни наставник и дипломирани студент философије, у 9 групи I категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 1800 динара годишње;

у гимназији у Сенџи:

за суплента, Стеван Ковачевић, привремени предметни учитељ исте школе и дипломирани студент философије, у 9 групи I категорије, са основном платом првог степена, 60% полагајне плате и станарином у 1350 динара годишње.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Претписом Господина Министра Просвете постављени су:

у реалци у Вршцу:

за привремену предметну учитељицу Сибинка Марковић, апсолвирани студент философије, у 5 групи II категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 900 динара годишње, с тим да јој се редовне принадлежности повећају за 10% по чл. 7 Закона о чиновницима;

у гимназији у Јагодини:

за привременог предметног учитеља, Александар Живуловић, бивши наставник и апсолвирани студент философије, у 5 групи II категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 1200 динара годишње с тим, да му се редовне принадлежности повећају за 10% по чл. 7. Закона о чиновницима;

у гимназији у Косовској Мишровици:

за привременог предметног учитеља, Богдан Ружић, апсолвирани студент философије, у 5 групи II категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 900 динара годишње с тим, да му се редовне принадлежности повећају за 10% по чл. 7 Закона о чиновницима;

у женској гимназији у Крагујевцу:

за привремену предметну учитељицу, Агнеса Шошкић, привремена предметна учитељица гимназије у Пријеполу, — по службеној потреби;

у гимназији у Краљеву:

за привременог предметног учитеља, Константин Крстић, апсолвирани студент философије, у 5 групи II категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 900 динара годишње с тим, да му се редовне припадности повећају за 10% по чл. 7 Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда;

у гимназији у Новом Бечеју:

за школског лекара, Д-р Милош Стакић, лекар;

у гимназији у Охриду:

за школског лекара, Д-р Вук Иветић, лекар;

у гимназији у Пирошу:

за привременог предметног учитеља, Добривоје Алимпић, бивши наставник и апсолвирани студент философије, у 5 групи II категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 1200 динара годишње, с тим, да му се редовне припадности повећају за 10% по чл. 7 Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда;

у гимназији у Подгорици:

за привременог предметног учитеља, Крста Радуновић, привремени предметни учитељ гимназије у Ђуилану — по молби;

у гимназији у Призрену:

за привремену предметну учитељицу, Миленија Роглић, бивша наставница и апсолвирани студент философије, у 5 групи II категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 900 динара годишње с тим, да јој се редовне припадности повећају за 10% по чл. 7 Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда;

у гимназији у Пријеполу:

за привремену предметну учитељицу, Агнеса Шошкић, привремена предметна учитељица женске гимназије у Крагујевцу — по службеној потреби;

у гимназији у Свилајнцу:

за школског лекара, Д-р Милоје Димитријевић, срески лекар;

у гимназији у Србобрану:

за привремену предметну учитељицу, Надежда Крејаковић, апсолвирани студент философије, у 5 групи II категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 900 динара годишње с тим, да јој се редовне припадности повећају за 10% по чл. 7 Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда;

у гимназији у Ресну:

за школског лекара, Д-р Доброслав Станаревић, срески лекар;

у гимназији у Тешову:

за привремену предметну учитељицу, Босилка Радуловић, апсолвирани студент философије, у 5 групи II категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог

степен и станарином у 900 динара годишње, с тим, да јој се редовне принадлежности повећају за 10% по чл. 7. Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда;

у гимназији у Шајцу:

за привременог предметног учитеља Велимир Николић, апсолвирани студент философије, у 5 групи II категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 900 динара годишње, с тим, да му се редовне принадлежности повећају за 10% по чл. 7 Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда.

у Вишој Трговачкој Школи у Сомбору:

за привремену предметну учитељицу, Анка Томановић, апсолвирани студент философије, у 5 групи II категорије са 60% полагајне плате, основном платом првог степена и станарином у 900 динара годишње, с тим да јој се редовне принадлежности повећају за 10% по чл. 7 Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда.

ОСТАВКЕ

Одлуком Господина Министра Просвете уважена је оставка на државну службу: Д-р Стевану Баровићу, школском лекару гимназије у Свилајци, — СНБр. 7284 од 22-IV-1924 године;

Виду Латковићу, привременом предметном учитељу женске гимназије на Цетињу, — СНБр. 6023 од 5-IV-1924 године.

РАЗРЕШЕЊА

Одлуком Господина Министра Просвете разрешени су од дужности: Иван Фролов, привремени предметни учитељ гимназије у Никшићу, — СНБр. 5882 од 3-IV-1924 године;

Д-р Јован Шварц, школски лекар гимназије у Новом Бечеју, — СНБр. 5384 од 28-III-1924 године;

Д-р Ђура Мартиновић, школски лекар гимназије у Охриду, — СНБр. 6369 од 9-IV-1924 године;

Д-р Вук Иветић, школски лекар гимназије у Ресну — СНБр. 6360 од 9-IV-1924 године.

ОТПУШТАЊА

Одлуком Господина Министра Просвете отпуштени су из државне службе: Ружица Станковић, привремена учитељица вештина гимназије у Ђиљану — СНБр. 6177 од 12-IV-1924 године;

Томас Лихтфус, суплент гимназије у Џомбољу, — СНБр. 5949 од 9-IV-1924 године;

Јозеф Линстер, привремени учитељ вештина гимназије у Џомбољу, — СНБр. 5949 од 9-IV-1924 године;

Оскар Шикорски, привремени учитељ вештина гимназије у Џомбољу, — СНБр. 5949 од 9-IV-1924 године.

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовог Величанства Краља од 3 априла 1924 године одликовани су:

Орденом Светиота Саве III реда:

Цветко Манојловић, директор Музичке школе у Суботици;

Орденом Светиога Саве IV реда:

Даница Крстић, наставница Музичке школе у Београду;
Јелена Докић, наставница Музичке школе у Београду;
Већеслав Рендла, наставник Музичке школе у Београду;
Јован Ружичка, наставник Музичке школе у Београду;
Тоша Лесић, члан Народног Казалишта у Загребу;
Лепосава Нишлић, члан Народног Позоришта у Сарајеву;

Орденом Светиога Саве V реда:

Лујза Станојевић, члан Народног Позоришта у Скопљу;
Јован Зорко, директор Музичке школе у Београду;
Иванка Милојевић, наставница Музичке школе у Београду;
Ружа Шафарик, наставница Музичке школе у Београду;
Рајна Димитријевић, наставница Музичке школе у Београду;
Нина Шоповић, наставница Музичке школе у Београду;

Орденом Белог Орла V реда:

Димитрије Спасић, члан Народног Позоришта у Новом Саду.

Указом Његовог Величанства Краља од 4 априла 1924 године одликован је, ослобађајући се плаћања таксе:

Орденом Светиога Саве IV реда:

Alfred Kortot, Professeur de la classe supérieure de piano au Conservatoire de Paris.

ОСНОВНА НАСТАВА

ДЕКРЕТИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Декретом Господина Министра Просвете постављени су:

у женској Учишљеској Школи у Крагујевцу:

за професора, Д-р Милорад А. Шошкић, професор гимназије у Пријеполу, по службеној потреби;

у Учишљеској Школи у Суботици:

за суплента, Димитрије Ристић, дипломирани студент философског факултета у Женеви, у 9 групи, I категорије са основном платом првог степена, 60% од положајне плате и станарином по чл. 35. и 38. Закона о чиновницима и осталим државним службеницима.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Претписом Господина Министра Просвете постављени су:

у женској Учишљеској Школи у Београду:

за зубног лекара, Тихомир Богосављевић, с тим да врши исту дужност и у педагошком одељењу III мушке гимназије и обе вежбаонице;

у Учишљеској Школи у Вршцу:

за школског лекара, Д-р Владимир Шобајић, лекар из Вршца.

Претписом Господина Министра Просвете постављени су :

Наталија Огњановићева, свршена ученица IV разреда учитељске школе са испитом зрелости, за сталну учитељицу у Милентији, окр. крушевачки, — ОНБр. 11985 од 8-III-1924 године ;

Драгољуб М. Јовичић, свршени матурант, за привременог учитеља у Миријеву, окр. пожаревачки, — ОНБр. 11803 од 5-III-1924 године ;

Ангелина Маринковићева, свршена матуранткиња, за привремену учитељицу у Урошевцу, окр. Косовски, — ОНБр. 10864 од 3-III-1924 године ;

Бахтијар И. Фазлијевић, пређашњи вероучитељ, за дневничара у Јањеву, окр. Косовски, — ОНБр. 11502 од 4-III-1924 године ;

Петар Голубјатников из Русије, пређашњи руски учитељ за дневничара у Мишњеловцу, окр. пожаревачки, — ОНБр. 10955 од 5-III-1924 године ;

Сергије Мухина, пређашњи учитељ из Русије, за дневничара у Барову, округ тиквешки, — ОНБр. 6194 од 4-III-1924 године ;

Алексије Голубјатников, бивши професор руске војне академије, за дневничара у Шешину, окр. београдски, — ОНБр. 6192 од 4-III-1924 године ;

Живорад Г. Јовановић, студент права, за привременог учитеља у Ковачевцу, окр. смедеревски, — ОНБр. 11979 од 7-III-1924 године ;

Иван Тодоровић, свршени матурант, за привременог учитеља у Љубојни, окр. битољски, — ОНБр. 11539 од 4-III-1924 године ;

Радоје Р. Стојановић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Плочи, окр. крушевачки, — ОНБр. 11977 од 5-III-1924 године ;

Крста Н. Николић, свршени матурант, за учитеља у Бачеву, окр. пиротски, — ОНБр. 13476 од 14-III-1924 године ;

Ирена Флитнер, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у Жабљу, Бачка, — ОНБр. 14102 од 18-III-1924 године ;

Вема Ђиковић, свршена матуранткиња, за учитељицу у Влајковцу, окр. крушевачки, — ОНБр. 11986 од 8-III-1924 године ;

Љерка Катичићева, свршена ученица учитељске школе, за учитеља у Салаш-Билићу — Сомбор — Бачка, — ОНБр. 12520 од 13-III-1924 године ;

Борисав Р. Ристић, свршени ученик богословске учитељске школе са испитом, за учитеља у Горњој Црнишави, окр. крушевачки, — ОНБр. 14753 од 21-III-1924 г. ;

Бранислав Тодоровић, свршени матурант, за учитеља у Погамову, округ пиротски, — ОНБр. 14628 од 21-III-1924 године ;

Аћим Б. Јовановић, свршени матурант, за учитеља у Корбову, окр. крајински, — ОНБр. 14162 од 19-III-1924 године ;

Владимир С. Поповић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у Црковници, окр. врањски, — ОНБр. 11774 од 12-III-1924 године ;

Примислив Станишић, свршени ученик VIII раз. са испитом зрелости, за учитеља у Стубљу, окр. ваљевски, — ОНБр. 13467 од 15-III-1924 године ;

Марија Метлер, свршени ученик римокатоличке учитељске школе са допунским испитом, за учитеља у Карлсдорфу — Банат — ОНБр. 14945 од 24-III-1924 г. ;

Шаип Реџеповић, свршени ученик учитељске школе, турске, за дневничара у Риљану, окр. косовски, — ОНБр. 14708 од 20-III-1924 године ;

Миlena В. Јерков, свршена ученица II разр. учитељске школе, за дневничара у Перлезу — Банат — ОНБр. 12869 од 22-III-1924 године ;

Марија Поповићева, свршени ученик VII разреда гимназије, за дневничара у Маљуревцу, окр. пожаревачки, — ОНБр. 15107 од 22-III-1924 године ;

Душан Димић, пензионисани учитељ, за дневничара у Горње-Ковиље — Бачка — ОНБр. 13688 од 18-III-1924 године ;

Милутин М. Миленковић, свршени ученик VII разреда гимназије, за дневничара у Добровишту, окр. врањски, — ОНБр. 10107 од 23-II-1924 године ;

- Марија Буздан, оспособљена забавиља, за забавиљу у Иланци — Банат, — ОНБр. 14936 од 21-III-1924 године;
- Бахтијар Фазлијевић, вероучитељ, за вероучитеља у Јањеви, окр. косовски, — ОНБр. 15562 од 26-III-1924 године;
- Нафиз Изет Јузиџбеговић, оспособљени вероучитељ, за хонорарног вероучитеља у Пожези, окр. рашки, — ОНБр. 15183 од 24-III-1924 године;
- Мула Ајдара Абедимовић, оспособљени вероучитељ, за дневничара у Сијаринској Бањи, окр. врањски, — ОНБр. 15398 од 25-III-1924 године;
- Лазар Ј. Чобелић, пензионисани учитељ, за дневничара у Гајтому, окр. врањски, — ОНБр. 15399 од 25-III-1924 године;
- Нухи Адемовић, оспособљени вероучитељ, за дневничара у Доњем Ливочу, окр. косовски, — ОНБр. 15793 од 27-III-1924 године;
- Љубомир А. Николић, свршени ученик IV разреда теологије из Истре, за дневничара у салашкој школи код Ст. Бечеја — Бачка, — ОНБр. 14500 од 19-III-1924 г.;
- Никодије Аранђеловић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у Витошевцу, окр. крушевачки, — ОНБр. 15988 од 28-III-1924 године;
- Јован Подградски, свршени ученик учитељске школе са испитом, за учитеља у Ковачици — Банат, — ОНБр. 15181 од 27-III-1924 год.
- Ђорђе С. Јовановић, свршени ученик Богословије без испита, за учитеља у Ковиљу, окр. чачански, — ОНБр. 15794 од 28-III-1924 године;
- Добросав Николић, свршени матурант, за учитеља у Погамову, окр. пиротски, — ОНБр. 14625 од 28-III-1924 године;
- Јелисавета Потова, свршена ученица Мађарске школе са допунским учитељским испитом, за учитељицу у Новом Сивцу — Бачка — ОНБр. 12574 од 24-III-24 г.;
- Светозар Д. Ракетић, свршени матурант, за учитеља у Жаркову, округ београдски, — ОНБр. 14796 од 22-III-1924 године;
- Богдан Б. Зарић, свршени матурант, за привременог учитеља у Качулицама, окр. чачански, — ОНБр. 12233 од 10-III-1924 године;
- Крум Јордановић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за привременог учитеља у Глојју, окр. врањски — ОНБр. 14481 од 19-III-1924 године;
- Анђелија Милосављевић, свршена матуранткиња, за привремену учитељицу у Шарлинцу, окр. топлички — ОНБр. 16174 од 1-IV-1924 године;
- Милош Смиљковић, свршени ученик VIII разреда Богословије и пређашњи учитељ, за привременог учитеља у Великом Јасеновцу, округ крајински, — ОНБр. 17745 од 14-IV-1924 године;
- Јован Сарачевић, свршени матурант, за учитеља у Раденки, окр. пожаревачки, — ОНБр. 18950 од 14-IV-1924 године;
- Станоје М. Јовановић, свршени ученик учитељске школе, са испитом, за сталног учитеља у Брестову, окр. моравски, — ОНБр. 12490 од 8-III-1924 године;
- Зорка Ђуришићка, свршени ученик учитељске школе, са испитом за сталног учитеља у Угљареву, окр. крушевачки, — ОНБр. 13266 од 14-III-1924 године;
- Миодраг Ј. Ристић, свршени ученик VIII раз. гимназије за привременог учитеља у Давидовцу, окр. врањски, — ОНБр. 13548 од 15-III-1924 године;
- Прибислав Радовановић, свршени ученик VIII раз. гимн., за привременог учитеља у Ракинцу, окр. пожаревачки, — ОНБр. 18576 од 12-IV-1924 године;
- Маргита Кноп-Полак, свршена ученица учитељске школе, за сталну учитељицу у Лучу — Барања, ОНБр. 17790 од 12-IV-1924 године;
- Драгољуб Ст. Поповић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Доњем Видову, окр. моравски — ОНБр. 17967 од 8-IV-1924 године;
- Ибрахим Хаки-Али, свршени ученик учитељске школе са испитом, за привременог учитеља у Тетову, окр. тетовски — ОНБр. 17229 од 5-IV-1924 године;

Стана М. Жупанчева, свршена ученица II разреда учит. школе, за вршиоца учитељске дужности у Цопарима, окр. битољски, — ОНБр. 16211 од 9-IV-1924 године;

Даница Мандићева, свршена ученица девојачке школе са учитељским испитом, за сталну учитељицу у Крушару, окр. моравски, — ОНБр. 16455 од 1-IV-1924 год.;

Драгољуб Вучковић, свршени ученик учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Црној Трави, окр. врањски, — ОНБр. 18118 од 8-IV-1924 године;

Шибан Хуриша, свршени ученик учит. школе са испитом, за привременог учитеља у Косовској Митровици, окр. звечански, — ОНБр. 13822 од 3-IV-1924 године;

Иван Воиновић, свршени ученик учит. школе са испитом, за сталног учитеља у Дворанима, окр. призренски, — ОНБр. 17368 од 8-IV-1924 године;

Стоја Анастасијевић, свршена матуранткиња, за вршиоца учитељске дужности у Божици, окр. врањски, — ОНБр. 16598 од 12-IV-1924 године;

Милан Мишић, свршени матурант, за привременог учитеља у Дубоком, округ пожаревачки, — ОНБр. 16451 од 1-IV-1924 године;

Александар Ђорђевић, свршени матурант, за привременог учитеља у Искрову, окр. пиротски, — ОНБр. 17066 од 3-IV-1924 године;

Боривоје Јовановић, свршени матурант, за привременог учитеља у Пајезу, окр. пиротски — ОНБр. 17068 од 3-IV-1924 год.;

Ставра Стојадиновић, свршени матурант, за привременог учитеља у Мозгошу, окр. пиротски, — ОНБр. 15535 од 2-IV-1924 године;

Димитрије Стефановић, свршени матурант, за привременог учитеља у Озрену, окр. руднички, — ОНБр. 17281 од 5-IV-1924 године;

Иван Барлековић, свршени матурант, за привременог учитеља у Ракинцу, окр. пожаревачки, — ОНБр. 17281 од 5-IV-1924 године;

Иван Томишић, свршени ученик препарандије без испита, за привременог учитеља у Риђаку, окр. подрински, — ОНБр. 16563 од 1-IV-1924 године;

Антигона Јовановић, свршена ученица VI разр. гимн., за вршиоца учитељска дужности у Битољу, окр. битољски, — ОНБр. 16873 од 3-IV-1924 године;

Месур Омер-Беговић, свршени ученик Медресе Турске, за вршиоца учитељске дужности у Новом Пазару, окр. рашки, — ОНБр. 14422 од 2-IV-1924 године;

Маргита Гал, досадања привремена а сада оспособљена учитељица, за сталну учитељицу у Сузи-Барања, — ОНБр. 15120 од 29-III-1924 године;

Ружа Милош, оспособљена забавиља, за сталну забавиљу у Српском Араду — Банат, — ОНБр. 12562 од 28-III-1924 године;

Варвара Гиндер, оспособљена забавиља без допунског испита, за вршиоца дужности забавиље у Крмаји — Бачка, — ОНБр. 15975 од 1-IV-1924 године;

Корнела Куре, свршена ученица учитељ. школе, за дневничара у Св. Михајлу — Банат, — ОНБр. 16502 од 1-IV-1924 године;

Живадин Ивановић, сврш. ученик VII разр. гимн., за дневничара у Остружњу, окр. ваљевски, — ОНБр. 17363 од 4-IV-1924 године;

Симеон Канпеан, сврш. ученик IV разр. гимн. пређ. вршиоц дужности, за дневничара у Св. Јовану — Банат, — ОНБр. 16897 од 4-IV-1924 године;

Трифун Павловић, свршени матурант, за привременог учитеља у Полатну, окр. моравски, — ОНБр. 18951 од 14-IV-1924 године;

Мирослав Савић, свршени ученик учит. школе са испитом, за сталног учитеља у Јармёновцу, окр. руднички, — ОНБр. 19453 од 16-IV-1924 године;

Злата Невидал, сврш. ученица учит. школе са испитом, за сталну учитељицу у Петловцу — Барања, — ОНБр. 16976 од 14-IV-1924 године;

Цветко Булатовић, свршени ученик Богослов. Школе без испита, за привр. учитеља у Слатини, окр. звечански, — ОНБр. 17088 од 14-IV-1924 године;

Живојин М. Савић, свршени матурант, за привременог учитеља у Ломници, окр. моравски, — ОНБр. 18777 од 15-IV-1924 године;

Божидар Н. Јовановић, свршени матурант, за привременог учитеља у Петочинцима, окр. пиротски, — ОНБр. 19291 од 16-IV-1924 године;

Радомир Павић, свршени матурант, за привременог учитеља у Дужини, окр. никшићски, — ОНБр. 18741 од 15-IV-1924 године;

Мелентије В. Миловановић, свршени матурант, за привременог учитеља у Раденки, окр. пожаревачки, — ОНБр. 18949 од 14-IV-1924 године;

Али Усеин, редуцирани вероучитељ, за дневничара у Тетову, — ОНБр. 17218 од 17-IV-1924 године;

Драгутин Матијевић, свршени ученик VIII разреда са испитом, за привременог учитеља у Маковишту, окр. ужички, — ОНБр. 18810 од 15-IV-1924 године;

Бранка Васиљевићева, свршена матуранткиња, за привремену учитељицу у Ратарима, окр. крушевачки, — ОНБр. 18793 од 19-IV-1924 године;

Ејупа Мусу, редуцираног вероучитеља, за дневничара у Јеловајлу, окр. тетовски — ОНБр. 17630 од 17-IV-1924 године;

Илијас Локман, редуцирани вероучитељ, за дневничара у Тетову, — ОНБр. 17627 од 17-IV-1924 године;

Абдул Хамид Џеладина, редуцираног вероучитеља, за дневничара у Тетову, — ОНБр. 17622 од 16-IV-1924 године;

Сали Беџетовић, редуцирани вероучитељ, за дневничара у Гарју, окр. тетовски, — ОНБр. 17619 од 17-IV-1924 године;

Ешреф Јолузовић, редуцирани вероучитељ, за дневничара у Милетину, окр. тетовски, — ОНБр. 17631 од 16-IV-1924 године;

Блажа Ђерсије, свршени ученик учит. школе са испитом у Мађарској, за привременог учитеља у Скореновцу, — Банат, — ОНБр. 20039 од 19-IV-1924 године;

Богдан Павићевић, свршени матурант, за привременог учитеља у Зеленику, окр. пожаревачки, — ОНБр. 19695 од 17-IV-1924 године;

Елиреф Исмаиловић, редуцирани вероучитељ, за дневничара у Тетову, — ОНБр. 17216 од 16-IV-1924 године;

Имра Вориа, свршени ученик учит. школе са испитом, за сталног учитеља у Потиском Св. Николи, — Банат, — ОНБр. 17467 од 17-IV-1924 године;

Јашар Исмаил, редуцирани вероучитељ, за дневничара у Тетову, — ОНБр. 17218 од 17-IV-1924 године;

Даринка Ћатићева, пређашњи вршилац учит. дужности, за вршиоца дужности у Брезди, окр. скопски, — ОНБр. 20451 од 22-IV-1924 године;

Ђорђе Деберановић, сврш. ученик VIII разр. гимназије, за вршиоца дужности у Велешту, окр. охридски, — ОНБр. 19632 од 23-IV-1924 године;

Даница К. Јовановићева, свршена матуранткиња, за привремену учитељицу у Цариброду, окр. пиротски, — ОНБр. 20469 од 23-IV-1924 године;

Вилма Рашек, сврш. ученик учит. школе, за привремену учитељицу у Карлсдорфу, Банат, — ОНБр. 20018 од 22-IV-1924 године;

Влајко Чобановић, свршени матурант, за привременог учитеља у¹ Богојеву, — Бачка, — ОНБр. 21282, од 21-IV-1924 године;

Драгиња Алимпићева, свршена матуранткиња, за привремену учитељицу у Завоју, окр. пиротски — ОНБр. 19611 од 22-IV-1924 године;

Шафер Вела, свршени ученик учитељске школе, за вероучитеља у Боговину, окр. тетовски, — ОНБр. 17623 од 15-IV-1924 године;

Аврам Секулић, свршени ученик VIII разреда гимназије без испита за вршиоца учитељске дужности у Милешеву, округ охридски, — ОНБр. 20143 од 23-IV-1924 г.;

Камила Хорнер, свршена ученица педагошког одељења са испитом, за учитељицу у Подрављу — Барања — ОНБр. 19.873 од 23-IV-1924 године.

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовог Величанства Краља од 27 јануара 1924 године одликовани су:

Орденом Светиога Саве V реда:

Иван Жолнир, надучитељ у Птују;
Александар Луначки, надучитељ у Светом Руперту;
Даринка Милутиновић, учитељица у Бијељини;
Станко Мадец, учитељ у Сарајеву;
Милан Бешлић, учитељ у Прњавору;
Фазлија Хаџић, учитељ у Босанској Градишци;
Петар Јовановић, учитељ у Тузли;
Милан Сучевић, учитељ у Бихаћу;
Хамид Шаран, учитељ у Дувну;
Даша Круљ, учитељица у Сарајеву;
Сулејман Јакуповић, учитељ у Цазину;
Ђура Радетић, учитељ у Дервенти и
Јосиф Барановић, капелник казалишта у Загребу, хоровођа невачког друштва
„Лисински“.

Указом Његовог Величанства Краља од 21 фебруара 1924 године одликовани су:

Орденом Светиога Саве V реда:

Миса Радић, председница српске женске Задруге у Суботици; и
Јулка Димитријевић, подпредседница исте Задруге.

Указом Његовог Величанства Краља од 1 марта 1924 године одликовани су:

Орденом Светиога Саве V реда:

Димитрије А. Гинић, члан и редитељ Народног Позоришта у Београду;

Орденом Светиога Саве IV реда:

Таса Нечовић, трговац из Јанковца у срезу преспанском; и
Нина Вавра — Бах, чланица Народног Казалишта у Загребу.

Указом Његовог Величанства Краља од 13 марта 1924 године одликовани су:

Орденом Светиога Саве II реда:

Стеван Нешић, директор гимназије и народни посланик;

Орденом Светиога Саве IV реда:

Прота Коста Ђорђевић, пређашњи учитељ у Манастирцу, округа тетовског;

Орденом Светиога Саве V реда:

Миливоје Исаковић, учитељ у Шапцу;
Стеван Тановић, учитељ у Бевђелији;
Трајко Арсић, свештеник и народни посланик;
Софроније Славковић, школски надзорник у Броду;
Јован Ђирић, учитељ у Тетову;
Витко Арсић, управитељ основне школе у Урошевцу;
Божа Поповић, учитељ у Ужицу;
Миломир Ђурић, председник општине у Заовинама, у округу ужичком;
Владимир Јагодић, председник општине у Зарожју, у округу ужичком;
Александар Арсић, учитељ у Тетову; и
Иван Божовић, учитељ у Рамну, срез поречки.

ЕСТЕТИЧКО ВАСПИТАЊЕ И НАЦИОНАЛНЕ ЗНАМЕНИТОСТИ

Педагогија дели обично васпитање на физичко, на интелектуално, на морално и на естетичко. Ове области не сматра она као претинце, одвојене једне од других, нити држи да оно што се стави у један претинац нема никакве везе с осталим. Зна она врло добро да ми на човеку не разликујемо телесне *или* душевне појаве, но да се човек, као живо биће, састоји од телесних *и* душевних појава, да су појаве једнога скупа у узајамној вези, а уједно и у међусобним односима, с појавама другог скупа. Телесно васпитање није само мишићно вежбање, снажење тела, но оно јача и вољу (морално васпитање); даје прилике за много сазнање: у игри се нпр. често показују и скривене особине људи, па их можемо том приликом боље упознати; на излетима, и када немају научни смер, ипак упознајемо многе природне појаве, разна места, живот људи и народа (интелектуално васпитање); и најзад, оно изазива у нама складним покретима, еластичним ставовима, уживање што га имамо када посматрамо лепе предмете (естетичко васпитање).¹⁾

¹⁾ Колика је веза између телеснога и душевнога васпитања, то је нарочито истакао одлични швајцарски педагог, недавно преминули професор базелског университета, Паул Хеберлин (Höberlin), који нам с новог стајалишта објашњава појмове: Seele, Körper, Leib. У ствари је човек сав душа и само душа (у најширем значењу речи), тело (Körper) је целокупна душа како се она јавља у страном облику као чулна прилика, као облик појављивања, а Leib је (када се тај израз не употреби у ширем смислу, у коме је идентичан с целокупном душом) неразумљива и за свест неподобна партија целокупне душе, и као таква је партнер душе у ужем смислу; Leib у ужем смислу и душа у ужем смислу чине везу читавог човека, тј. душе у ширем смислу, и везани су структурално и каузално-генетички. Према томе не васпитава се никада тело (Körper), јер оно није реалност. Што се под телесним васпитањем разуме, васпитање је човека путем вежбања његових периферно-физиолошких функција. При том се може ставити тежиште више у изображење ових функција или у васпитање за енергију, дисциплину итд., дакле централне, а деломично и телесне функционалности. У првом се случају изображава „Leib“, у другом више „душа“ (у ужем смислу), и телесно вежбање (Leibesübung) је тада средство за смер. У оба случаја је тело (Körper) само облик појављивања онога што се образује, а то је увек целокупна душевна реалност човека, која обухвата и тело (Leib) и душу. (*Der Leib und die Seele*; Basel, 1923).

Прегледамо ли историски развој васпитања, упашће нам у очи да је физичко васпитање било често сасвим занемаривано, а тако исто и да се кроз читаве периоде није готово нимало обрађала пажња на естетичко васпитање. Међутим, у периодима великог напретка долазе увек до свога права и физичко и естетичко васпитање, махом упоредо; понекада се и сувише јако истиче њихово значење, што се може схватити и као природна реакција на дотадашње занемаривање и пропуштање.

Ако би се јачи развој ових васпитних области заиста могао узети као критерија за снажнији полет у историји народа, онда би се и наше доба (од више деценија) морало обележити као доба великог напретка. Али како се наше доба одликује и великим методским радом, то се плански и систематски рад и на физичком и на естетичком васпитању може узети и као знак методичности нашега времена.

Издвојимо ли пак из нашега доба као целине наше специалне прилике, видећемо да се у нашем школском васпитању веома мала пажња обраћа на физичко и на естетичко васпитање, ако и јесте дух нашега времена у томе знаку. А тиме се ми издвајамо и од свога доба, и од традиције свога народа.

Јер српски народ показује веома јак смисао и за физичко и за естетичко васпитање, али наша настава (а то се у осталом дешавало и другим народима) није умела да прихвати оно што је у народу живело и живи, и на том темељу даље да дозиђује. Смисао нашега народа за физичко васпитање види се у многим телесним вежбањима дечјим, витешким и другим играма, од којих су многе и у народним песмама опеване (н. пр. у *Женидби Душановој*, у *Смрти војводе Каице*), а смисао за естетичко у тим песмама и у богатом народном предању у опште, којим су с колена на колена потресана чувства нашега народа и разигравана његова фантазија. Развој наставе је са собом донео да ми то нисмо могли одмах у почетку применити, а касније, када смо у неколико применили, да нисмо могли онако како је требало. Нарочито је народно предање постало саставни део *интелектуалнога* васпитања, и његова естетичка страна (управо првобитна и главна, јер је из потребе за естетичким уживањем и постало народно предање, као и свака уметност) готово сасвим занемарена.

Стога је веома потребно да порадимо на томе да одржимо везе и с духом свога времена, и да се вратимо духу свога народа. Јер естетичко васпитање није само јак фактор у васпитању, но је оно и наш национални и наш културни проблем: грешећи се о њега, ми ћемо се огрешити и о многе задатке наше националне егзистенције.

Колико смо пак у томе заостали, најбоље ћемо се уверити када бацимо поглед на наше садашње стање у томе погледу.

Једно је од најважнијих средстава за естетичко образовање *музика*, која је у старих Грка значила управо скуп не само свега есте-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

тичког него и интелектуалног васпитања. Она се у нас сматра као сасвим подређен предмет, и ни у ком погледу јој се не поклања јача пажња. Најгоре је што наставници већином одабирају само даровите ученике, па с њима раде, а остављају без икаквог вежбања оне за које је, због слабијег или још довољно неразвијеног музичког слуха, баш најпотребније да им се слух вежбањем развије. Али се ту бар можемо тешити тим што ни на страни није боље. И на страни се туже да немају правих учитеља певања ни школованих музичара; да у школи, ко има музичкога слуха, мора певати други, ко нема, први глас; да је јако викање без израза модулације јако раширено, и да се не може одмерити колико је гласова тим искварено; да се учење нота оставља случају; да већином нема ни помена о уметничком схватању певања; да се готово све оставља приватној настави; с тим се опет запоставља сиротиња, која нема средстава за приватну наставу, а то се запостављање ни чим не да правдати.

Није много боље ни с *цртањем*, које је нарочито важно и стога што се да веома лако довести у везу са свима предметима; у нас се то редовно пропушта, и тако пропушта најбоља прилика да се сви предмети оживе, а и за цртање изазове јача заинтересованост. Учители цртања у нас већином нису учители цртања но уметници, или они који то теже да постану. Ово до душе не би морало бити сметња: никако не може шкодити настави ако је учитељ једнога предмета, веома важнога за естетичко васпитање и васпитање у опште, уједно и уметник. На против. Али тај уметник у овом случају треба да има и педагошкога такта, и не сме осећати да га рад у школи одводи од посла за који се сматра да је позван у првоме реду. Осим тога, у нас је још веома јака струја и против тога да оцена из цртања утиче на прелажење у виши разред. Међутим, без овога се не може, ако хоћемо да се цртању у настави да она вредност коју оно својом образовном садржином заиста заслужује, — иначе ће увек бити подцењивано и од учитеља и од ученика. Уз то иде и оправдана тражња да се цртању (и моделовању) нађе места у свим разредима, од најнижега па све до највишега. И не само то, него да се оно протегне и на све предмете, и не остане само један наставни предмет него постане *наставни принцип*. Оно може и говор заменити и бити бољи и одређенији одговор на многа питања него речи. Јер не постоји ни разлог да је цртање ствар само дара, те да се стога не може од свих ученика тражити, нити подједнак успех у њему захтевати. Прво и прво, подједнак успех не тражимо ми ни из осталих предмета, и ту имамо класификацију ученика према њиховој даровитости и труду, а друго, за схватање многих апстракција, н. пр. математичких, тражи се такође дар, па их ипак ми од свих ученика тражимо, и према томе како их савлађују, оцењујемо. И као што увек, код свакога предмета, тражимо један

известан *minimum* као неопходну погодбу за прелазак, тако исто треба да чинимо и код цртања. Али зато морамо створити и увете, а не да се настава у цртању своди на пуки формализам, који изазива само одвратност у ученика. Ако хоћемо да цртање буде не само собом жив предмет, но да нам, као што смо рекли, и друге предмете оживи, оно мора имати у себи живота, а задобиће га ако му извори буду природа и живот људски. Стога морамо уклонити из њега све оне разнолике геометријске облике који не постоје нигде до у нашим апстакцијама, све разнолике узорне и прегледалице, осим оних који су добре репродукције природе или великих уметничких дела. То је здрава мисао, коју је истакла модерна методика у цртању, и ми јој се морамо поклонити и приклонити¹). Али зато ипак не бих био за то да се иде с крајњим реформаторима на овом пољу, па се ту не бих сложио ни са знаменитим естетичаром Конрадом Лангеом, који се у последње доба одрекао свакога компромиса и сваке историјске традиције. Може бити да је тако стајалиште за Немце оправдано; за нас, мислим, засада још није. Ми не можемо увек ићи за најновијим реформама; није потребно, но је често баш и штетно, да увек будемо „модерни“. И у школи као и у многим другим установама, па и иначе у животу, ми се морамо понекада враћати и на старија стања, јер она често боље одговарају нашим примитивнијим односима, и у њима су уједно и поузданији увети за наш бржи напредак. Ми морамо, као што сам једном рекао, у многим стварима бити најпре конзервативни, ако хоћемо да будемо прогресивни. Јер реформе у страном свету често теже на то да буду устук једном укорененом злу, а такве реформе за нас не могу бити потребне ако се то зло у нас није ни јавило, а камо ли укоренило. Стога ми морамо и у настави цртања оберучке примити захтеве да се црта по природи, да навикавамо ученике да цртају схематске облике (обрисе, нацрте) предмета које посматрају, или, по сећању, предмета које су посматрали (чак и живих животиња, као што понеки траже), да на предметима у природи изучавају светлост и сенку, перспективу итд., — али не треба да одбацимо ни цртање орнамената, ни изучавање историјских стилова. Само што ово цртање не сме више бити по старом начину, не сме доћи пре целине, пре но што се она посматрала и упознала. Ако су ученици добро упознали једну биљку у природи и у правој уметничкој репродукцији или, ако није друкчије, и само у овој, можемо им задати да нацртају њезин лист; ако су упознали Партенон, дорски ступ; ако Ерехтејон, јонски; а ако цркву Лазарицу или Љубостињу, онда који

¹ И у француској је веома јак покрет за реформу метода у цртању, и то све од основне школе. Г. 1907 основано је друштво *Société française de l'Art à l'Ecole*. Од важнијих књига поменућемо: Couyba, *L'Art à l'Ecole* (заузима се нарочито за естетику у школским собама); Quénioux, *Manuel de Dessin: Le Dessin à l'Ecole primaire*; Pottier, *Conseils aux Instituteurs sur les nouveaux Programmes de Dessin*.

од дивних орнамената њихових. Тако цртање, код кога се увек одржава однос дела према целини, не може сметати задацима естетичког васпитања, — а што ће оно потпомоћи и схватање историјскога развоја, то нама заиста неће бити на одмет, јер и онако показујемо веома мало смисла за тај развој. Ово вреди за садашњост; буде ли за будућност излишно, — тим боље.

У *литерарној настави* се веома много полаже на формална, граматичка и стилистичка, па и формално-поетичка објашњења, а до целине дела, до њезине идеје у приказу, или и до простога уживања у том приказу (што ће свакојако бити понајважније), једва да се и долази. Пре је наша литерарна настава још више патила под граматичким теретом, када су наставници наши замишљали да је читава књижевност ту само ради граматике, читанка „граматичка лабораторија“, и да у свему морају наследовати Даничићу, па су чак, као што на професорском збору рече једном један његов ученик, и креду зарезивали по његову начину. Један ми је некадашњи ученик наших средњих школа причао из свога гимназијског живота ово: „Били смо у другом разреду гимназије, и из српскога је језика предавана наука о постајању речи. Нисмо разумели ништа, и знали смо само оно што смо напамет научили. Наставник нам је био Даничићев ђак, и тиме се често хвалио. Кад је предавао о чему, обично је отпочињао: Једни научници веле о том овако, други овако, а ми велимо, — и онда је (ваљада и он с кредом, зарезаном à la Даничић) приступао табли и сву је исписао биће каквом наизуст наученом лекцијом свога учитеља, која је сва киптела од старих гласова и облика, а ми је баш ништа разумели нисмо, а може бити ни он не баш све“. Те се традиције још и данас помало (може бити и помного) осећају, и ако су се ти наставници и изгубили, и из наставнога плана нестао онај педагошки *pop-sens* (1. разред — гласови; 2. разред — постајање речи; 3. разред — облици; 4. разред — синтакса), по коме је *наставно* градиво било распоређено као у каквој стручној филолошкој компендији. Овде је било сасвим рђаво примењено начело о примени научног метода на наставни, или (ако се у опште и мислило на педагогију) начело од простога к сложеном, јер је оно ту долазило у сукоб с другим, од познатог к непознатом, од ближега к даљем. Као што се у хемији мора почети од познатих тела, па тек онда прећи на њихове елементе (дакле прво од ваздуха или од воде, па тек онда на кисеоник и азот или водоник и кисеоник), тако се исто и у језику мора почети од реченице и речи, па истом онда прећи на облике и на гласове. Детету треба показати прво да се наш говор састоји од реченица; од реченице треба полазити (дакле управо обратно нашој досадашњој пракси), и на њој му и у њој износити елементе и њихове функције, а не апстрактно и без икакве везе. И такозвана морфологија или наука о обли-

цима (некада називана етимологијом, па доскора и у нас) није ништа друго до синтакса. Али ако смо ону сметњу и пребродили у теорији (у наставном плану), у пракси још нисмо, што се види и по граматичким задацима који се још непрестано задају у нашим школама, — живи сведоци нашега веома слабог напретка у методици матерњег језика. Стара се струја (формалистичко-граматичка) још одржава, ако и јења, а поред ње се јавља сада и у нижим разредима литерарно-историјска, такође формалистичка, која такође неће више добра донети. Пре је граматика прогутала језик, сада може наступити опасност да литерарна историја прогута књижевност, а то ће бити ако каталог писаца и регистар њихових дела буду — не важнији од самих књижевних дела, него ако се у опште сувише рано буду тражили (ако се баш не може без њих) и поред књижевних дела којима наша омладина треба да се непосредно уводи у националну књижевност. Није редак случај да се нашим ученицима износи нека врста књижевног јеловника с ценама (т. ј. готовим судовима о њима), а да сама јела никада и не виде и не окусе. Једнога је ученика питао учитељ литературе како се зову Гундулићеве изгубљене драме, и када ученик није умео на то питање да одговори, сав се згрануо пред *шаквим незнањем!* Други пак, учитељ немачкога језика, запитао је једнога ученика, на приватном испиту, каква је драма Шилерова *Орлеанка девојка*. Ученик је разумео питање (боље да није!), знао је да треба да искаже свој суд, који би од прилике одговарао бројевима 1, 2, 3, 4, 5 (пошто се у нас у школи готово све на то своди), и бојећи се да једном Шилеру не призна и сувише много, те тиме не изгуби што од свога критичног ауторитета, одговорио је да је осредња. „Не осредња него слаба“, учитељ ће на то с пуним поуздањем, уверен да је однео победу и над Шилером и над учеником, — и то је било све што је учитељ имао да пита и ученик требао да зна о тој Шилеровој драми.¹⁾ Та струја, која је сама себе лепо окарактеровала у овим истинитим и скорашњим (ако и предатним)

¹⁾ „Место да се кандидат пита о томе шта је читао, и то да се пита удубено, стављају му се питања која немају никаква посла с лектиром, и може се одговорити на њих без унутарње зрелости, из пукога памћења. — Мени се чини да би у свакој бољој школи требало забранишити сваки говор о литератури која се не познаје“. Otto von Greyerz, *Der Deutschunterricht als Weg zur nationalen Erziehung*, Leipzig 1921, стр. 288 и 287). — Најбоље је може бити о том писао Gustave Lanson у опширном предговору (а и иначе) уза своју *Историју француске књижевности*, што сваки наставник књижевности треба дубоко да уреже у срце. Навешћу само ове речи: „У књижевности, као и у уметности, не смеју се губити из вида дела, бескрајно и безгранично прихватљива, и о којима се никада не може тврдити да им је садржина исцрпена и формула утврђена. То ће рећи да књижевност није предмет знања: она је вежбање, укус, уживање. Она се не зна, она се не учи: она се практикује, негује, воли. — И тако је књижевност један инструмент за унутарњу културу: у том је њезина права задаћа“.

примерима, подцењује и наше народно песништво, ако и јесу у њему, и у народним традицијама у опште, најјачи извори наше народне снаге, наше индивидуалности. Сасвим се заборавља она реч Платонова: „Хомеру је захвална Грчка на свом образовању“, и губи из вида чињеница да су се од свих наших књижевника и уметника највише уздигли они људи који су с народних извора најдубље црпили и дубоко у себи очували успомене из своје завичајности. То нам најбоље посведочавају од старијих Вук С. Караџић и владика Раде, од најмлађих Борисав Станковић и Иван Мештровић. А оно „што је од поезије у народу живело и још живи, у деци поново оживети, један је од најистакнутијих задатака васпитања“, вели један педагог. Не извршимо ли тај задатак, залуду ћемо упити за националном уметношћу, јер ће не може бити, ако душе наше омладине не будемо натопили остацима националне прошлости. Без тога Вагнер никада не би могао постати Вагнером, и немачка музичка драма не би никада могла славити ове своје садашње триумфе. Народ пак без традиција, исказаних у лепом облику, не може се таквом слављу никад ни надати; — ми можемо, јер да у нашим народним песмама лежи велика сила, и да она може избити и у облицима у којима се нисмо ни надали да ће избити, показао нам је наш гениални Иван Мештровић. И какав бисмо неопростљив грех учинили сами према себи када бисмо пропустили да наша омладина од такве плодноне силе прими што потпунији утисак, те да ова и њезине снаге стави у покрет и прикаже их и опет у сада још и неслућеним облицима (од прилике онако како су хомерски мотиви приказани у грчкој трагедији). А тај ћемо грех учинити ако пустимо да регистарска и ценовничка литерарна настава дође до превласти, која ће бити исто тако јалова као што је била и пређашња граматичка; она би нас могла лишити управо најлепших плодова наше будућности.

У *историји* и у *географији* не истичу се довољно уметничка дела и њихова попришта, и није реткост да нам ученик сврши средњу школу, а да за најважније појаве грчке уметности или ренесанса (и то, и у најбољем случају, ренесанса само у Италији!) зна само по имену, а да се никаква представа не везује за то име. И што се не зна страна уметност, то би се, не велим оправдати, али објаснити дало „нашим приликама“, — али шта да чинимо када се ни саме „наше прилике“ не познају, и ученик наш ништа не зна ни о заиста правим уметничким творевинама нашим, као што су Наупара и Љубостиња, Ђурђеви Стубови и Грачаница? Сећам се да један ученик *шестог* разреда није знао *ништа* о Студеници, чак ни то где је она, па ни да је у Србији (онда још у старим границама њезиним). Група је неуморно указивао на вредност правилнога виђења и истицао важност археологије нарочито за гимназије. Биће да је његовим подстицањем постало изучавање старе уметности обавезно за учитеље средњих школа у Ба-

варској. Не би ли требало да познавање, било и само *наше* уметности, буде обавезно у нас за учитеље средњошколске (било и само за оне који се баве о националним предметима и о историји и географији у опште), нарочито данас када наша средњевековна уметност изазива заинтересованост и страних археолога и историка уметности, и када се том заинтересованошћу све јаче истиче наша немарност према њој? А што је главно од тога, свакојако би требало да знају сви учитељи, па и учитељи основних школа.

У *математичкој настави* једва да је досада истицана вредност коју она има (још мање коју може имати) за естетичко васпитање. Али је ту добро што је математичка настава и несвестан фактор естетичкога васпитања. Већ сам ред бројева показује једну скалу, један ритам, који се још јаче истиче у извесним математичким операцијама, нарочито у аритметичким и геометријским редовима. Пропорције и еквације нас несвесно опомињу на хармонију, пошто се њима поставља равнотежа између разних количина. Да се при цртању геометријских облика мора пазити на симетрију, није потребно ни помињати, и то је готово једино што је у математичкој настави истицано за естетичко васпитање, — али се искусило и то да смисао за лепоте у облику није неминовно везан за геометријске облике, да стога и ту треба оставити да облици несвесно раде, а навикавати само на што тачније приказивање. — Што се решавања математичких задатака тиче, то код многих радост што је имамо када нам решење пође за руком, биће да потиче више од задовољења естетичкога но интелектуалнога чувства. Када решимо један математички задатак (задатак у ужем смислу, школском), тиме се обично наше сазнање не увећава, ту имамо само примену свога већ стеченог знања, свога умења, своје вештине. И ту смо, као и код ребуса, загонетке, нашли за слику прилику: наша концентрована снага јавила се у слободној примени, што све има нечега заједничког с игром, у чему је уједно и основа естетичкога представљања и стварања, и нечега заједничког с запетошћу и одапетосту, у чему је основа естетичкога уживања. То видимо и отуда што се рачунски задаци заиста узимају и за игру, па и наш народ има веома много таквих задатака, који се зимских вечери решавају на селима упоредо са загонеткама и другим разним питалицама. На сваки начин да то не вреди за задатке који су „узети из живота“, и код којих се иде за посредном и непосредном практичном применом, но само за оне у којих се не види никакав спољашњи смер, као што су нарочито задаци с неименованим и, још више, с општим, дакле алгебарским бројевима, односно количинама. Никако се не треба бојати ових задатака, нити претерано истицати примену у математици, и покрај свега и социалног значења те примене, као што се она нарочито подвлачи у последње доба. Ми морамо математичкој настави одржати њезино формално значење, које се, као

што видимо, слаже и са захтевима естетичкога образовања, а тиме ћемо је још више узвисити, јер „свако формално образовање ученика није ништа друго до развој филозофскога смисла“ (А. Ф. Bernhardt, *Friedrich-Werdesches Gymnasium*, Program 1816). — Што је математика и с обзиром на естетиско васпитање (као несвесни фактор његов) у срећнијем положају но остали предмети (ако и тако сиромашна садржином, или баш зато), стоји највећим делом до тога што је математика најпростија наука и најсавршенија наука, што је она, као таква, најбоље образовала своје представнике и за наставу (научни метод и наставни метод се ту више помажу но у другим предметима), и што она стога, и када учитељи њезини не одговарају свему у свом позиву, својим савршеним методима, нарочито у старијим разредима, и сама ради и с тим сама собом доноси многе благодети за ученике, па међу њима и свој несвесни удео за естетичко васпитање. Што сложенија наука, то сложенији и научни метод, то сложенији и наставни метод; — зато је лакше и предавати математику него матерњи језик или и језик у опште.

Да *природне науке* дају најмногбројније прилике за непосредно посматрање, да се најпогодније могу употребити за увођење у правилно гледање и виђење (и опажање у опште), да оне управо изазивају на све то, — јасно је за свакога за кога оне нису само наука него и природа. Али у школама се то на жалост често заборавља, па се и природне науке уче више из књига него из природе, и старе традиције ових предмета, када су се училе оне животиње и биљке које спомиње и како их спомиње Стари и Нови Завет (ма се оне и не находиле у природи, или не онако како се онде спомињу), одржавају се добрим делом и данас, — често су само књиге замењене, метод је остао исти. Да се с таквим методом не може извући ни принос природних наука за естетичко васпитање, о томе се и сада још сваки дан можемо уверити. Задатак је природних наука свакојако у првом реду да ученике упознају с природом, да их науче посматрати природу, опажати природне појаве, сазнавати узајамне везе и сталне односе међу њима, — али ученици у посматрању природе треба да осете и једну разлику: посматрати се може да се упозна, сазна, открије нешто ново, и посматрати се може да се ужива у посматраном предмету, да се осети лепота. Оно посматрање иде у интелектуално васпитање, ово у естетичко. Лепота се пак находи у природи и у уметности, и у естетичком васпитању природа и уметност треба да допуњују једна другу. Не улазећи у многа спорна питања о односу између природе и уметности, и да ли је за уживање у природи заиста потребно да се пре тога развије чувство према лепоте у уметности, зауставићемо се само на поузданој чињеници да посматрање природе и задржавање на утисцима од ње задобивеним појачава схватање уметничких дела, као

што нам и удубљено познавање уметничких дела потпомаже да уживамо у природи и да откривамо моменте лепоте до којих иначе не бисмо долазили. Многи су н. пр., пошто су се удубили у слике чувенога францускога пејзажисте Corot-а, природу сасвим друкчије посматрали, и откривали у њој што им је дотле било незнано. И ако у природним наукама не будемо обрађали толико пажње познавању појединих облика и појединих предмета колико вези и складу између њих, и оно за ово употребимо, потпомоћи ћемо тим увелико и интелектуално и естетичко васпитање. За то неће бити потребно, као што неки педагози траже, да природне науке и цртање буду у једним рукама, — довољно ће бити ако учитељ природних наука има смисла, и показује га, и за посматрање у оном другом значењу, а код учитеља цртања морамо већ и онако претпоставити да уме посматрати природу, и да у својој субјективности (у одабирању и сређивању) уме бити објективан. Ако се некада (па и сада) много пазило (и пази) на личну концентрацију (стављање што више, а нарочито сродних предмета, у једне руке), не треба никако мислити да је у томе *salus instructionis*. Стручан учитељ наћи ће се без сумње боље у свом предмету и лакше ће га и предати ученицима; осим тога, у наставу ће се унети више индивидуалних особености, више личнога колорита, што само може појачати хармонију, ако се озбиљно ради на том да у настави и васпитању влада један заједнички дух, да се одржи вазда будна свест о заједници рада међу учитељима, чему је опет претпоставка свестрано познавање позива, љубав према послу и љубав према омладини.

Посматрајући уметничке и природне лепоте у нашој земљи и поредећи их с лепотама у неким другим земљама, морамо доћи до закључка да наша земља заиста није сиромашна њима. Али се сиромаштво нашега народа огледа у томе што је сасвим немаран према њима, и што допушта да му оне на очиглед пропадају с дана у дан све више. Док други народи троше милионе за одржавање својих уметничких и природних споменика, знајући добро да је тај новац добро уложени капитал који ће носити велике и материјалне и моралне користи, дотле ми не само да скрштених руку допуштамо зубу времена (који све крши, а сам себе никада) да свој посао врши, него му чак у којечему и помажемо. И не само то, него стајемо на пут времену, — где не треба; рушимо с њим заједно где оно руши, али затиремо што би оно подигло.

Ко је год прошао н. пр. студеничким срезом, ако је имао мало смисла за народне светиње и уметничке лепоте, морао је с болом у души посматрати како сваки дан пропадају онде и архитектонске, и сликарске, и вајарске *rešike* лепоте, за које би други народи, да их имају, дали небројено благо и унели у сталну садржину своје народне

душе. И што је најжалосније, ни апели на становништво, ни покушаји код политичких власти, ни у Народном Музеју, ни у Министарству Просвете, ни преко Народне Скупштине, да се што било учини не би ли се спасле од вековечите пропасти ова највећа наша морална блага народна, остају без икаква стварна резултата!

Како је пак с обзиром на природне лепоте и на природне знаменитости, о томе није потребно ни говорити. Када се немилице затиру читаве шуме, ако се и зна да од шума зависи добар део и флоре и фауне једне земље, добар део и здравља и материалнога стања једнога народа, — како ће се онда моћи појавити смисао да се очува једно дрво, један шиб, или оаза појединих цветова и њихових инсеката на једној рудини? А како ли тек зауздати она дивља животиња, — као што вели Зомборт, — капиталистичка организација, која у свом необузданом нагону за добити свугде око себе у ситно смрскава земље и људе, културу и уљуђеност, и која је и у нас почела да разјапљује своје страховите чељусти?

Преко је потребно, дакле, да се и у најширим слојевима народним, а то значи у свим слојевима целокупнога народа, развије чувство да су уметнички и природни споменици народно добро, да су они „дар свету и народима, а не приватно наследство појединих финих и образованих људи“ (што рекао Гете с ограничењем на уметност), — али још мање дар индустрији и капитализму и приватно наследство појединих сурових и безобзирних људи. Најзад, треба имати на уму да уметнички споменици, као и формације земљишта, камење, биљке и животиње, нису само наши савременици него и савременици, често дугога реда, наших предака, и да је наша дужност да их очувамо (осим ако се не јаве потпуно оправдане, опште потребе, да се поступи инако) и за савременике наших потомака. И они могу тако постати веза многих поколења и одржавати једно заједничко чувство кроз столећа и тисућолећа. Свако треба да се и на свом рођеном имању осећа као гост, и да задржава само гостинско право за себе. Вредност прошлих живота није само у том што су створили, него и у том што нису разорили: према томе ће се ценити и вредност наших живота.

Да би се развој смисао за изналагање, чување и одржавање уметничких и природних знаменитости, за то има више путова. Већ су велики успеси постигнути непосредним упућивањем, изазивањем заинтересованости, подстицањем на самом месту, екскурсијама и предавањима, затим државним законима и општинским и полицијским наредбама и упуствима. Али као што све данас што хоћемо да се укорени у народу, усађујемо у душу омладине, тако ће бити и с овим смислом за националне знаменитости. Школа треба да се тим пре прими те дужности, што ту она неће радити само у неком далеком интересу

земље и народа, него и у свом властитом и непосредном, — јер није ту у питању само одржавање историјских споменика и општега добра, заједничких економских интереса (насупротив искоришћавању природних снага са стране појединаца), него и схватање и уметности и природе као идеалнога добра, као заједничкога имања свих слојева народних. Од колике ће користи бити по смерове и задатке школине када она доведе своје ученике до свести да природу не треба посматрати само као извор за подмирење наших потреба, или као извор за материалну добит, него да се она може и несебично посматрати, да и такво посматрање задовољава наше потребе, наше више потребе, и спрема нам велика уживања, — моћи ће се заправо сазнати када се то уживање осети, и када се осете последице таква уживања.

Под једним заједничким појмом националне знаменитости, обухваћени су природни и културни (у овом чланку већином с ограничењем на уметничке) споменици једне земље. Природни и културни споменик пак у опреци су један према другом, јер други претпоставља увек човечју руку, док је први искључује, па према томе и када се о природи ради, где се год јави удео човеков, престаје природни споменик; стога ни енглески врт, а камо ли француски, не може бити природни споменик, колико било да је иначе знаменит. Ни једно дрво, и када је оно најинтересантније својим развојем или чим било другим, није природни споменик ако је засађено човечјом руком или се развија у људској култури. За чувени топчидерски платан пред кућом кнеза Милоша не знамо поуздано како је постао, — али све и да није засађен човечјом руком, не бисмо га могли сматрати природним спомеником, јер се налази у једној култури. Али то опет, с друге стране, никако не крњи његову знаменитост, и он је уједно и једна *природна лејоша*, као и многе друге природне појаве које не улазе у природне споменике.¹⁾ Међутим, свака биљка, свака животиња која се слободно у природи развија, свака наслага камења, свака излокана или издубљена стена или под утицајем воде начињени свод или лук, природни су споменици једнога краја, ако су у опште ретке појаве или ако се у том крају ретко налазе. Тако н. пр. могу бити кукавица, рода, смиље, циклама,²⁾ итд., природни споменици кога краја, док у другом нису. И дужност је свакога краја да свој природни споменик, колико је то год могућно, очува и одржи: док се у једном крају једна биљка сме слободно тргати, у другом ће бити забрањено да се чува.³⁾

1) С друге стране опет имамо случајеве у којима природна појава није или не мора бити и природна знаменитост него културна, н. пр. таковски грм.

2) Суclamen europaеum; цикламу наши ботаничари називају скрж, колутка. Сељанке, Хрватице, у околини Опатије, с Вепринца и других села, зову је *ослицом*.

3) Врло инструктиван чланак о природним споменицима и природним знаменитостима у опште имамо од Д-ра Симе Тројановића у *Просветном Гласнику* за 1921,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Сваки учитељ треба добро да зна шта је природни споменик, јер он ће у првом реду бити позван да га открије или одржи, и да га у настави примени. Већ начело завичајности тражи од учитеља да је добро упознат с околином своје школе, и да је узме за основицу свога рада. Он може у том правцу поћи и даље, и са својим ученицима саставити инвентар свих знаменитости свога краја. Чешћи излети које буде до њих чинио, не треба да буду само за то да се постара о одржавању споменика, него и да такве излете примени непосредно у настави: ученици могу цртати (и по повратку у школу, по сећању) и усмено и писмено описивати што су видели и проживели. Нарочито су учитељи основних школа ту у врло погодном положају (они продиру у све крајеве и задржавају се у њима, долазе у непосредан додир са свима слојевима народним), и сваки од њих може заиста врло лако да постане откривач и налазач. У том учитељ може наћи и силно средство за своје разонођење, ако се осећа усамљен, и моћнога помагача за свој школски рад, и јаку спону за себе и своје ученике и њихове родитеље. Јер један искрено и савесно вршени посао увек везује људе и с тим изазива и ствара нова задовољства и уживања. Успели цртежи и писмени описи пак могли би се остављати у школску архиву; тако би се очували може бити и само у слици или речи споменици који касније могу и нестати, и помогло даљој настави, као и историји наше наставе.¹⁾

Нема сумње да би од оваква рада било и других користи, које се све не дају ни предвидети, јер велика добра не долазе никада сама: она увек носе као уздарја многа друга, која се истом касније виде или осећају.

Увођење ученика у познавање националних знаменитости од великога је и васпитнога и општег значења. Ако се на овом месту и говорило о томе у главном са стајалишта естетичкога васпитања, ипак се јасно види колика је вредност тога упознавања и за остале васпитне области, а добро изведено васпитање и у једној области не ограни-

св. 5 (*О заштити природних знаменитости*), који обухвата читаву земљу нашу. — Желети би било да нам који археолог, културни историк или историк уметности, састави и преглед наших историјских и уметничких споменика, тј. културних знаменитости. Почетак за то дао нам је Н. Вулић у својим чланцима *Из прошлости наше ошацине* (у *Полицици* од новембра и децембра 1923, и даље у 1924).

¹⁾ Већ је у 16. веку писац чувених *Есеја*, Монтењ, указао на васпитну вредност знаменитости једнога краја, и с тим истакао идеју како треба корисно спајати са забавним и примамљивим: „Нека се у његову (тј. васпитаникову) фантазију стави племенита радозналост да се обавести о свима стварима: све што је необично у његовој околини, нека види; једна зграда, један извор, један човек, место на ком се била некада битка, куда је пролазио Цезар или Карло Велики... нека се обавести о наравима, о средствима и о везама овога или оног владоца: то су ствари врло забавне да се науче, и врло корисне да се знају“ (*Essais*, књига I, глава 25, § XIII).

чава се на њу (као што је и у уводу истакнуто), и даје свој принос и осталим. А што је за нас нарочито важно, једном изазвана заинтересованост за националне знаменитости, одржавала би се у ученика и даље, и она би могла да учини да будућност поправи што је прошлост (а у ту прошлост улази и наша садашњост), из којих било разлога, покварила. Тако васпитана омладина имала би и ока и срца за све природне и уметничке лепоте, и не би допустила да пропада што су векови саградили, а што, једном пропало, ни векови не могу подићи више.

Ово је једно од оних питања о којима треба сви озбиљно — не да размислимо, па на том да остане, и ми се тиме правдамо што смо се задржали на том, што смо мислили о томе — но на чему сваки у свом кругу треба да ради догле док се год оно не оствари. Стога ни за управне власти ово питање не сме бити једно ђудљиво „хоћу-нећу“, него једно душевно и савесно *морам.*¹⁾

МИЛАН ШЕВИЋ

НОВЕ ШКОЛЕ МЕСТО СТАРИХ²⁾

Ивлин Дуи, кћи чувеног америчког педагога Џона Дуи, изнела је у овој књизи рад и успех једне сеоске школе у Америци, у намери да на једном конкретном примеру покаже шта све може и треба да буде циљ основне школе у селу.

Главна је идеја ове књиге да школа на селу није једна чисто просветна установа са задатком да децу уведе у елементе општег образовања, већ је она у првом реду носилац друштвене културе и најбоље оруђе за њено ширење. Да то буде, школи је потребно да ступи у директан додир са животом на селу и да његове проблеме решава на један рационалан начин. Према томе, задатак основне школе трострук је: 1) упознати децу са елементима образовања као оруђем за њихово даље усавршавање, 2) заинтересовати ученике за даље самообразовање, 3) решити економске и социјалне проблеме села.

¹⁾ Последњих дана месеца децембра 1923 донеле су новине вест да је у Министарству вера основан нов одсек, у коме ће се водити брига о поправљању старих цркава и манастира. Оправка цркава и манастира биће поверена нарочитој стручној комисији, да би се избегле оправке без икакве стручне контроле. Без сумње се ту неће радити само о оправкама него и о одржавању, заштићавању и изналажењу свих уметничких и културних споменика што се налазе у нашим храмовима. Али рад те комисије не сме бити спор, јер иначе бисмо могли дочекати да имамо комисије, али да она нема шта да оправља и да заштићава. — Оваквих комисија треба да има више, и по другим министарствима, да би се обухватиле све културне и природне знаменитости.

²⁾ Ewlyn Dewey: *New Schools for old.* — New York, 1919.

Да би се видела улога и рад тако замишљене основне школе, Г-ђица Дуи је потанко описала живот и рад основне школе у селу Портеру, у Америци. Реформи те школе био је узрок постепено расељавање америчких села и прилив њиховог становништва у градове. Постојала је због тога опасност да живот самог народа пође путем пропасти, јер је јасно да село чини срж и опстанак сваком народу. Проблем је, дакле, био не да се појача производња добара, већ да се живот на селу учини пријатним и привлачним, и да се на тај начин заустави процес расељавања, јер су главни разлог том расељавању били неповољни социални услови, док је живот по градовима био примамљив, нарочито за сеоску младеж.

Живот на селу је у поређењу са градским животом напоран и празан. Дакле, потребно је у њега унети две реформе, а то су уштеда у раду и шаренило интереса. Ове реформе у ствари су један проблем, управо оне чине две стране истог проблема, а тај је *сачувавши интeгритeт сeлa*.

Познато је да живот на селу тече истим током и истим редом и да се сав састоји у посведневној бризи и раду да се на време сврши обрада земље и гајење стоке, а кад тога нема, онда остаје празно време и брига како да се оно и утуца. Такав је живот Г-ђица Дуи с успехом оцртала у једној потанкој анализи у свој његовој тегоби и празнини. А како је по природи овога посла сваки сељак самом себи довољан, јасно је да му је усамљеност природна последица, и да ће тако заосталост села према градовима расти из дана у дан. Није дакле никакво чудо ако напредна младеж, а то су увек најспособнији и најбољи синови села, незадовољна тим животом инстинктивно осећа да ју градски живот привлачи и да јој његово шаренило, живост и богатство импонују. На тај начин село посведневно у сваком погледу губи.

Чак ни садашња школа на селу није у стању да заустави овај процес, а то само зато што је она свој задатак одвећ тесногрудо схватала. Наиме, школа сматра да јој је задатак на селу само да деци да елементе образовања, дакле да их научи читати, писати, да им основе рачуна, веронауке, и нешто познавања природе и домовине. Шта више, она сматра да је тиме свој задатак савесно и потпуно испунила, и тако своју улогу до краја одиграла. То не значи да тај циљ школе треба одбацити, већ само да јој се морају поставити нови циљеви, јер је школа једино оруђе друштвене еволуције којим човек слободно располаже.

Вредност сeлa нарочито се осетила у светскоме рату. Тада су градови јасно увидели колико они зависе од села, и колико је варош само потрошач а село произвођач. Зато су градови одмах и осетили сву опасност која лежи у расељавању села. Наравно, пропаганда, зборови и поука били су прва средства да се село препороди и његово

расељавање спречи. Убрзо се тај пут показао недовољним. Главни разлог том неуспеху лежао је у непознавању села и неповерењу сељака према градовима, који су му туђи. Отуда — вели Г-ђца Дуи — јасно се види пут препорода: он мора доћи из самог села, а улогу препородитеља мора примити на себе школа, и то зато што је она у непосредном додиру са селом, и што има непосредног утицаја на сеоску младеж, која се у школи васпитава.

Зато се школи на селу морају дати нови циљеви, а ти су: социалан препород села и реформа у методама производње, јер једно с другим стоји у вези. Потребно је усавршавање у методама, јер ће оно створити више времена и слободе, а ова ће се попунити вишим друштвеним животом. На конкретном примеру школе у Портеру, Г-ђица Дуи хоће да нам покаже како се тај циљ може практично постићи.

Г-ђа Харви (Harvey), прожета истим идејама као и Г-ђица Дуи, посветила је себе препороду села и добровољно дошла на рад у школу села Портера. У њему је затекла очајно стање, а нарочито у погледу школе. Село је било скроз апатично према школи, није веровало у њену вредност и потребу, и држало је школу само зато што га је на то закон натерао. Земљорадња је била примитивна, а нове методе и савете у том правцу сељани нису примали, и то из неповерења у вредност и корист нових метода. Живот се свео само на најпотребније радове око поља и стоке и продаје добивених производа. Младеж је непрестано тежила да иде у град, и село се постепено расељавало. Г-ђа Харви, упозната са тим приликама и надахнута реформистичким идејама, решила се да путем школе покуша да изведе препород села.

Она је, као што рекосмо, затекла школу у бедном стању. Зграда је била запуштена, спрема школе исто тако бедна, учила није било, стан за учитеља био је рђав, а награда још гора. Требало је имати храбрости и љубави па се добровољно јавити за то место и оставити град, кад се зна да сељак нерадо даје прирезе за одржавање школе и плате учитељу. Посета ученика била је неуредна, рад претерано дуг, послуге у школи није било, а средства за лично усавршавање у опште и не постоје.

Пре но што је почела свој посао, Г-ђа Харви се упознала са више родитеља својих ученика, и из разговора са њима она је допунила своје познавање села и његовог стана, пошавши са гледишта да школа може утицати само тако ако дође у директан додир са локалним потребама и интересима.

У село је дошла 1912, с тим да у њему остане бар три године, сматрајући да ће за то време моћи огледом доказати како се од обичне сеоске школе може начинити идеална школа. Сам почетак рада није био гладак, јер је било доста породица противних Г-ђи Харви, из неверице да неки учитељ може доћи из вароши у село из несебичних раз-

лога. Ипак, благодарећи увиђавности имућнијих сељака, она је успела да то место добије и на посао ступи.

Први и главни проблем био је да се створи дух заједнице код тих изолисаних, конзервативних сељана, пуних тврдичлука. Требало је, дакле, наћи нешто што ће их се свих тицати и везати их уједно. То нешто била је за Г-ђу Харви школа, а њен идеал био је школа као средиште друштвеног живота на селу. Прва конкретна поука у том правцу била је потреба да се школа оправи и доведе у ред. Ту је прилику Г-ђа Харви одмах искористила. Знајући да сељани нерадо дају новац, она је преко школског одбора упутила позив родитељима да својом радном снагом уреде и оправе школу, а новац одређен за оправку да се утроши на куповину потребног материјала. Овим путем она је створила први покрет за сарадњу сељана на једном општем циљу. Истакла је нарочито да задатак школе није само да децу учи читању и писању, већ и да их поучи како треба пристојно живети, онако како се живи у великим градовима. Лепо уређена школа, одржавана у реду и чистоти, послужила је у исти мах као конкретна поука за ред и чистоту у родитељским домовима. Најзад, на уређењу школе очито се видела моћ и корист од искрене и организоване сарадње, коју је отпор једне мале групе сељана још више појачао. Ипак, зграда није била сасвим готова, те је Г-ђа Харви упутила нов позив сељанима да је доврше добровољним прилозима, у чему је и успела. Тако је за неколико месеци Г-ђа Харви успела да изведе две најважније тачке у своме плану: сарадњу сељана и њихово поверење. Овим успехом она је створила темељ напретку и социалној улози школе.

Из овога, и из даљих примера, јасно се види да је полазна тачка свих реформи била да школа мора задовољити извесне стварне потребе села, које траже решење, и да школа само тако може заинтересовати село и дати му опипљива доказа о вредности просвете.

У даљем извођењу свога плана Г-ђа Харви је успела да поред школе створи и земљиште за спортове и гимнастику, те тиме омогући физичко васпитање поверене јој деце. И ту је Г-ђа Харви искористила добровољан рад сељана и деце, а школски прирез употребила на куповину материјала. Оваквим уређивањем школе и њеног дворишта постигла је Г-ђа Харви да поучи сељаке реду и чистоти у њихову дому, и тиме испунила први социални задатак школе: да унесе материјално побољшање домаћег живота, испуњеног редом, чистотом и осталим хигијенским тековинама. Тај се циљ не постиже простом поуком, проповеди или укором, чак ни самим примером, већ активном сарадњом сељана на једном тако уређеном заједничком објекту, где ће они практично осетити и видети вредност свих тих тековина. Тај дух заједнице не би никад постојао да су сељани само плаћали свој прирез, и ствар

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

се на томе свршила. Ову последњу тековину сматрала је Г-ђа Харви за највећу и најбољу.

Она је потом отишла још један корак даље: начинила је од школе средиште друштвеног живота у селу. Првог дана Божића она је приредила једну свечаност (Christmas party), на коју је позвала родитеље и остале сељане. На прослави су биле уобичајене програмне тачке свих божићних прослава.

Одмах затим предузела је да организује поуке и практичан рад на земљорадњи. И овде је поступила опрезно. Одвела је неколико старијих дечака на изложбу земљорадничку (Farmers' week). Тиме је пробудила код деце, а преко њих и код родитеља, интересовање за напредак у земљорадњи. Убрзо потом она је довела једног стручњака оближње земљоделске школе да сељацима одржи предавања о модерној земљорадњи. У пролеће добила је Г-ђа Харви читав сандук цвећа и разнога семења корисних биљака, и одмах је приступила послу да на школском земљишту подигне једну повећу градину. Посао око подизања и сађења те градине вршила су све школска деца. У тој градини извела је Г-ђа Харви, истина у малом, све принципе модерног гајења биља, и то практичним путем. Градина је имала опет врло велики успех, и она је ускоро била посећена од многих сељака, који су долазили да виде рад и успех и да понесу по коју поуку, а исто тако и по који расад.

Идуће школске године, 1913, одржан је на дан отварања школе свечан скуп сељана. Тог дана основан је „Женски клуб“, са циљем ближег упознавања његових чланова, домаћичких поука и неге деце. Убрзо по том основан је и „Мушки клуб“, са циљем ближег упознавања његових чланова, поука из земљорадње и гајења стоке, као и васпитања деце. Затим је отворен „Музички клуб“, у коме су ученици, снабдевани разним дувачким инструментима, учествовали без обзира на пол. Клуб је наишао на општи и топао пријем и постигао такав успех да је ускоро по околним селима давао концерте. Овај је клуб успео и да спречи одлазак старијих дечака у варош, обично суботом, где су они одлазили у сумљиве локале и сумњиво друштво, јер су све вежбе у музици баш по распореду надале сваке суботе у вече. Потом су организоване верске поуке (Sunday School) за све сељаке без обзира на верске разлике, и то недељом по подне. На тај начин је школа ускоро постала средиштем свега друштвеног живота на селу, и није било скупа а да се он није одржао у школи. Тако је село тим скуповима било организовано у једну духовну целину.

Затим је Г-ђа Харви приступила задатку да селу пружи и књижевно образовање. Прво је био организован „Шекспиров клуб“, са циљем читања, тумачења и уживања у Шекспировим делима. Затим је основана „Школска Књижница“.

Г-ђа Харви није тиме потпуно завршила свој рад. Одмах је по том основала „Црвени Крст“, па „Клуб Матера“, и то први са циљем спремања нудиља, а други за негу нејачи.

Било је речи о гајењу биља у школској градини. Тај посао проширила је Г-ђа Харви још више. Донела је много нових и корисних биљака; градину су деца сама радила и одржавала; том приликом она су студирала живот и развиће појединих биљака и о томе уносила забелешке у нарочиту књижицу, као и болести биљака и њихов начин лечења. Тако јој је градина послужила као радионица за познавање природе. У њу је она унела и старију и новију методу гајења, показујући очигледно колика је корист од новијих метода, а потом је давала расаде биљака, одгајених на научној основи. Овај последњи поступак имао је најјачег утицаја на сељане, тако да су они одмах прихватили те нове методе. У целој овој ствари мало је било поуке, већ оглед, практичан рад и директан успех били су средства њене реформе. Затим је, охрабрена тим успехом, Г-ђа Харви приступила поукама о гајењу домаћих животиња. У том циљу основали су ђаци, а под руководством и по савету Г-ђе Харви, „Живински Клуб“ (Poultry Club) и „Клуб за гајење свиња“ (Pig Club). Оба су клуба гајили најбоље примерке живине и свиња по новим методама, па их потом давали сељанима, од којих су узимали лошије примерке, па их потом усавршавали, и тако непрестано. Оба су клуба показала успех и допринели рационалном гајењу стоке у своме селу.

У једној демократској држави, просвета сеоског живља ван сваке је сумње главни моменат државне политике. Демократија без просвете је или демагогија или олигархија. Зато школа на селу мора бити први и најјачи чинилац у просвећивању народних маса. Но није тиме школа исцрпila сав свој задатак: она мора бити исто тако и пропагатор више и боље културе, и духовне и материалне. То ће школа постићи на тај начин што ће организовати све духовне снаге сеоског живља и пружити им и других задовољстава, независно од крчме и кафане. Најбољи пут томе циљу јесте организовање друштвеног живота на селу путем школе, а развијање материалних сила извршиће школа ако практично и показивањем успешних огледа прошири модерне методе за обраду земље и гајење стоке, јер нема организовања идеалних сила без претходног организовања материалних сила. Дакле, потребно је да основна школа на селу испуни оба задатка: просветни и социални, једно за другим, и то би прве четири године биле посвећене поглавито просветном задатку, а остале четири године још и социалном задатку. Тако би школа испунила оба циља, нити би они један другом сметали. Усавршавањем друштвеног живота и материалног благостања на селу спречиће се расељавање села, јер сељане у градове највише привлаче

раскош и шаренило друштва. Шта пак значи и чему води расељавање села, није потребно о томе нарочито говорити: сви то осећамо, видимо и предвиђамо. Са тих разлога писана је ова књига о раду једне вредне, предане и практичне сеоске учитељице, која је прожета овим идејама предузела реформу једног заосталог села, и тиме хтела приказати реформу села у малом обиму као један конкретан пример за решење читавог једног народног проблема.

Нека и читаоци овога приказа о том истом проблему дубоко и симпатично размисле, и нека сваки са своје стране допринесе да се и код нас проблем нашег села повољно реши, јер тај проблем врло много личи на проблем америчких села.

МИЛ. ВАНЛИЋ

НАСТАВНИ РАД И НАСТАВНА СРЕДСТВА
ПРИ ПРЕДАВАЊУ ЗЕМЉОПИСА У ОСНОВНОЈ ШКОЛИ

Увођење ученика у географију не сме у основној школи бити самоциљ, јер је основна школа васпитна школа, и васпитном циљу треба да служи целокупна настава, па и земљописна (Руде). А најглавнији наставни циљ васпитне наставе, као што је познато, јесте *стварање заинтересованости* код васпитаника. Интереси везују знање и вољу, из њих се развија покрет воље. Још је Русо рекао: „Интерес је велики покретач, једини који води поуздано, сигурно и далеко“. На томе принципу је Хербарт засновао своју педагогику.

Човечји се дух ставља према објектима с којима долази у додир у двојак положај: или их сматра као себе самога, као један део свога ја, или као нешто страно, и отуда долази у узајамни однос. Према томе, они су му или *предмети знања* или *предмети дружења*. Човечји дух може посматрати природу и њене предмете *емпиричким интересовањем*. Земљописно градиво у овом погледу тако је обилно да може побудити велику пажњу код васпитаника, живо интересовање и вољу за сазнањем, јер се јавља са великом разноврсношћу и шаренилом. Осим жеље за сазнањем, која је уређена, човечји дух има и ту особину да размишља о односима и зависности појединих предмета једних према другима, о узроцима и последицама појава, да суди о њиховој целисходности, лепоти, доброти, итд. Другим речима, човек поред емпиричког интересовања стиче и спекулативна и естетска интересовања. Земљописна настава тежи не само да ум васпитаника обогати голим чињеницама, него их упућује да о тим чињеницама размишљају и суде, одвајајући оно што је за морални живот њихов од вредности и потпомажући што може послужити за кретање њихово у практичном жи-

воту. У свима овим случајевима интересовање васпитаниково би служило као *објективно знање*. — Но човечји дух може узимати и *субјективна* учешћа према појединцима у друштву, према заједници, према Богу, и на тај начин духовно дружећи се развијати *симпатичке, социјалне, патристичке и религиозне* интересе. Земљописно градиво не само да проширује искуство, него је кадро да пробуди саучешће за људе који трпе под непријатном климом, или који су под ударцима каквог деспотизма заостали у култури и образовању од других срећнијих народа, или духовно учествује у свима добрим делима које нам повесничко градиво пружа уз ову наставу. Лепоте и дражи наше отаџбине, поред естетичког интересовања, буде и патриотска осећања, развијају љубав према њој и роду нашем. Упознавајући величанственост и красоту онога што је на земљи створено, васпитаници се науче ценити и онога који је то све створио. На тај се начин крепи вера и поуздање у Бога и унапређује развијање религијског осећања.¹⁾

Из овога се види колика је важност земљописне наставе са гледишта принципа многоструке заинтересованости и потпомагања извођења највишег васпитног циља.

Стога је неопходно потребно посветити му особиту пажњу у основној школи.

Специјално, пак, у данашњим нашим приликама у нашој земљи, када се нашао наш народ, који је столећима био раскомадан и живео у више разних држава и под разним приликама, уједињен у једној држави, потребно је неговати ову наставу што рационалније и свестраније. То нам налаже и дужност с погледом на задатак наше националне школе у данашњим приликама, и улога коју земљописна настава врши у погледу развијања свести о националном и државном јединству, које имамо да спроводимо.

Земљопис у нашој националној школи мора бити са матерњим језиком и повесницом у средишту круга целокупне наставе. Он се мора везивати по принципима концентрације наставе са свима предметима основне школе, и у свакој прилици, где је год то могуће. То је већ нужно и са оног дидактичког гледишта по коме се у опште не сме издвајати и изучавати засебно и искључиво градиво које обухвата природни и друштвени живот, јер то сачињава и обухвата у целини духовни живот човеков, и знање којим се хоће да утиче на васпитаников духовни живот мора да буде у хармоничкој и концентричној вези.

Мора се признати да се земљописна настава у нас у опште у целој држави не изводи рационално и обимно према важности и значају њеном. То доказују и извештаји надзорнички, и многе појаве које може констатовати сваки који беспристрасно посматра наш школски живот и

¹⁾ Види: Мих. М. Станојевић, *Методика земљописне наставе*, стр. 13—14.

данашње васпитање. Изгледа да се настава из земљописа претворила у шаблонизам и вербализам. Региструју се само *имена*, са врло површним тумачењем и објашњавањем појединих факата; наставно градиво се саопштава без икакве тоpline и одушевљења; без везе с оним што треба ученика да води у практични живот; без подстицаја на икаква размишљања о узроцима појава и зависности чињеница једне од друге; без утицаја на стварање љубави код васпитаника за ову земљу и народ и развијање естетичких осећања. У многим случајевима се своди предавање земљописа по готову на препривавање онога што има само у дотичном уџбенику који наставник употребљава.¹⁾

Има више узрока зашто је то тако. Али један од најглавнијих је оскудица боље спреме из географије код учитеља, а нарочито методичке спреме, а после и непознавање наставних средстава из овога предмета, без којих апсолутно није могуће успешно и правилно наставу из земљописа изводити.

Да бисмо показали како се ова настава рационално изводи према захтевима савремене дидактике и наших националних потреба, а у вези са захтевима школе рада, по којој се одбацује сваки покушај наметања и нагомилавања знања у главама ученичким које они не могу да аперципују и да примене у животу, ми ћемо за сада фиксирати најмаркантније чињенице о којима наставници треба да воде рачуна при својим предавањима из земљописне наставе, ако желе да постигну стварног успеха и одговоре својој дужности и задатку народне школе.

Наставници народних школа, ако желе да унапреде ову наставу, морају се упознати са историјским развитком, како саме географије тако и њене методике, те да увиде да су поједини моменти који се и данас у земљописној настави провлаче, пречишћени још крајем XVIII века, и да је настава из географије стављена на сасвим другу основицу но што се то обично узима, још радовима Хердера, Кропачека, Хумболта, а највише Карла Ритера. На основу њихових радова развила се огромна методичка литература, којој су представници Вагнер, Кирхоф, Дистервег, Мацат, Оберлендер, Тишендорф, Гајстбек и други, у чијим је делима до детаља израђено и у вези с препарацијама обрађено практично поступање при настави овога предмета.

¹⁾ Присуствовао сам једном приликом при испитивању земљописа у једној школи ван Београда, где прозвани ученик на питања учитељевог одговара овако: „Задругу састављају 2—3 и више породица, а општину чине многе задруге и породице... Свако друштво има своје имање, а свако граби да има више“ (!).. Или овај пример: ђак, одговарајући на питања о уставу, вели: „Устав је свакоме светиња. Од најстаријих времена народи су имали своје уставе. Мојсије је на Синајској Гори објавио устав Израјлцима, а то су 10 заповести Божјих. Хришћани сви имају устав од 12 чланова, а то је „Символ вере“; Христов је устав цео у: „Љуби ближњега као себе самога“ и „Што ниси рад себи, не чини другоме,“ итд. А то све од речи до речи тако стоји у једном уџбенику који наставник те школе употребљава!

Они треба да имају вазда на уму да је прво и најглавније правило знати, прво, не само добро сâм предмет, познавати суштину данашње географије и како се она данас модерно схвата, јер је њен напредак и развитак високо одскочио, већ и задатак и значај њене наставе, њене методе и облике, принципе по којима се врши избор и распоред градива, наставна средства и наставне радње при обради појединих методичких јединица с обзиром на психолошке законе и индивидуални развитак васпитаника. Нарочито се учитељу намеће психологија као путовођ у сваком васпитном и наставном поступку. Без ње се васпитни рад не сме апсолутно ни замислити.

Ако желимо да једно наставно предавање има успеха, ако желимо да знање које се ученику даје, пређе у његову вољу и да од њега буде користи; ако желимо да се код ученика развију многоструки интереси као циљ којим се долази до остварења највишег васпитног задатка, треба имати на уму да је пут којим се до тога долази обележила *психологија*. Из психологије знамо да сва знања људска имају свој основ у очигледности или чулном схватању. Од представа стечених очигледношћу добијају се појмови, из појмова се стварају одлуке помоћу вољних покрета. Без очигледности, појам је празан, као што је и очигледност без појма слепа. Појмови пак без многоструке примене су мртви и неплодни (К. Јуст).

Да би земљописна настава могла одговорити потпуно својој задаћи, треба да се заснива на овим најглавнијим принципима: 1. ослањати се што је могуће више на очигледност; 2. корачати од очигледности к појму; 3. нека се настава систематизује увек згодним подсетницима; 4. нека ученик има вазда сређен преглед свога духовнога иметка; 5. нека му знање пређе у вољу, и 6. нека се ништа ученику не намеће, већ све што научи нека постигне својом саморадњом (Тишендорф).

Прелазећи у општим цртама преко ових најглавнијих захтева који се истичу при предавању земљописа, ми ћемо сад обележити, такође укратко, и поступак при предавању које методске јединице.

Пошто се истакне *циљ* дотичног предавања, прелази се на само предавање.

Као што је већ познато, прво дидактичко правило које се примењује при предавању сваке методске јединице у опште, и у земљописној настави истиче потребу *да се ученици проиђају да кажу сами шта знају о дотичном предмету*. Ако је који ученик путовао у које место из дотичне околине која се има изучити, и има непосредног опажања и посматрања, згодно је *његово искуство ујошребити*, а природно је да учитељ треба да се и увери да ли су његове стечене представе јасне и тачне. То је све припрема за предавање, или *анализа* ученичког знања. На овој припреми учитељ има да се задржи све дотле докле год не расчлани добро све раније стечене представе и припреми их

за сљубљивање с новим представама које ће следовати на другом ступњу духовних процеса.

Давање *новога знања* врши се на ступњу *синтезе*. Да би ученици могли стећи потпуно јасне и тачне представе, није довољно само спољашње познавање предмета, већ и *дубље сушћине његове и односа његовог према другим предметима*; потребно је *познаћи и узроке појединих појава на предметима и последица њихових*. Облик саме синтезе може бити различан и зависи од природе самога предмета. Главни облици у којима се синтеза употребљује и врши, могу се јављати или као *показивање*, при чему наставник ради а ученици посматрају и судељују пасивно, или усменим *излагањем*, при чему наставник прича или описује а ученици слушају, или могу ученици читати из књиге, а после да се води разговор о прочитаноме; или може *развојним начином* да учеников дух сам проналази уместо да му се прича, а наставник само да га помаже; и најзад, може се синтеза јављати *упућивањем* ученика да сами нешто раде што им је претходно показивано како се ради, нарочито при цртању, моделовању, ручном раду, итд.

Као год што се код аналитичко-синтетичког метода почетне наставе у читању и писању полази од јединице, која се састоји од нормалне речи или кратке реченице, или као што се у настави из познавања природе полази од заједнице живота, као јединке, тако се и у земљописној настави полази од географске заједнице живота, од неке јединке која чини целину, па била то планина, слив, котлина, предео, итд. Планински сплетови и реке су делови некога краја, баш као што су подмет и прирок делови реченице. Као што ћемо н.пр. функције и битност атрибута и објекта појмити тек из њихових одношаја према целој реченици, тако ћемо и вредност и значај планина и река схватити како треба тек *онда кад их не кидамо из њихових природних веза*, т.ј. из њихове природне целине. Код обрађивања земљописне наставе по природним целинама или заједницама искључено је оно сухопарно набрајање гора и вода. Овде се морамо обазирати на карактеристичне долине, облике тла, и остале елементе физичких одношаја неког краја, чиме се развија знање основано на суђењу, закључивању, размишљању, итд. Према томе, при показивању једнога објекта (предела, слива, итд.), треба га поделити на његове битне састојке, *на мање природне целине, које представљају шакође једну заједницу животиња у маломе*.

После непосредног посматрања, прво и најглавније наставно средство је у земљописној настави *карта* или *атлас*. На карти се може вршити изучавање краја или објекта који хоћемо, или у облику путовања или показивањем. Да рад буде што *занимљивији* и *живљи*, нужно је да наставник употреби поред карте или атласа и остала средства која му стоје на расположењу, као: рељефе, скице, диаграме, профиле, карактерне слике, објашњења, обичаје, приче, историјске белешке и др.

При обрађивању појединих крајева могле би се узети у главном ове диспозиције: 1. *Облик земљишта*. 2. *Воде*. 3. *Клима*. 4. *Природни производи*. 5. *Становништво и култура*. 6. *Топографија и саобраћај*.

На овом ступњу наставе треба да ученици уоче и утврде добро чињенице. Треба да сазнаду да од облика земљишта и његове висинске разгране зависе у главном многи географски одношаји: распоред извора, обиље воде, ток река, путови, насеља, итд. Реке су природни трансформатори земљишта. Њихов је утицај врло велики на стварање и прекрајање земљишта. Од јачег или слабијег гранања њихових мрежа зависе многи физички одношаји крајева кроз које протичу. Климу треба само обрађивати у толико колико да се покажу најзнатније појаве и облици њени. Према земљописним орографским, хидрографским и климатолошким појавама дају се оценити чињенице које стварају обиље животињског и биљног света.

На трећем ступњу наставе имају да се створе и ојачају асоциативне везе представа. Рекли смо напред да је циљ наставе не само да даје ученику извесно знање, већ и да то знање доведе у везу са оним што је ученик пређе имао, те да се то стопи у једну целину, која ће постати права својина ученикова.

Тога ради треба да се *пореди* ново знање са старим, да се добију нове везе аперцептивних представа, да се утврди оно што је лабаво или што се није добро схватило, итд. У томе послу наставник има у земљописној настави доста градива за поређење. Тако, могу се поредити: брда по висини, по оближњим долинама, по облику, нагибу, шумовитости, кршевитости, итд.; реке: по извирању, току, дужини, речној мрежи, итд.; поједини крајеви: по пластичности, обиљу воде, обиљу природних производа, плодности, насељености, итд.; поједина места: по величини, насељености, индустрији, трговини, итд. Могу се поредити климатолошке, здравствене, рударске и друге прилике, народне особине, темпераменат, досетљивост, обичаји, итд. Најзад се може поредити цртеж с картом, дотични крај који се изучава са завичајем, итд.

Најзад, треба све што је изучено *да се систематизује*. Треба да се изведу закључци, појмови, резултати, итд. То треба ученици да упамте и запишу, а нарочито код планина, река, равница, лековитих вода, животиња и биља, људских занимања¹⁾, итд.

¹⁾ На пр. код *планина*: утичу на реке (извори, обиље воде, силазак њихов, ток, итд.), климу, занимања људи, развијеност рударства, отежавање саобраћаја, телесне и духовне особине код људи, итд. Код *река*: утичу на плодност земљишта, чин: помоћ човеку (покрећу воденице, пад воде даје снагу за покрет у фабрикама, итд.), помажу саобраћај и промет, пружају човеку прилике за разна занимања, помажу или шкоде здрављу, потпомажу насеља, итд. Код *равница*: утичу на климу, помажу саобраћај, утичу на развијеност биљног света, на карактер здравља, итд.

На овом ступњу наставне радње састављају се и *прегледи, низови, шеме*. Нарочито је важно да се прегледи онога што су ученици научили јасно истакну. У овоме могу доста помоћи и добро израђени уџбеници, који то треба да садрже.

Да би ово стечено знање остало трајно код ученика и да би им користило у животу, ученици треба да се *вежбају* и у самосталном причању свега што су научили, и у *писменим саставима, цртању, оријентовању на мапи, идеалном писмањрању* са карте, *идеалном цртавању*, итд.

На реду је сада да кажемо о наставним средствима која се употребљавају у земљописној настави. Као најглавнија васпитна средства у земљописној настави су земљописни објекти, модели, рељефи, слике, карте, атласи, збирке природних и других карактеристичних продуката, разна графичка средства, карактерне географске слике, итд.

Као једно од најважнијих средстава у земљописној настави је посматрање самог *предмета* (крај, околина, предео, итд.). Разуме се да се посматрање може вршити на малом делу земље у уском завијају. За даље посматрање су веће *екскурсије*, које су неминовно потребне да се предузимају бар 1—2 пута преко године, и за које општина и држава треба да чине све могуће олакшице. Да би се боље могле појмити и оне земље које није могуће непосредно посматрати, граде се *модели* и *рељефи*, које могу и наставници, само са мало упутства и вежбања, спремити. Ма да међу методичарима има подељених мишљења о важности и употреби рељефа у основним школама, ипак је вредност њихова релативно знатна. Највећа је незгода што су они скупи, па се због тога мало и употребљавају¹⁾. Потреба *слика* као очигледног средства одавна се осетила у земљописној настави. Код других народа се тој потреби прилично одговорило, и њихове су школе снабдевене изврсним сликама које знатно олакшавају наставнику школски рад; међутим, код нас врло рђаво стојимо у томе погледу. Крајње је време да се држава постара да изда слике најглавнијих и најкарактеристичнијих наших крајева, народне ношње, типова, индустријских, трговачких и у опште разних културних места и објеката, итд. За овима долазе *стерооскопске слике, школски кинематографи* и друга

Код *лековићих вода*: помажу на одном здрављу, утичу на насељеност, економско стање дотичног краја, итд. Код *биља*: многе биљке користе човеку или као храна или зачиници, или градиво за одећу, стан, трговину, итд., а нарочито је важан утицај шума на здравље, људско занимање, итд. Код *животиња*: многе животиње зависе од биљака дотичног краја, многе су за човека корисне, итд. У погледу *занимања*: сточарство је везано више за планинске крајеве, а за равнице земљорадња; индустрија напредује где је развијеније рударство, итд.

¹⁾ Ко од учитеља влада немачким, може се упутити како се правилно граде рељефи из дела: Heilmann, *Eine neue Methode Reliefkarten herzustellen (Zeitschrift für Schulgeographie)*, 1884, стр. 237, и др.

средства помоћу којих ученици добијају јасније појмове о некој земљи и особинама него гледајући обичне слике. Али употребу њихову отежавају ове две околности: што су доста скупе, и што код неких за време часа не могу сви ученици да гледају одједанпут, већ само по један.

Поред карата, слика, рељефа, модел и осталих наставних средстава, за очигледност у земљописној настави употребљују се и *карактеристични производи*, било у слици, било у природи. Сваки наставник треба да прикупи збирку најпотребнијих продуката за ову наставу, тим пре што ће, било у екскурсијама за познавање природе, било при излетима за познавање завичаја, увек имати прилике да скреће пажњу ученицима на поједине природне објекте из минералног, биљног и животињског царства. Обилан материјал тога налази се: у пољу, шуми, реци, кући, радионици, дућану, апотеци, итд. На тај начин могу се скупити лепе *збирке*: жита, минерала из дотичне околине, шкољака, и др. У једном најобичнијем сеоском дућану наставник може наћи за своју збирку и кафе, чаја, пиринча, бибера, соли, парче луча, сумпора, тамјана, калафоније, шишарке, итд. У столаревој радионици може добити одсечке разних врста дрвета, у апотеци опет што му треба, итд.

Сем ових збирака природних других продуката, употребљавају се у земљописној настави и разна *графичка средства*: скице, диаграми, профили, и друго, што може учитељ и сам спремити, а зато треба да је упућен у учитељској школи.

У наставна средства рачунамо још и *географске карактерне слике*, *објашњење географских имена*, *сиоменике*, *приче*, *пјесме*, *загонетке*, *изреке*, итд.

Али најглавније наставно средство за земљописну наставу је *карта* и *атлас*. Ма каква била вредност слика у настави, ипак оне имају својих недостатака. Слика представља само извештан део површине, гледан само с једне стране. Карте су, међутим, такве слике земљине површине које представљају предмет гледан са свих страна.

Карта је читанка земљописа која има своја нарочита писмена. Кад ученик једном разумедне њен говор, онда она постаје прегледнија и разумљивија од живог говора. Због тога су *добре* географске карте важније од географских уџбеника, и учитељев је главни задатак да ученика упути да карту самостално разуме и да из ње црпи самосталне поуке. Ако је то постигнуто, постигнуће се формално образовање, које више вреди него голо знање.

Но да би се ученици основне школе могли помоћу карата увести у она потребна размишљања која смо напред обележили, о разним физичким, политичким, културним и другим одношајима, карте за основне школе морају бити *нарочито* спремљене, тако *како ће ученици моћи разумети* карту. Карте за основну школу морају бити израђене према *картографским захтевима*, али не треба да буду и *преоштерећене* де-

шаљима и сувишношћу градива. Ове карте треба да служе као *прелаз* за читање детаљнијих карата на вишем ступњу образовања децјег (у средњим и другим школама).

Једна од првих особина добре школске карте (или атласа) је: *да на њој буде изабрана zgodна грађа*, тј. да је истакнуто за посматрање оно што је *најважније*. Друго, код карата се мора обратити велика пажња *представљању природних односа земљишта*, те се они морају правилно представити. Трећа је важна ствар *размер*: у колико је мањи размер на картама, у толико се карта компликује, отежава деци разумевање и одвлачи им пажњу детаљима, јер на место онога што је опште, ступају појединости, као нпр. омање речице, незнатније кривине, споредни путеви, итд. Исто тако немогуће је код узвишеног земљишта на таквим картама истаћи им ону пластичност која је потребна за разумевање орографских прилика. На карти се не могу представити баш сви облици земљишта који се у појединим крајевима појављују (сем код војних секција), али карта треба да представи *карактеристику* дотичног краја. Према томе, карте само већег размера (најзгодније 1:75.000) могу дати слику свих облика и помоћи деци да се и сама могу ориентовати у оцени дужине растојања између појединих места и величини неке просторне површине. Највећа вештина школске картографије је: *рационално уопштавање орографских и хидрографских односа*. Многи брежуљци, брда и долине морају се спојити у један облик узвишења, а пази се опет да се задржи карактер земљишта.

Представљање орографских односа на школским картама је од врло велике важности, а скопчано је и с тешкоћама неравних делова, јер на картама треба да се види не само положај и пружање објекта, већ и нагиб и висина. За то представљање има више метода. У старо време означаване су на картама планине по тзв. *методи кршичњака*. То се може видети на картама римским и грчким, па се чак провлачило и до почетка прошлога столећа¹⁾. Та метода је замењена *гусеничастом методом*, која је као прелаз садашњем начину представљања висинских односа *шумирањем и шрафовањем*. По овој застарелој гусеничкој методи се и данас одржавају по нашим школским уџбеницима карте за представљање орографских односа!... На научним и војничким картама представља се земљиште *изохийсама*, али о томе нећемо говорити, јер такав начин представљања није за школске карте. У последње време се појављују и карте са *фотографисањем појединих крајева*, дакле онако како у природи изгледају ти крајеви, и сликањем и *фотографисањем рељефних карата*.

¹⁾ У Валвазоровој збирци сачувана је прва и најстарија домаћа карта Хрватске од Стјепана Главача, израђена по овој методи.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Начин шрафовања оснива се на закону: да на сваку нагнуту површину пада увек мање сунчаних зракова него на хоризонталну, и свака површина изгледа у толико тамнија у колико је већи угао који она чини с нехоризонталном равнином. Картограф, дакле, узима да сунчани зраци вертикално и паралелно на земљу падају. Је ли земља равна те прима велики број зрака, то се хоризонтална равнина узима да је потпуно осветљена — и мора бити *бела*. Различни пак висински положаји не чине овде никакве разлике, те и висоравни, као и низије, морају бити *бело*. Је ли површина нагнута, то ће она примити, и код истог толиког простирања, мање сунчаних зрака, дакле она је мање осветљена; и по томе *на карти неће бити бела*, него *тамна*; и у толико тамнија у колико се више удаљава од хоризонталне равнине. Вертикалан положај не прима ни мало зракова, и за њ мора бити *црно*. Отуда је могуће сваку нагнуту површину, помоћу јачег или слабијег шрафирања, представити. Шрафе су дакле кратке црте које обележавају увек и правац најкраћег пута текуће воде, дакле линију најкраћег пада. Ово су основни принципи картографског рада, и за дивно је чудо како наши меродавни фактори превиђају овакве појаве, те одобравају и такве атласе и уџбенике за школску потребу којима оскудевају основна знања картографије. Треба видети само један такав атлас који је Главни Просветни Савет одобрио, и у коме је н. пр. цео планински ланац од Мирча, Вел. Гребена, Дели Јована, до крајинског Салаша, шрафиран тако збијеним цртицама као да је са источне стране стрмени одсек свих планина које се пружају од севера на југ!

Но преглед пластике земљишта најбоље се представља бојама, и још најтачније шумеровањем комбинованим са шрафама. Код нас је за сада, по овој методи израђена, најбоља карта Г. Д-ра Јована Цвијића (1 : 3.000.000), где су представљене по означеној скали висине у бојама. Исто тако јасне су и прегледне карте речних сливова (1 : 300.000) које је издала књижара Рајковића и Ђуковића у Београду, где је висинска скала обухватила у бојама висине од 0—200, 200—500, 500—1000, 1000—1500, и преко 1500 мет. надморске висине. У овим картама, са zgodним размером и крупним исписом, уопштени су веома zgodно оро-и хидрографски односи, и избор грађе сведен на минимум, тако да може zgodно послужити за разумевање и читање карте, и као прелаз за изучавање детаљнијих карата у средњим школама.

Само на добрим картама могу се ученици упутити у читање и разумевање карата и увести у она потребна размишљања и извођење закључака који чине суштину земљописне наставе.

Школски атласи треба да имају све ове особине зидне карте и да се подударају у свему са школском картом.

Техничка израда треба да је на своме месту, јер и ове карте треба да утичу на стварање естетског осећања код деце.

На зарпешку још ћемо поменути и то да уџбеници за земљописну наставу треба да буду само најкраћи подсетници онора што се на часовима предавало, снабђевени добрим илустрацијама и шематичким прегледима, а уместо оних опшрих, сухопарних дата, треба пружити деци у згодном облику поједине саставе наших најбољих писаца о лепотама наше отаџбине, карактеристичне објекте и типове географских објеката, у *Земљописној читанци*. На тај начин земљописна настава биће и примамљивија и занимљивија, и пружати деци више тоpline но до сада што је то било.

МИХ. М. СТАНОЈЕВИЋ

ИСПИТИВАЊЕ ИНТЕЛИГЕНЦИЈЕ ПО МЕТОДИ BINET-SIMON

(Крај)

33. *Одуреш се сучешћу*

(12 година)

Среме се шест подједнако великих листова хартије. На првом листу се нацртају две подједнако велике праве линије *a* и *b*, лева (*a*) је дуга 4 cm, а десна (*b*) 5 cm; *b* лежи у хоризонталном продужењу линије *a* и одвојена је од ње, растојањем од једног сантиметра. На другом листу $a = 5$, $b = 6$ cm, на трећем $a = 6$, $b = 7$ cm; на следећа три листа се нагазе две подједнако дуге линије од по 7 cm. Показујући детету прва три пара линија, питамо га: *Која је од ове две линије дужа? Код 4., 5. и 6. листа питамо: А где?*

Пре него што му се покажу једнаке линије, дете је дакле три пута видело да је десна линија дужа. Оно сад претпоставља да ће се то наставити и даље. У колико је дете сучешћивније, у толико ће лакше подлети утицају очекивања. Захтева се да дете два пута примети да су код последња три пара обе линије једнаке; једном дакле може подлети утицају сучешћује.

34. *Казаш преко 60 речи за три минута*

(12 година)

Од детета се тражи да за 3 минута каже што више речи: *Tu треба да кажеш што више речи и што брже. Све једно је какве су то речи, на пр.: што, града, кошуља, нога, што, Главно је да их буде што више. Можемо дорнути у дечје самољубље тиме што ћемо рећи да је било деце која су за 3 минута казала преко 200 речи. Ако дете застане, подстињемо га речима: *Па онда, даје, још, још.**

Ако дете не нађе за 3 минута 60 речи, тест важи за нерешен. Нека деца изговарају све саме речи без везе, друга обрађују седије речи, почну на пр. са школским намештајем, па онда прелазе на одело, боје, улипу, итд. Има их које множина отворених могућности буну, те

праве паузе дуге и по 30 секунди. Ако у набрајању има извесног реда, и ако се набрајају ретке речи, онда је то по Б. С. добар знак интелигенције.

35. Из несређених речи, образовајте реченицу

(12 година)

Речи неке реченице су преко реда измешане, па се од детета тражи да из њих образује једну реченицу. За сваку реченицу да се детету један минут времена на размишљање. Ако се прва реченица погрешно образује, онда му се каже како она треба да гласи; обе друге реченице треба наћи без икакве помоћи; од три реченице треба дакле две тачно образовати. Није дозвољено ни једну реч изоставити, нити је ма и мало променити. Само се ред речи може донекле изменити.

Б. С. су употребили ове речи:

un défend	брани.
chien bon son	пас добар свога
maître courageusement.	господара храбро.
de prié devoir	да молио задатак
mon j'ai maître	мога ја сам учи-
corriger mon.	теља поправи мој.
sommes la pour de heure	смо у рано
bonne nous campagne	ми поље отпу-
partis.	товали.

Као што се на први поглед види, прва реченица се код нас не може употребити, јер и овако неуређена има смисла. Свака се реченица напише на засебном листу, па се прочита детету и пита се: *Је ли то реченица?* Кад дете каже не, каже му се: *Онда из ових речи најправи реченицу, уреди речи тако да из њих добијеш праву реченицу;* написан лист треба дати детету у руке.

36. Најправи три слика

(15 година)

Почиње се тиме што се детету најпре објасни шта значи реч „слик“: *Слик чине речи које слично звуче и имају исти завршетак. Он се налази у пословицама и песмама, на пр.: Нашла се вила, у чем није била. Речи „вила“ и „била“ чине слик, јер се обе завшавају на „ила“. Сад ти кажи неколико речи које се слажу са вила; кажи само речи, а не целе реченице. „Вила“, „била“, а сад даље: Има их још много, само их пошражи.*

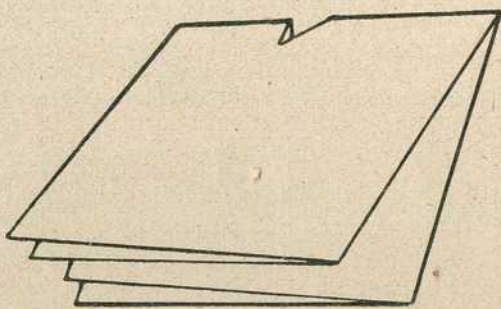
За један минут дете треба да каже најмање три слика. Можемо га подстицати, али му не смемо помагати. Код слабоумних је чест

случај да сасвим мирно ређају речи које не чине слик или казују бесмислене слоге.

37. Развијање исеченог листа

(одрасли)

Један лист хартије се савије два пута и покаже лицу чију интелигенцију испитујемо. У средини ивице, која има само један превој, нацрта се један мали троугао, чија је висина 1 см.; па се каже: *Ви видиш овај лист хартије, који сам малочас превио. Претпоставимо да ја овде* (покаже се троугао) *исечем троугао* (то се и учини, види сл. 10.). *Ако сад овај лист развијем, шта ћемо видети? Ево вам исто толики лист хартије. Нацртајте како ће и на ком месту бити про-*

Сл. 10.

бушен. Субјект који се испитује, разуме се, хартију не сме дирати нити развијати. Тако исто се не сме савијати ни други лист хартије. Он треба само да замисли како ће изгледати развијен лист, и то да нацрта.

Овај тест је доста тежак. Већина мисли да ће се развијањем добити само једна рупа, и да ће то бити час квадрат, час ромб,

а час звезда с крацима. Задатак је тачно решен кад дете нацрта два квадрата, постављена на врхове, који леже у истој линији, сваки у средини половине листа.

Ако неко дете тест одмах реши, треба га питати да ли му задатак није из раније познат. Овај и неколико следећих тестова служили су Б. С. као мерило интелигенције одраслих. Али и они сами увиђају да ова мера ни у ком случају не може имати апсолутну вредност, зато и веле: „Не треба израз „одрасли“ схватити буквално. Одрасли имају врло различите нивое интелигенције; не постоји дакле један једини ниво код одраслих, већ више њих. Тестови који су овде означени изражавају само један ниво који јасно стоји на вишем ступњу од претходног“. У овом случају можемо се с правом питати да ли је овде израз „одрасли“ на своме месту, и да ли не би боље било одредити и овде као и до сада тачно године на које се ови тестови односе.

38. Обрнути троугао

(Одрасли)

Узме се једна посетница, па се пресече по дијагонали у два комада. Они се покажу субјекту у првобитном положају на једном месту

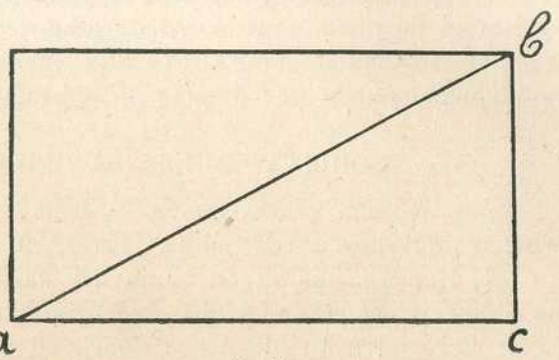

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

хартије, па му се каже: *Посматрајте добро доњи троугао (сл. 11). Претпоставите да се он тако обрне да се ова ивица (покаже се *ac*) наслања на ову ивицу (ав прве фигуре), при чему се ова тачка (*c*) наслања тачно на ову тачку *v*. Ја ћу сад уклониши доњи део; обрните га у мислима, и нацртајте слику која ће тако постојати.*

Сл. 11.

И овај је тест тежак. Решен је кад субјект нацрта у тачки (*v*) прав угао, и кад ивица *ac* није толико дуга као ивица *ав*. Често цртеж испуњава само један од ових услова.

39. *Разлика између краља и председника републике*
(Одрасли)

Субјекту се каже: *Постоје три главне разлике између краља и председника републике. Које су то?*

Те разлике су следеће:

1. Краљевство је наследно, председник републике се бира.
2. Краљевска власт траје све док је краљ жив; председник републике се бира на ограничено време.
3. Краљ има врло широку власт, власт председника републике је знатно мања.

40. *Тест Hervieu*
(Одрасли)

Овде су Б. С. изабрали једну Hervieu-ову мисао, коју су знатно проширили, да се не би могла напамет од речи до речи запамтити, већ само по смислу схватити. Та мисао гласи:

„Постоје врло различита мишљења о вредности живота. Једни тврде да је он добар, а други да је рђав. Било би правилније рећи да је он нешто осредње; јер с једне стране он нам стално доноси мање среће него што смо ми желели, али с друге стране несреће које нам он доноси увек су мање од оних што нам их други желе. Баш ова осредњост живота чини живот сношљивим, или још боље, она га спречава да буде сасвим неправичан.“

Ова се мисао прочита једним гласом, а пре него што се прочита, субјекту се скрене пажња да треба да слуша пажљиво, јер кад се читање заврши, тражићемо да понови смисао прочитаног. На овај начин Б. С. мисле да су цео експеримент пренели на терен памћења, и онај

ко не буде разумео смисао мисли, не мора признати да ју није разумео, већ ће се лако изговорити непажњом или славим памћењем.

Централна мисао коју треба репродуцирати, ова је: Живот није ни добар ни рђав, већ нешто средње, јер је гори од онога што ми желимо, а бољи од онога што нам други желе. Главно је да се репродуцира смисао без обзира на изразе којима се то чини.

ОПШТА НАЧЕЛА ЗА ПРИМЕНУ ТЕСТОВА

Ми смо већ у досадањем излагању учинили извесне опште напомене о поступку с тестовима. Остаје да их сад средимо и допунимо.

1. Испитивање треба вршити у каквој мирној соби, на пр. у канцеларији управитељевој или директоровој. Изненадна вика у ходнику може дете потпуно омести, а многи се тестови не могу поновити а да се тиме решење знатно не олакша.

2. Сав потребан материјал треба унапред спремити (новац, кутије, хартију, итд.), да се опити не би прекидали и узалуд трошило време.

3. Експерименте може вршити сам експериментатор, или с једним помоћником који ће водити протокол. Ако има и других присутних лица, скренуги им пажњу да морају бити сасвим мирна, да не смеју дете помагати нити му одобравати, а најмање се смејати његовим погрешкама. Најбоље је дете поставити тако да им буде леђима окренуто.

4. Према деци се понашати посве пријатељски, да бисмо задобили њихово поверење, а ослободили их евентуално од страха. Код млађе деце није рђаво препоручити се бомбонама.

5. О томе како ће се експериментатор понашати за време рада, Б. С. веле: „За време испитивања подстичимо децу стално благим тоном и покажимо се задовољни њиховим одговорима, па ма какви они били. Никад не критиковати и не губити време у поукама. Све у своје време Ми сад испитујемо интелектуални ниво деце, а не поучавамо их“.

6. Као главни захтев (*recommandation essentielle*) аутори истичу: „Не мењати ни уколико облик представљених питања. Не упрошћавати их, не мењати ни један израз, не служити се другим сликама, итд. Не давати никаква накнадна објашњења: тестови су такви да деца треба да их разумеју“. Али ово не значи да децу треба оставити себи и ћутећи очекивати одговор. Нарочито се млађа и плашљива деца тешко решавају да говоре. Њих треба окуражити, али то чинити речима које неће олакшати решење теста: Напред! даље! добро! а сад? итд.

7. Тестови којима се Б. С. служе врло су често алтернативни: дете има да каже „да“ или „не“. Оно нас зато, пре него што се реши шта ће рећи или учинити, пажљиво посматра, желећи да са нашег лица прочита да ли је добро започело. У оваквим случајевима остати хладан и миран посматрач, што није увек лако.

Ако дете застане, не питати га: „знаш ли?“ Јер ако дете примети да ми ништа немамо против његовог незнања, можда ће нам понављати стално да не зна, срећно да смо га оставили на миру.

8. Питање је којим ћемо тестовима почети испитивати децу. Није увек најзгодније почети оним тестовима који одговарају дечјим годинама, нарочито код слабе деце. Да бисмо се брзо ориентисали о интелектуалном нивоу деце, Б. С. препоручују да у почетку свако дете питамо како се зове. Деца од три године треба да знају своје презиме. Ако старија деца то не знају, значи да врло вероватно имамо посла с јако дефектном интелигенцијом. Код нормалне деце најбоље ћемо се ориентисати ако испитивање почнемо посматрањем слика, па посматрамо да ли набрајају, описују или тумаче. Сликама је добро почети већ и зато што оне јако интересују децу. И понављање цифара може се згодно употребити за приближно оцењивање интелектуалног нивоа. У том случају и код старије деце почети с мањим бројем цифара, нпр. са три, па тај број постепено повећавати.

После ових првих покушаја радити са тестовима за које претпостављамо да приближно одговарају интелектуалном нивоу. Није добро почињати одвећ лаким питањима, јер дете неће испитивање озбиљно схватити, те неће уложити довољно пажње и труда. Али је још горе почети одвећ тешким питањима, јер ће дете брзо изгубити самопоуздање и вољу за рад.

9. Не задовољити се тиме да дечје одговоре обележавамо само знаком + (решен тест) или — (нерешен тест). Увек водити за свако дете исцртан протокол, где ће се уводити његови одговори од речи до речи. Само овакви исцрпни протоколи даће нам прилике да се ближе упознамо са разним особинама дечје интелигенције. Ако се цифрама и може донекле изразити степен интелигенције, оне нас ни у ком случају не могу увести у царство дечјих мисли, жеља, итд. Исцрпни протоколи могу на против дати драгоцен материјал за испитивање индивидуалних особина и ближу анализу дечје интелигенције. Само ће у овом случају експерименти имати стварне психолошке вредности.

III. МЕТОДЕ ИЗРАЧУНАВАЊА

Б. С.-ове скале II и III су срачунате, као што је то наглашено у првом делу, на одређивање нормалне интелигенције код деце од 3—13, односно 15 година. Оне нам дозвољавају да одредимо две ствари: прво, да ли интелигенција неког детета одговара његовим годинама, и друго, да цифрама изразимо за колико је неко дете измакло или заостало од деце нормалне интелигенције. Кад испитамо које тестове неко дете може да реши, онда можемо лако одредити његов интелектуални ниво („mental age“, „Intelligenzalter“). Ту су три случаја могућа: или интелектуални ниво детета одговара његовим годинама,

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

онда је оно *нормалне* интелигенције; или интелектуални ниво не достиже његове године, онда је оно *заостало* (*поднормална* интелигенција); или најзад његов интелектуални ниво премаша његове године, онда је оно *измакло* (*наднормална* интелигенција).

Главни посао је испитати које тестове дете може да реши. Како се то ради, речено је у другом делу ове расправе. Кад се то сврши, онда се констатује којим годинама припадају тестови које дете још може да реши. Деси ли се на пр. да дете решава све тестове за 9 година, а ниједан за 10 година (што је ретко случај), онда је проблем одређивања његовог интелектуалног нивоа тиме већ решен: његов ниво интелигенције, односно његова интелектуална старост, износи 9 година, па ма колико година живота оно иначе имало.

Међутим се готово увек дешава да деца, сем тога што решавају све тестове једне године, у исто време решавају мањи или већи број тестова из следећих година, разуме се пре свега из следеће године. Дешава се чак да неко дете решава све тестове из једне године, нпр. 8, док из претходне године (7) решава само неке тестове. Како ће се у овом случају израчунати интелектуална старост?

Пошто у скали III свака година (сем четири) има пет тестова, то решење сваког теста вреди $\frac{1}{5}$ године. Према томе интелектуалну старост можемо изразити сад у целим и петилама године, што је несумњива добит, јер ако би се рачунало само с целим годинама, онда бисмо детету које реши само све тестове за 9 година, и детету које сем ових тестова реши још три теста за 10 година, морали приписати исту интелектуалну старост, што би несумњиво било сасвим погрешно. Према малочас поменутом начину израчунавања, прво би дете, међутим, имало интелектуалну старост од 9 година, а друго од $9 + \frac{3}{5}$ године.

При одређивању интелектуалне старости почињемо увек са оном годином докле је дете у стању да реши све тестове, па томе додамо све тестове из следећих година које дете још може да реши, рачунајући за сваки тест по $\frac{1}{5}$ године. На једном примеру ћемо ово најбоље објаснити¹⁾.

Неко осмогодишње дете решава све тестове за 8 година; за 7 година два теста није могло да реши, али је решило још два теста за 9 година и 1 тест за 10 година. Резултат:

Решени сви тестови за 6 година.

За	7 година	решено	3 теста
"	8	"	5 тестова
"	9	"	3 теста
"	10	"	1 тест

Свега тестова $12 = 2\frac{2}{5}$ године.

Интелектуална старост $= 6 + 2\frac{2}{5} = 8\frac{2}{5} = 8,4$ године.

¹⁾ Позајмљен из W. Stern, *Die Intelligenz der Kinder und Jugendlichen und die Methoden ihrer Untersuchung*, III Auflage, 1920, стр. 141.

Шта значе овако добивене цифре? Саме за себе ништа. Тек кад се интелектуална старост доведе у везу са животном старошћу дотичног детета, добијају израчунате цифре свој прави значај, јер нам оне сад дозвољавају да лако одредимо да ли је то дете нормалне, наднормалне или поднормалне интелигенције. То се постиже тако што се животна старост (ж. с.), то јест године живота, одузме од интелектуалне старости (и. с.). Ако је диференција равна нули, дете је нормалне интелигенције, т.ј. његова интелектуална старост одговара његовој животној старости. Ако је диференција негативан број, дете је поднормалне интелигенције, и најзад, ако је диференција позитиван број, дете је наднормалне интелигенције. — 2 значи дакле да је дете заостало за 2 године у умном развоју, + 2 значи да је за 2 године измакло од нормалне деце, т.ј. дете које има нпр. 8 година старости, равно је по интелигенцији нормалној деци која имају 10 година старости.

Ако је неко дете заостало у умном развоју најмање за две године, онда је оно по Б. С. *ненормално*. Не треба никако бркати изразе поднормалан и ненормалан. *Поднормална деца нису ненормална*, то су само деца која показују већи или мањи назадак у умном развоју, али су то душевно здрава деца. Ненормална деца су деца дефектне интелигенције, и разликују се од нормалне не само квантитативно већ и квалитативно.

Могло би се, разуме се, дискутовати о томе да ли израз — 2 може заиста служити као доказ ненормалности. Он већ и зато не може бити поуздан критериум абнормалности што нема онај апсолутни смисао који му Б. С. придају. Узмимо на пр. да једно дете од 5 година има и. с. од 3 године, а да друго од 12 година има и. с. од 10 година; оба су заостала за две године, и по Б. С. вероватно су ненормална. Значи ли то да је степен заосталости и у једном и у другом случају исти? Нипошто, јер *сћејен умне заосћалосћи није сћалан* већ се мења, и што је главно, *с годинама обично расће*. Дете које је у 5 година заостало за 2 године, неће, кад му буде 12, опет заостати само за 2 године, већ знатно више.

Из ових разлога су W. Stern и L. Terman поред диференције између и. с. и ж. с. израчунавали и *квоциенћ инћеллгенцје* (к. и.). Он се добија деобом интелектуалне животне старошће, а њиме се изражава који део нормалне интелигенције има неко дете (к. и. = $\frac{\text{и. с.}}{\text{ж. с.}}$). Код деце нормалне интелигенције он износи увек 1, код деце поднормалне интелигенције он је неправ, а код деце наднормалне интелигенције он је прав разломак. Каква је добит од израчунавања к. и., показаће се најбоље на горњем примеру. Код једног детета од 5 година и. с. је износила 3 године, код другог детета од 12 година и. с. је износила 10 година. Ако би се ограничили само на израчунавање разлике између

и. с. и ж. с., онда би изгледало да су оба ова детета подједнако заостала, т.ј. за 2 године. Сасвим се друкчија слика добија ако се израчуна к. и. код оба детета, код млађега детета к. и. $= \frac{\text{и. с.}}{\text{ж. с.}} = \frac{3}{5} = 0.60$; код старијег $\frac{10}{12} = 0.83$. Разлика је, као што се из овог примера види, између оба начина израчунавања велика, и нема сумње да је к. и. бољи израз правог стања ствари. При израчунавању к. и. треба и. с. и ж. с. изразити, где је то потребно, разломком са једним десетним местом, а к. и. се тад може израчунати за два десетна места.

ЗАВРШНА РЕЧ

Писац осећа да је са овом расправом задоцнио. Б. С.-ова метода није више тако у моди као што је то био случај пре неколико година. Одушевљење које је она изазвала у психолошким и педагошким круговима, престало је. Што се више по њој радило, све су више избијали њени недостатци и мане. У главном су учињене две врсте замерки: једне критикују у опште цео систем мерења интелигенције, друге се више односе на појединости. Нашло се да поједини тестови нису добро изабрани, да врло много зависе од знања стеченог у школи или случајног искуства, да се њима често испитују способности које стоје у врло слабој вези са интелигенцијом, док су занемарене извесне главне интелектуалне функције. Констатовало се са више страна, и то на основу стеченог искуства при раду са Б. С. методом, да су *шестови за млађу децу одвећ лаки, док су шестови за старију децу одвећ тешки*. Ми у ове замерке овде нећемо улазити, јер ће о њима бити речи у посебној расправи. Овде ћемо се задовољити да само напоменемо у ком би правцу имала да се креће код нас примена Б. С. методе.

1. *Пре свега требало би извршити проверавање и прилагођивање шестова*. Ми смо још при опису појединих тестова приметили за понеке да су сада за наше прилике неприменљиви, и да им треба тражити замену. То нарочито важи нпр. за експерименте с новцем. Ми смо ту учинили извесне предлоге, али они не значе ништа дефинитивно. Свакако да ни слике које су Б. С. показивали париској деци, нису погодне за нашу децу. Приметили смо већ да се Бобертаг у Немачкој служио другим сликама. Такође смо приметили да не би било згодно тражити од наше деце да пореде хартију и картон. Тако исто не би се код нас (и ако је овај тест за одрасле) могли поредити *évènement* и *avènement*, већ и зато што за другу реч немамо згодног израза. Па ни разлика између револуције и еволуције се не би смела тражити, јер претпоставља извесно научно знање.

2. Али сем ових исправки, које нам се намећу још на први поглед, требало би проверити *све* тестове, т.ј. *целу скалу од почетка до краја*,

и по потреби извршити прилагођивање, или тражити нове тестове за замену. Разлози за ово проверавање су етничке и социалне природе. Као што између разних раса и народа постоје извесне разлике у њиховој телесној структури, несумњиво да тако исто између њих постоје и извесне разлике у душевном животу и способностима. Тестови који су врло добри за француску децу не морају бити исто тако погодни и за децу других народа. Са каквим другим тестовима би можда ова деца показала боље резултате. Разуме се да ова разлика не потиче само од различите духовне структуре, већ и од различитих животних прилика. Овим смо додирнули и други — социални фактор.

Не само да деца разних раса и народа показују и различне резултате при испитивању Б. С. тестовима, већ ће се појавити несумњиво извесне разлике између сеоске и варошке, маловарошке и великоварошке деце. Правило је, до душе, да се при избору тестова води пре свега рачуна да њихово решење зависи само од интелигенције, а никако од васпитања, културе и других спољашњих услова, али се утицај спољашње околине на решавање тестова неће моћи никад сасвим одстранити.

Настаје питање: кад се један тест може сматрати за употребљив. О овоме се прилично дискутовало, и сад је већина за то да *своје добу одговарају они шестови које решава 75% од укупног броја деце*. Разуме се, да би се избегле случајности да се тестови морају проверавати на врло великом броју деце.

3. Утицај околине испољава се између осталог и у томе што деца интелигентнијих и имућнијих сталежа показују бољи резултат него деца сиромашних и необразованих друштвених класа. Било би врло интересантно проверити у колико се овај утицај заиста опажа и код нас.

4. Питање је каква корелација¹⁾ (узајамни однос) постоји између успеха у школи и успеха при решавању Б. С. тестова: да ли деца која показују добар успех у школи увек исто тако успешно решавају и Б. С.-онове тестове.

5. Да ли се при оцењивању интелигенције по Б. С.-овој методи не примећују какве типичне *полне разлике*? Има ли тестова које дечаци у главном лакше и успешније решавају од девојчица, и обрнуто? Да ли при испитивању интелигенције по Б. С.-овој методи излази да један пол просечно даје боље резултате? Да ли ове разлике у половима не зависе и од ж. с., тј. да ли у извесно доба девојчице у главном надмашају дечаке, док у друго доба дечаци надмашују девојчице?

Ми овим не претендујемо да смо ма и приближно исцрпили проблеме који с Б. С.-овом методом стоје у вези; ми смо учинили ове

¹⁾ О израчунавању корелације може се наћи кратко обавештење у моме чланку *Постоји ли специфична даровитост за математичку*; Професорски Гласник, свеска за мај 1922.

напомене само примера и подстицаја ради. Ствар је, чини нам се, вредна и труда и времена које се у њу уложи, али нека се нико не заварује да је рад по овој методи лак посао, и ако он то, може бити, на први поглед изгледа. На против, примена Б. С.-ове методе захтева озбиљну студију, много проицљивости, велику умешност у постављању питања, а још већу у оцењивању дечјих одговора. Зато нека се нико забаве ради не лађа овог посла. Ми не бисмо ни у ком случају желели да се „бинетизирање“ код нас изметне у спорт, као што је то изгледа случај у Америци, против кога се већ подижу мање или више оправдани гласови¹⁾.

Као и свака друга, тако и ова метода захтева извесну рутину, која се постиже једино практичним радом. Зато, пре него што приступимо примени методе ради научних циљева, вежбајмо се неколико пута (Б. С. мисле да су пет оваквих претходних покушаја довољни) са децом разног доба, па и одраслим. Пошто се многи експерименти не могу понављати, најбоље је ове претходне покушаје вршити у туђој школи, где се наставници не занимају Б. С. методом; тако ћемо можда и њих за њу заинтересовати. Тек пошто на овај начин стекнемо извесну рутину, приступимо раду у својој школи.

Да бисмо избегли могући неспоразум, да учинимо на завршетку још једну напомену. Б. С. метода је у суштини експериментална метода, и пре свега погодна за брзу, али површну ориентацију о интелектуалном нивоу деце. Кад је као такву препоручујемо, ми никако не мислимо да она може заменити систематско посматрање деце, које сваки наставник треба да врши. Било би апсурдно мислити да нас 15—20 минута експериментисања могу боље обавестити о интелигенцији неког детета него вишегодишње посматрање савесног наставника. Обе методе, експеримент и посматрање, треба да се допуњују, али никако не могу једна другу заменити.

Д-Р БРАНИСЛАВ КРСТИЋ

СРЕДЊЕВЕКОВНА ХУМАНИСТИЧКА ШКОЛА У АУТОНОМНОЈ КОМУНИ ХВАРА

— ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ ШКОЛСТВА У НАШИМ КРАЈЕВИМА —

Одмах после доласка Хвара под млетачку власт бирају, 30 октобра 1420 год., кнез, судци и остали племићи, на основу решења које им је у ту сврху дало генерално веће Хвара, млечанина Силвестра Цурсо за

¹⁾ Тако Haberman J. V., *The Intelligence and its Examination. Medical Record*, May 18, 1918. Наведено код Штерна, *Die Intelligenz der Kinder und Jugendlichen*, стр. 136.

комуналног канцелара и учитеља школе (magister scholarum) за годину дана са платом од 60 дуката. То је први пут кад се у Хвару спомиње школа у световном смислу, т. ј. јавна школа за ђаке, коју уздржава комуна. Од сада је та хуманистичка школа редовно функционисала. Учитељ се бирао сваке године, а бирало га велико веће. Прве године вршио је тај посао комунални канцелар, али се брзо видело да је то за њега, уз његов редовни рад, врло напоран посао, па се од 1427 год. бира човек само у ту сврху „да држи школу у Хвару и подучава децу за годину дана“. Велико веће реши 23 априла 1427 год. да тражи таковог учитеља (magister scholis) за 30 златних дуката плате на годину, а ако се за 30 не може наћи, да му се понуди 40.

Надзор над школом и учитељем врши велико веће, оно га поставља, оно га на основу његове способности поновно бира, а, ако је неспособан или није довољно способан, отпушта. Тако је на пр. 1429 велико веће решавало да ли да задржи само за пола године или за целу учитеља за ког су неки установили да није способан, и решило да остане до краја године. 28 марта 1430 год. опуновластило је велико веће кнеза и судца да нађу учитеља за две године.

22 новембра 1435 г. беше једногласно изабран за учитеља Никола Боно из Венеције, и то за једну годину са платом од 50 дуката на годину. Уједно му је комуна давала кућу у којој ће поучавати, с тиме да је дужан да поучава *бесплатно* све ученике хварске. За поучавање ученика који нису Хварани, могао је учитељ да узима награду колику је хтео.

Још 1441 г. реши велико веће да се плата учитељу има да намирује тако да половину плаћа комунална каса, а половину ђачки родитељи. Први учитељ који се овако плаћао бејаше неки Паулус, који је учитељевао у Хвару год. 1441 и 1442.

Из године у годину веће се уверавало све више од колике је користи та школа, па је, настојећи да добије што боље учитеље, повишавало њихову плату, тако да је год. 1444 износила плата хварског учитеља 60 дуката годишње. Кад је веће ово последње решило, дало је пуномоћ влади (кнезу и судцима) да нађу учитеља „који ће поучавати ђаке граматикалним предметима“ (qui doceat pueros in gramaticalibus) и управљати школом. Свакако још 1447 год., а можда и пре, изабра хварско веће „управитеља школе“. 1 септ. 1448 беше потврђен још за једну годину Петар из Перугие као „ректор школа“ (pro rectore scholarum). Тај је управитељ школа имао годишњу плату од 40 дуката доброг злата.

Да ли је тај ректор школа имао већ сада и других „помоћних учитеља“, не налазимо нигде забележено. Али мислимо да није и да то беше само прости наслов. Да је то тако, види се из решења великог већа у августу 1453 год. Оно гласи: „Пошто је ректор школа госп.

Доминик Фугеро замолио да се, кад се сврши уговорени рок, одреши дужности, јер неће више овде да остане, нека се нађе један учитељ који ће поучавати децу у граматички са платом од 60 до 80 дуката годишње, од које ће своте плаћати половину комуна, а другу половину ученици. Из овога се види да је „ректор“ и „учитељ“ у ово доба имао исти посао.

4 дец. 1458 год. велико веће повећава опет плату свом учитељу, и одређује му 500 лира на годину, што је износило близу 80 дуката (1 дукат вредео је у то време 6:4 л.) Из ове плате морао је учитељ да сам плати најам за свој стан и за школу.

Све до год. 1462 намиривала се плата учитељу пола из комуналне касе, а половину су плаћали ученици. 28 фебруара 1462 г. беше изабран магистер Јустинијан, сик хирурга Рикарда, за „учитеља граматичке школе“ за две године, са платом од 500 либара, од којих ће 300 давати комуна, а 200 ученици. Ти учитељи које је хварска комуна позивала и бирала, бејашу врло учени људи, а из њихове се плате види да су Хварани радо плаћали и више, само да имају што бољег учитеља. Кад би остали без учитеља, нашли би им заменика у самом Хвару или околини, обично којег калуђера. Тако су напр. 1465 год. изабрали за „ректора школа“ за шест месеци опата бенедиктинског манастира на отоцићу Св. Андреје, али му нису дали 250 либара, колико би добио прави „магистер“ за то време, него само 150. Поверавајући му школу, хварско веће му препоручи да пази да деца за време тог „интерима“, док се не нађе други ученији и згоднији, не изгубе своје време.

Год. 1516 бејаше „ректор школа“ у Хвару наш одлични песник Јероним Бертучевић. Јероним Бертучевић носи наслов ректора још 1551 год., из чега изгледа да је он био од већа изабрани „ректор“ и надзорник школе, док сам није поучавао, него плаћени учитељ.

До 1548 год. повећала се плата учитељу на 106 дуката. У исто време повећала се и жеља за науком, па су у школу желели да шаљу своју децу и они који нису могли да плаћају школарине. У то доба плаћала је за учитеља комуна 50 дуката, а ученици 56. Због тога се потуже прокуратори пука, говорећи да је многим Хваранима немогуће школовати децу, јер немају за то новаца, и затраже да веће реши да учитељу целу плату намирује комуна.

Најтачније је одређен наставни план год. 1468, за владе кнеза Бернарда Циогне. Тада изабере веће за ректора школа доминиканца Германа из Пиацензе, „да поучава граматичку, реторику и целу песничку уметност и науке које буду потребне ученицима овог дистрикта“.

Венецијанска је влада посвећивала школама нарочиту пажњу не само у свом главном граду, него и у комунама које су њој припадале. Кад је на пр. 1545 год. решило веће десеторице да се смање плате чиновницима хварске комуне којима су биле пре 15 год. повишене, истак-

нуто је изричито да то не важи за учитеља (*maestro di scola*) и лекаре, који имају да задрже своје дотадашње плате.

Крајем XVI века школа није више на својој ранијој висини. Кад год. 1678, 13 јуна, бира велико веће новог учитеља, истиче да „изабрани не сме друкчије него само лично да поучава и чини све оно што се тражи за добро васпитање деце, а да се може посветити овоме с оним жаром који је потребан у таквом важном послу, не сме избрани да поучава више него граматику и хуманистичке науке, да, не прелазећи више од онога, може да одговори својим дужностима једнако према свој деци“.

Иначе се учитељ редовно даље бирао у седницама великог већа, које му је одређивало и плату.

Прву, елементарну обуку у читању и писању вршио је у XV столећу исти учитељ који је поучавао хуманистичке предмете. У XV столећу бирало је „велико веће“; од времена на време, помоћника учитељу. Он се звао „репетитор“, Хварски су пучани желели да тог репетитора бира „пучка скупштина“. кад већ учитеља хуманистичких предмета бира „велико веће“, шта више, они су једног и изабрали. Против тога протестовала су властела код владе у Венецији, наводећи да се тим окрњују њихова права, на што је млетачка влада дала њима за право и 15 маја 1562 укинула избор учињен од пучана.

Друга школа још од XIV столећа, и то врло добра, бејаше у манастиру доминиканаца у Хвару, са одлично васпитаним наставницима, између којих бејаше и велики панслависта, Хваранин Винко Прибоевић. Али у ту су се школу примала само она деца која су хтела да се посвете калуђерском животу. Год. 1579, 3 фебруара, опомену апостолски визитатор Валиер хварски каптол „да не доликује да клерици заједно са световњацима иду у школу, и да треба избрати згодног свештеника да их учи, а исто тако и једног који ће их учити музици и певању“.

На основу визитаторовог предлога изабраше хварски каноници, 4 фебруара 1579, архипрезвитера Николу Газара за учитеља, „да клерике учи граматички“. За тај ће посао имати, место једног дела прихода који му дневно припадају, два. Та његова служба да поучава клерике, имала је да траје дотле док то каптол буде хтео. Истовремено беше утврђен начин избора његова наследника у поучавању. Каптол је имао да изабере неколико способних људи за тај посао и да их предложи бискупу, који ће онда избрати најспособнијега за учитеља, а као награда даће му се дневни приход као канонцима. Како се није могао тако лако да нађе човек који ће добро да поучава граматички, то беше решено да, сем споменутог прихода, добија учитељ још приход Св. Марије де Буте.

Ова су се решења од сада редовно проводила, а као учитељи граматике за клерике бирали су се не само каноници него и свештеници из целе бискупије.

Дворац песника Ханибала Луцића беше у 17. веку употребљен за семинар, одгајалиште младих клерика, и у њему смештена клеричка школа, а над улазом у башту уклесан натпис „Seminarium Diocesatum“.

У записницима каптолских седница налази се редовно и избор учитеља тога семинара.

Д-Р ГРГО НОВАК

ПРОБЛЕМИ НОВЕ ШКОЛЕ¹⁾

Наслов је неочекиван. Нова школа... Зашто? Да ли је садања мртва или није одговорила надама? Да ли ће се и за ово рећи да су то само формуле, оживљаване уздањем у поновно подизање немогућег?

Ко смо ми да бисмо могли изговорити такве речи? Одувек су најбољи духови били заузети школском реформом. То су вечити проблеми. Ако у запажању рђавог и тражењу бољег има делања, наши претходници нису нам ништа оставили да урадимо.

После толиких рапората, анкета, предлога, планова, може ли се без наивности захтевати измена свега? Зар нас искуство не гледа подсмешљиво?

Ми издржавамо тај поглед без слабости. Ми смо свесни своје смелости. Нешто нам даје сигурности да не отпочињемо један узалудан покрет.

Има једна нова чињеница: наша необуздана воља да дођемо циљу. „Другови“, млади људи у чије сам име почастован говорити — ја сам им међу првима изјавио своје симпатије — не доносе, без сумње, оригиналне идеје. Њихова плодна воља створила је и оживела својом вером синтезу растуриених идеја. Њихова делатност живеће од капитала који неће бити потрошен тако брзо. Ви знате шта га је створило: рат, његова страшна искушења и поуке које је пружио.

Ја вам нећу говорити у њихово име о њиховој доктрини. Они ће то учинити сами, износећи прво главне потезе, говорећи потом о главним проблемима. Ја сам хтео само говорити о сржи те доктрине.

Нема ничега тежег и деликатнијег од школске реформе. Ништа не додирује тако близу национални дух, а у питању је и социална дужност.

¹⁾ У Француској постоји међу извесним наставницима — који су се крстили именом „другова“ (les Compagnons) — жив покрет за реформу школе. Један од пријатеља тога покрета излаже у овоме чланку његове руководне принципе.

То није лако, јер ни у једном питању мишљења нису толико подељена. Ипак, ми страсно позивамо на уједињење, чак на свето уједињење, пошто је у питању спас Француске. Ми желимо да поменемо — то је наше уверење — да се слога може постићи.

Можемо рећи, у исто време, да је наш најгори непријатељ добра воља неодлучних и површно прилажење покрету, а то скрива или велика мимоилажења, или равнодушност. Нама је потребна енергија за снажну акцију. Треба да изиђе нешто из нашег покрета. И, ако будемо предвидели тешкоће и разочарења које доноси делање, ипак нам остаје право да се надамо и да радимо. Како је могуће не запазити неуспех свих покушаја? Али, како не видети да сви искрени напори остављају користан траг за собом?

* * *

Прва чињеница: ми постојимо. Наше присуство доказује да се школа не може сама реформисати. Она то досад није постигла, и ми желимо да то постигне у будућности што више. За то нису довољна само легална средства. Ми не поричемо савесност, ауторитет и ревноност наших администратора. Човек је готово увек на висини свога позива. Систем и институције нису увек ефикасни.

Нека школски људи узму у своје руке реформу школе. Ми позивамо све: наставнике основних, средњих, виших и техничких школа. Ми желимо да будемо идејни покрет. Ми ни мало не личимо на Совјете. Нама је циљ да изазовемо, да подржавамо и водимо широку и прецизну дискусију, као и да кристалишемо њене резултате у једну велику, чврсту и практичну доктрину. Закључак дискусије поднећемо властима, и постараћемо се да га и оне приме. Наши су статuti као у какве радничке организације. Нас води вера у стварање истинске демократије. Ми наилазимо потпоре у томе чудесном синдикалном покрету, у форми која је усвојена готово од свих.

Наша полазна тачка је рат, и за дуго нећемо имати друге. Сви знамо да је он уништио цело поколење и елиту.

Нови свет почиње. Нови свет?... Он ће, у најмању руку, то постати. То очекује сада стари свет, упропашћен, узнемирен, задихан у своје покрету, обузет и ослабљен грозницом.

Француска има поново да ради и да обнавља. Да ли треба мање осетити величину задатка, зато што су се наш дух и очи навикли на формулу? Не сумњајмо да мир има да осети исто онако јаку борбу као и рат, а исто тако још огорченију светску конкуренцију.

Извесно је да имамо пријатељства, која су наша морална надмоћ. Наши можда најискренији пријатељи, Англо-Саксонци, неће нам помоћи ако се не будемо сами помогли. Француска мора да заузме место које јој припада у храму духовних величина, али то не треба да је потпуно

апсорбује. Захтевајмо, без одушевљења за индустрију и материализам, још и снажан национални живот.

Оснуймо га на подлози духа. Образовање је центар, постанак свега. Интелигенција и карактер водиће свет, а те чињенице су у рукама наставника. Лозинке садашњице јесу: знати, разумети, производити; повећати делатност појединца и заједнице. Те смо речи чули на све стране; приликом избора сви их кандидати носе на уснама. Паметне формуле, заиста! Ми ћемо их узети и дати им могућности да се остваре, и то само ми можемо учинити.

Било би чудо да нас рат није извукао из мртвила и учмалости, које смо могли запазити пре рата. Треба обновити расу социалном хигиеном и снажењем тела. Ми смо на то мислили: не заборавимо своје програме. Ипак то није наш директан програм. Треба преиначити дух до највеће дубине. Ми осећамо да је исто тако додирнута и наша морална отпорност.

Једно врло важно питање постоји за нас: да ли наше национално образовање има свој принцип активне енергије, вредности и светлости за свакога, за све? Иза овога има још двадесет проблема, од којих је сваки хитан и важан.

Треба напоменути још једном да ми не поричемо ничије заслуге. Ми желимо да одамо пошту људима и институцијама. Француска школа има добрих страна које заслужују дивљење. Стране земље нам подражавају и имају много да науче од нас, али само ми можемо учити своје недостатке.

Прошла су времена када је толико исто била дужност сакрити мане колико и лечити их. Обузети мишљу на уједињење, ми видимо међу нама непробродиве препреке. Велика јама се шири: с једне стране имамо оне који из принципа не желе јавну критику, и који су обузети непрекидном потребом да се држе укочено пред непријатељски расположеним иностранством. С друге стране су они који стављају свој патриотизам у тражење бољег и свој понос у захтевање слободне мисли. Ми припадамо последњима.

* * *

Узмимо своје проблеме и погледајмо их. Ми их можемо формулисати у неколико речи:

Имамо ли какав разумљиви систем наставе и лаке прелазе с једнога ступња на други? Да ли су сва врата отворена, као што је потребно?

Да ли је одабирање способности постављено на колико је могуће ширу базу?

Да ли су наши програми удешени да извесним олакшицама изравнају претјане напоре који су неизбежни? Да ли ми не уништавамо интелигенцију за коју верујемо да је стварамо?

Да ли смо ставили физичко васпитање на своје место?

Да ли имамо ефикасну и добро организовану техничку наставу?

Знамо ли да учинимо избор између утилитаристичког идеала и непристрасног идеала наставе, или да их паметно комбинујемо, у порцији која је боља?

Да бисмо култивисали дух, умемо ли да разликујемо боља и јевтинија средства, и само њих?

Да ли је наша виша настава допрла своме двогубом циљу: научном истраживању и интелектуалном управљању у практичној делатности?

Да ли наши наставници, свесни задатка, знају и умеју да се организују као социална чињеница и да учествују корпоративно у националном животу?

Формуле тако просте! Свака од њих даје најближи појам о проблему који је читав свет. Само неколико од тих проблема може овде бити детаљно изложено. Али, ако они сачињавају органску целину, је ли залудно бацити на њих само један поглед и тражити ко треба да их руководи и доведе решењу?

На сва та питања ми не мислимо одмах одговорити негативно. Она остају и даље. Ниједно од њих није решено унапред, уз припомоћ званичног оптимизма. „Другови“ пролазе на свима тачкама кроз сумњу и узнемиреност. У много случајева постоји код њих уверење да ће одговор бити неповољан. Пре сваког ширег испитивања, њихова страховања долазе због искуства стеченог док су били студенти и наставници; због усамљеничког размишљања за време рата; од ватрених препирки у позадини; од непрестаног размишљања за време од пет година.

Ето због чега они позивају све колеге, све пријатеље школе, да проуче са њима те проблеме. Појам о величини зла, о леку, изићи ће из здравог разума, отворености и научне компетенције оних који буду радили на томе. Ми ћемо имати, као произвођачи духа, да испунимо свој задатак у заједничком предузећу које нам је тако драго. Само ми знамо добре и рђаве стране; нико не уме боље од нас, у тренутцима кризе, да укаже на принципе реформе. Специјалисти у техничком управљању и администратори, наћи ће средства и начине за практичну примену.

Наш позив је упућен групама, појединцима, удружењима и синдикатима. Сваки нам може донети корисне предлоге. Наша доктрина није још постављена на чврсту основу; она ствара, поправља и проширује свакога дана. На много тачака претрпела је озбиљне измене.

Другови су у сагласности у питању главних тачака програма; та жива сагласност не намеће чак ни тим тачкама дефинитивну постојаност. Ми имамо осећање једне плодне елаборације и напредовања ка светлости. Наше главне идеје су у хармонији са потребама ствари, и у томе погледу ми верујемо да смо на добру путу, кога ћемо се придржавати док нам се не докаже супротно.

У тој стварној али гипкој доктрини, предвиђени су извесни правци и поједини стожери око којих ће се организовати решење. Желим да одредим те тежње, које због њихове моралне привлачности могу послужити као центар стицања свих духова и воља.

* * *

Наш покрет је прожман модерним духом. Да ли треба рећи да смо непријатељи класичног идеала? Ни у ком случају. Ми желимо корак унапред, и сагласност у томе није тако лака као што би се могло поверовати. Многи, несвесно, гледају у назад.

Најразличнији закључци извучени су из рата; они ће још дуго произлазити. Наша победа је свршено дело. Али, да ли нам ко може дати потпуну сигурност за будућност и задовољство прошлости? Појављује се сада педагошки национализам, нагон да се просто примене стари принципи традиције и да се ослободимо сваког страначког реформативног утицаја.

Узмимо тај принцип, али га обновимо, обогатимо га и преудесимо га друкчије. Традиције су мртве ако у себи немају особину подмлађивања. Традиција треба да буде дух а не правило.

Нама се чини да је школа заостала с погледом на живот и свет. То је вештачки, затворени свет. Једно поколење ствара друго; методе и формуле се преносе од наставника ученику, од ученика који је постао наставник новим ученицима. У коме случају постоји тај додир чија је реалност тако покретна? Наша настава одговара само приликама од јуче или прекјуче. Није довољно да одговори само за данас; она мора да одговори и сутрашњим приликама, у колико се будућност може предвидети.

Шта разумемо под модерном наставом и реформом? На првом месту да утилитарна функција наставе буде у директном припремању за живот. Ни један младић не треба да заврши студије, а да не зна садањи свет и актуелне проблеме. Не треба да његова пажња буде сконцентрисана на далеку прошлост, и да му памћење буде испуњено и уморено нејасним формама ишчезлог човечанства.

Ма какво да је богатство и вредност историје, она мора да подлегне садашњици. Неизлечиви анахронизам интелигенције је тежак откуп за архаичну формацију духа. Свака дисциплина биће измењена жељом да се васпитавају духови, карактери и воље. Старо образовање силази са жаљењем низ низбрдицу прошлости. Нова настава, чим буде садашњица испитана, неће допустити детету да гледа у прошлост. Из тих принципа произлази техничка настава највећем броју дечака, или у најмању руку припремама за то; затим стварање грађанске и моралне свести; настава хигијене и неговања здравља. О томе олакшању програма говори цео свет, само што нико не пристаје да ради на томе,

а да би се дошло до тога, потребан је силан покрет и интервенција духовних и социалних снага у иностранству противу рутина школе.

Ми не поричемо функцију културе; ми је ценимо; ми смо можда револуционари, боље речено они који верују, али смо у сваком погледу идеалисте. Наша вера у непристрасну вредност мисли је довољно искрена, да не би била ни мало горда нити непоколебљива. Ми умемо осетити лепо и у најпростијим стварима. Нама се чини да је живот много кратак да би класичне студије биле стављене изнад напорног истраживања реалног. Издвојмо од културе, у колико је могуће, материал и предмете за практичну наставу. Тако ћемо спасти какав независтан дух од шегртовања и упутити га утилитарним правцем. Предмети наставе биће подвојени према подобности да служе двогубом циљу. У центру те наставе биће француски језик и литература, пошто они имају у највећем ступњу врлину културе и врлину најбрже ефикасности. Ниједно оруђе није потребније Французу од свога језика, а све благо наших ремек-дела најбоља је храна нашем националном духу.

Кад будемо уздигли француски језик на висину коју заслужује, ми ћемо око њега груписати науке које ће пружити корен, бити од практичне користи и развити се у свој истини и лепоти. То ће бити конкретне науке, модерна историја, ручни и технички вештачки радови, живи језици и књижевности.

Не тражимо да избегнемо мучни проблем латинског језика, који ће отежавати сваку школску реформу у Француској, све до дана кад будемо имали друштвену и интелектуалну храброст да га решимо. У очекивању решења, тај је проблем поделио и другове, или, боље рећи, он би их поделио кад они не би одржавали искрено међу собом демократску дужност. Већина од њих даје латинском широко, ма да сведено место у програму. Мањина би хтела да га сузи још више и да предвиди само сумарне лекције о постанку речи, упознавајући дух са латинским извором нашега речника. Мишљење већине претеже. Ван сваке је сумње да школа неће примити никакво радикално средство. Питање је толико деликатно да заслужује да му посветимо целу конференцију.

* * *

Наша акција, која је модерна, тежи да буде и смела.

Да ли је свет заиста пластичан, као што тврди Велс? Не верујмо много у то. Али ако то није, кад ће да буде? Радимо дакле; гвожђе се хлади и не треба задоцнити. Ево и учмалости која се усадила у вене, пре него је катастрофа дошла.

Гледајмо око себе. Не треба тражити узора у Немачкој у погледу наставе, али не треба затворити очи пред фактима. Један човек нам је напоменуо са једног високог места да су немачки универзитети у

пуном жеку рада. (Говор М. Андлера приликом отварања филозофског факултета у Паризу.) Код њих се појавила силна воља за реформама; они чине напор побеђеног народа који почиње да разумева разлоге пораза, и упућују се практичној настави и ширем идеалу културе. Сачувајмо осећање огромне дужности коју имамо да испунимо у духовном погледу. Нека нам отварање университета у Страсбургу не послужи као довољан разлог сигурности. Зар нема других университета у Француској, где би било добро створити нову еру?

Велика Британија се диже постепено у остварењу својих снова. Она је увидела да је недовољан националан емпиризам, и сада са необичном енергијом уводи у школе ред и систем. Фишеров закон од 1918 године значи нову наставу. Средња, виша и техничка настава су на путу реформе. Показује се необична педагошка активност и обелодањују се све нови предлози. Тај народ, мање обдарен од нас за интелектуално стварање, има много смисла за посредно дејство. Он ће учинити велике ствари у науци. Његов организаторски дух и стрпљиви рад биће потпомогнут нетакнутим национализмом, који је рат толико оснажио.

У Сједињеним Државама, земљи опита, и чија необична средства често допуштају да се за неколико година поправе векови застоја, образовање једног несређеног и разноликог народа наилази на беспримерне тешкоће. Новац, метода и енергија не могу фабриковати целу једну културу. Американски је проблем гори од нашег. Али новац, метода и енергија стварају и проширују културна средства. На њиховим универзитетима, необично опремљеним, ствара се елита, у којој преовлађује амбиција да буде довољна самој себи и да кроз кратко време не тражи ништа од старог света. Очекујући то, они долазе код нас на поуку, и имају право, али и ми имамо неколико лекција да примимо од њих.

Ако се у данашњем ослабљеном и раздраженом свету мора много више рачунати на моралну снагу него јуче, наше наде биће остварене само нашом одлучном иницијативом у интелектуалном домену, од кога зависи наша будућност.

* * *

Најзад, наша модерна и одлучна акција је прожмана демократским духом.

И овде, као и свугде, демократска идеја је истинска национална идеја. Ми хоћемо да повећамо број друштвених потпуно снажних јединица, и да искористимо све способности до највеће мере. Има ли дужности која је више везана за духовни култ отаџбине? Зар дужност према домовини није у исто време дужност и према човечанству?

Прва последица тога принципа је у потреби да се преиначи основна настава, за један много шири циљ. Једна једина школа која се непре-

стану наставља, то је база нашег програма, који заслужује овде нарочиту студију.

Данашња средња настава није орган какве функције. То је организација створена историјом и притиском друштвених снага, чији је *raison d'être* да служи радним интересима. Средња настава смета основној и вишој. Од ње су хтели створити засебну, комплетну наставу, како би се дала могућност богаташким синовима да не посећују предавања у државним школама, и како се не би створила слободна интелектуална атмосфера на универзитету. На елементарна предавања примљена су деца која за то нису дорасла; припремна предавања задржавају децу и после, ма да су стекла општу културу, и воде их право у службу, или администрацију. Таква организација је противна логици и реду. Педагогија је одредила природне границе средње наставе, која је по важности равна свакој другој, и не мање потребна. Она има свој циљ, своје методе и привилегије. Нема узвишеније дужности од стварања духа у детета, од културе која се постизава студијама. „Другови“ се регрутују не мање у средњој, колико у основној и вишој настави. Они позивају све колеге из лицеја и колежа на заједничко дело реформе. Они нису мислили да се осврћу на извесне прекоре, да то није било пропраћено оптужбама. Зар захтевати реформу школе, по напред утврђеном плану, сведочи о нашем непријатељству? Зар интереси појединаца, ма како да су важни, да чине без краја сметње реформама?

У истини, поступаће се обазриво, и човек неће страдати онамо где институција буде поправљена. На тај начин, пошто једна једина школа није одмах изводљива, „другови“ предвиђају, као прелаз, јединствени програм. Исти наставници, према истим директивама, предаваће исту наставу у нарочитим локалима, како ученицима основних школа, тако и онима из најнижих разреда лицеја. Демократски принципи не могу се остварити за један дан.

Још данас, међутим, треба прегледати прелазе из основне у средњу, техничку и вишу наставу. То су слабе тачке наше данашње организације. „Другови“ хоће да оборе све бариере, да поставе везе и да отворе прелазе. Наш је програм: омогућити студије свакој елити, и само елити. Систем стипендије не води решењу. Треба предвидети бесплатну наставу. У сагласности са показаним идејама водилама, био је поднесен Скупштини један пројект закона, који ћемо поднети и новом парламенту. Ма каква да буде сутрашња политика, наша настава мора да буде боље припремљена за своју дужност, и да искористи све таленте, све способности и енергије у земљи.

* * *

То су укратко приказани, у најкраћој и доста осиромашеној форми, елементи доктрине првих „другова“. То су главне тежње те доктрине.

Ти људи су показали доста увиђавности да би добили пуно потпора и симпатија. Пожелимо им да их добију још више! Један центар за упознавање нуди се људима од добре воље. Ако би се и поред резерви, које свако може учинити, створила већина везана за тај центар, у нади да се нешто створи, наша стара наполеоновска школа неће имати ничега фантастичног. Настава у Француској неће никад бити оно што треба да буде, ако не буде потпомогнута чврстом и јасном вољом наставника. Ми срдечно позивамо и нове другове и критику. Само ако бисмо дошли у додир једни с другима, то би био драгоцен резултат. Нама је потребно да научимо мислити и радити у солидарности.

Можда ће неко рећи: у свему томе нема ничега новог. Или даље: дух програма је и сувише бојажљив. Ми одговарамо да наше идеје нису нове, али знамо да наша апсолутна воља да дођемо до решења, није обична. Они који налазе да нисмо довољно смели, биће нам добро дошли. Ми толико осећамо тежину традиција, рутину, отпор интереса, да нам никада неће бити на одмет каква слободна и енергична мисао.

Један педагошки разговор се никад не свршава без меланхолије. На томе пољу, више него ма где, критика је тако лака и примена тако тешка. Лако је подсетити на реформе. Сви програми су, по ономе што је мислено у њима, прекрасни. Они су широки, потпуни, допадљиви; сви поштују тежину ствари и одмах одговарају на учињене примедбе, и тако испадају сви програми по мало слични...

У таквом је случају идеал одвојен од реалног великом провалом. Ништа није горе од немог и бескрајног уздржавања, и од моћи одрицања и слабодушности, које развијају интелектуалне навике и друштвена претпостављања кад им запрети опасност.

Преиначити васпитање једнога народа, значи преиначити тај народ за будућност. Али какво чудо од предвиђања и смелости треба да покаже и да слободно прими тај педагошки оглед! Демократија, противу које нико од нас не мисли да је могуће радити, потпомоћи ће и дужност поновног стварања школа. Она ће је, у исто време, учинити потребном и лепом. Створити француски дух, значи створити извор, из кога треба да пође сваки покрет. То дело заслужује огромне напоре. Бићу срећан ако сам подсетио неколицину њих колико је тај напор потребан.

„Другови“ нису више анонимни; али њихова акција треба да остане безлична. Једини смисао и оправдање те акције, то је да створе, да поклоне својим напорима један капитал идеализма и енергије, доктрину и систем који води циљу. Кад тај заједнички фонд буде остварен, кад дело буде на добром путу и придобијена мишљења и потпора власти, они ће остати незапажени у неизбежном успеху праведне ствари којој су служили једнога дана, пошто се она обнавља без прекида.

(Превод с француског)

ЛУЈ КАЗАМИАН

П Р И Л О З И

БИБЛИОГРАФИЈА О БРАНКУ РАДИЧЕВИЋУ

Поред Његоша и Змаја, Бранко Радичевић припада оној малој групи српских песника који су, као народни песници, познати у свима слојевима читалачке публике. Бранкову популарност показују, у првоме реду, многобројна издања његових песама, а затим, и велики Српј студија и чланака о њему и његовој поезији, као и мали прилози и белешке за разумевање његовог живота и његових списа.

Сем Његошевог *Горског Вијенца* и *Српских Народних Песама*, нема ни једног дела у нашој књижевности које је толико пута прештампавано и у толиком броју растурено (преко четрдесет хиљада) колико *Песме* Бранка Радичевића. Литература о њему толико је велика да се даје поредити само са литературом о великим страним писцима. Све је то долазило из два разлога: прво, што је Бранко био талентован песник, искрен, допадљив и приступачан свакоме; друго, што је имао и велике пријатеље и велике непријатеље. Једни похвалама, други покудама, учинили су да се Бранко читао и да је његова слава била у једно доба већа и од Његошеве.

Библиографија о Бранку, као и о толиким нашим писцима, не постоји. Међутим, свакоме који би желео да се свестрано упозна са једним писцем, потребно је да познаје сва издања његових дела, да процени колико се и када читао, и да прочита све оно што се о њему писало. Библиографија је полазна тачка која сама по себи казује доста, и из тог разлога, као и због велике важности Бранка Радичевића у историји наше књижевности, саопштавамо ову Библиографију.

I ИЗДАЊА БРАНКОВИХ ДЕЛА

1. *Песме* Бранка Радичевића. I. У Бечу, у јерменскоме намастиру, 1847. 8^о, стр. 162 (Посвета: Српској Омладини).
2. *Песме* Бранка Радичевића. II. У Бечу, у јерменскоме намастиру, 1851. 8^о, стр. 7-95, (Посвета: Кнезу Михаилу М. Обреновићу.)
3. *Песме* Бранка Радичевића. III. У Темишвару, печатано у Ферка и Комп. 1862. 8^о, стр. 1-183. (Предговор Тодора Радичевића, као поговор кратка биографија песника.)
4. *Песме* Бранка Радичевића. У Новом Саду, у штампарији Игњата Фукса. 1867. 8^о, стр. 5-371+4 л. (Садржај и кратка биографија песника, као у издању 1862). (Ово се узима за II потпуно издање, пошто се сматра да су књ. I-III, 1847, 1851, 1862, I издање.)
5. *Песме* Бранка Радичевића. Издање књижаре Велимира Валожића. У Београду, писмена Државне Штампарије, 1872. 8^о, стр. I-IV (Предговор), 1-286. [III издање.]
6. *Песме* Бранка Радичевића. Четврто издање. Панчево, 1873. 8^о, стр. 348. Накладом књижаре Браће Јовановића (Биографија песника као у II и III изд.)
7. *Песме* Бранка Радичевића. Са сликом, живописом и факсимилом потписа Бранкова. Најновије и попуњено V издање. У Новом Саду. Српска народна заједничка штампарија, 1878. 8^о, стр. XXII (Предговор А. Сандића) + 298.
8. *Песме* Бранка Радичевића. Нови Сад, 1878. Издање Браће М. Поповића, Библиотека за народ, св. IV. [Ово издање не носи редни број издања, по реду је VI.]
9. *Песме* Бранка Радичевића. Најновије и попуњено, шесто издање, са предговором Јована Бошковића, нар библиотекара у Београду. Са сликом Бранковом и факсимилом потписа Бранкова. Панчево, 1879, наклада књижаре Браће Јовановића, 8^о, I-XXIII (Предговор), стр. 5-352.

10. *Песме* Бранка Радичевића. Најновије, попуњено, седмо издање. Са предговором Јована Бошковића и са Бранковом сликом. Панчево, 1880, издање Браће Јовановића. 8^о, стр. XXIII, + 352. (Исто као претходно издање, 1879.)

11. *Одабране Песме* Бранка Радичевића. Издање за народ, одабрао Стеван В. Поповић. Издаје српска књижара Браће М. Поповића у Новом Саду, 1881. Цена 25 новч. 8^о, стр. 3-91. (После текста 2 л.: Поговор по причању Мине Вукомановић из *Орла* за 1878.)

12. *Песме* Бранка Радичевића. Са силуетама Бранка Радичевића. Издање књижаре Луке Јошића и друга. У Новом Саду, 1882. I књига. 4^о, VI-XIV (Предговор Ст. В. Поповића), стр. 1-51.

13. *Најомиљеније песме* Бранка Радичевића. У славу преноса Бранкових костују из Беча на дан 10 (22) јула 1883. Издање Браће М. Поповића. Нови Сад, 1883. Штампарија Августа Фукса у Новом Саду. 8^о, III-VI (Предговор), стр. 7-64. (На корицама Бранкова слика, испред текста његових песама *Бранкова жеља* од Змаја).

14. *Бранков Календар* за 1884. Са Бранковом сликом у тексту и његовим најомиљенијим песмама. Нови Сад, 1883.

15. *Песме* Бранка Радичевића. Најновије и попуњено издање. Издање Браће М. Поповића. Нови Сад, 1889. 8^о. V-XXIV (Предговор), стр. 5-298. (Са сликама сребрног венца кнеза Николе I, Бранковом и гроба на Стражилову. На корицама погрешно стављено као IX издање.)

16. *Избор Бранкових Песама*. Прибрао и уредио С. Н. М. Издање Томе Јовановића, Београд. Цена 40 пара дин. 8^о, стр. 3-47.

17. *Песме* Бранка Радичевића. Десето, најновије и попуњено издање. Нови Сад, 1894. (Погрешно је наведено као X издање.)

18. *Бранкове Песме*. I. Приредио Светислав Ст. Симић. Издање Пр фесорскога Друштва. Београд, Краљевска Српска Државна Штампарија, 1895. Ђачка Књижница, I. 8^о, V-XVIII (Предговор Св. Симића), стр. 1-80.

19. *Песме* Бранка Радичевића. Издање Браће М. Поповића. Нови Сад, 1909. (Предговор П. Марковића Адамова. На корицама погрешно стоји: X издање.)

20. *Песме* Бранка Радичевића. Књига прва. 8^о, Српска Књижевна Задруга. У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. 8^о, III-XXVI (Предговор М. К. Драгутиновића), стр. 7-159.

21. *Песме* Бранка Радичевића. Једанаесто, најновије и попуњено издање, са три слике и предговором. Издање Браће М. Поповића. Нови Сад, 1906. 8^о, XXVIII (Предговор), стр. 309. (Погрешно наведено као XI издање.)

22. *Хајдуков Гроб* од Бранка Радичевића. Београд, 1906. 8^о, стр. 19.

23. *Гојко* од Бранка Радичевића. Београд, 1906, стр. 38.

24. Branko Radičević, *Izabrane Pesme*. Uredio i predgovor napisao Dr. Vladimir Sogović. Narodna knjižnica. Zagreb, 1919. Zemaljska Tiskara. 8^о, str. 1-9 (Predgovor), 11-81.

25. Бранко Радичевић, *Песме*. Средио † Др. Т. Остојић. 1923. Издање И. Ђ. Ђурђевића — Сарајево. Одабрана Библиотека, I. 8^о, I-XXIII (Предговор по рукопису Т. Остојића), стр. 1-441.

26. Бесплатна Библиотека за слепе „Нова Светлост.“ Бранко Радичевић [тачке] *Песме*. Књига I. За слепу децу спремио Вељко Љ. Рамадановић, управник Дома Слепих Краља Александра. Штампарија Permanent Blind Relief War Fund „Нова Светлост“, Земун — Александрово (1924). 8^о.

27. *Песме* Бранка Радичевића са писмима његовим и једним списом у прози. Потпуно издање. У редакцији Бранислава Миљковића и Др. Миливоја Павловића. Са уводом Павла Поповића. Београд. Акционарска Штампарија А. Д. — Влајковићева улица број 4. 1924. 8^о, 2 л. (Садржај), IX-CXLVI (Увод Павла Поповића). CXLVII-CL (Предговор Б. Миљковића и М. Павловића), стр. 5-498, 499-502 (Напомене)

Бранко није објављивао своје песме по листовима. Познато је да су за његова живота штампане само песме *Јуриш Србе!* у Гајевој *Danici* (1848, бр. 33), која је много доцније прештампана у *Колу* (1889, бр. 1) и Вуловићевој студији (*Глас XIV*, стр. 65), и *Та најих се* (Славко Златојевић, *Златијинство*. Праг, 1851). Из његових збирака прештампаване су с времена на време поједине песме. На пример: неколико

песама је донела *Шумадинка* (1852, бр. 47, 55, 57), две песме *Даница* (1861, бр. 9, 12), итд. *Ајдука* је унео Р. Славољуб у своју књигу *Животи Јосе Удманића* (III изд., Загреб—Вршац, 1867). *Бачки Расџанак* је унесен у „Споменицу прославе Бачког Растанка“ (Београд, 1894). Сем тога, по многобројним антологијама, песмарицама, читанкама, примерима и штивицама за школе налазе се Бранкове песме. Објављиване су делимично и преостале песме у Бранковим рукописима, као *Писмо у сџиховима* (*Јавор*, 1862) и *Кад млидија умреши* (*Лешојис Мајице Српске*, књ. 223—224). Исто тако, по листовима су била растурана Бранкова писма (н.пр. *Јавор* 1884, бр. 13), која су тек у последњем издању (Београд, 1924) уједно објављена, заједно са онима која су била непозната.

Рукописи Бранкови чувају се у Матици Српској у Новом Саду, а писма Ђури Даничићу у Југословенској Академији у Загребу. Препис Бранковог одговора на критику Ј. Штура својина је Г. Павла Поповића, професора Университета.

II О БРАНКУ И ЊЕГОВИМ ДЕЛИМА

Анонимни писци :

- Бранково вече. *Јавор*, 1883, стр. 537. (Потпис П.)
 Бранков Споменик. — Бранко и стари „граждани“. — Бранко Соко и Омладинац. *Бранков Видовдан*, 1924.
- Бранко Радичевић. Прилог животопису му. *Јавор*, 1882, стр. 1431.
 Из живота Бранка Радичевића. *Јавор*, 1883, стр. 955.
 Кад је умро Бранко? *Бранков Видовдан*, 1924.
 Ко је Јулије у Бранкову *Бачком расџанку*. *Бр. Коло*, 1900, стр. 255.
 Kulturno značenje Branka Radičevića. *Brodске Novine*, 1924, бр. 13.
 Miraz Brankova oca. *Brod. Novine*, 1924, бр. 13.
 О Brankovoj materi. *Brod. Novine*, 1924, бр. 13.
 О dedi Brankovom. *Brod. Novine*, 1924, бр. 13.
 „Ограда“ Младежи Српске од Бранкове посвете. *Серб. Нар. Лист* 1848, бр. 6.
 Парастос Бранку Радичевићу. *Јавор*, 1883, стр. 1085.
 Песме Бранка Радичевића. *Просветне Новине* (Београд), 1848, бр. 8. — Одговори у бр. 11-12 истог листа.
- Песме Бранка Радичевића књ. III. *Даница*, 1861, стр. 414. — *Даница* 1862, бр. 13.
 Пренос костију Бранка Радичевића. *Јавор*, 1877, стр. 1285.
 Прилог Бранкову *Бачком расџанку*. *Бр. Коло*, 1900, стр. 90.
 Rod Brankov s materine strane. *Brod. Novine*, 1924, бр. 13.
 Spomen-ploča Branka Radičevića. *Brod. Novine* 1924, бр. 13.
 Testament dede Brankova. *Brod. Novine*, 1924, бр. 13.
 Бошковић Јован: Бранко Радичевић. *Орао* (календар), 1878. — Предговор у VI и VII изд. 1879-1880 Бранкових *Песам*.
- Брлић Андрија Торкват: О I књизи Бранкових *Песам*. *Danica* (Gajeva), 1847, бр. 6.
 Вендел Херман: Бранко Радичевић. *Бранков Видовдан*, 1924.
 Војновић Лујо: Бранко Радичевић. *Зеца*, књ. I, св. септембар; књ. II, св. март; књ. III, св. јануар.
- Врховац Р.: Тодор Радичевић. *Сиражилово*, 1892.
 Vukičević Veselin M.: Jedan socijalan protest iz godine 1847. *Нова Европа*, 1924, бр. 4, стр. 174.
- Вукмановић—Караџић Мина: Бранко Радичевић. *Јавор*, 1877, бр. 47, стр. 1355.
 Под истим насловом чл. *Орао* (календар), 1878.
- Вуловић Светислав: Прилог животопису Бранка Радичевића. *Јавор*, 1884. — Бранко Радичевић. Прилог историји нове српске књижевности. *Глас Срп. К. Академије*, књ. XIII-XIV, Београд, 1889, 1890.
- Гавриловић Андра: Бранко Радичевић. Знаменити Срби XIX Века, књ. I, стр. 93. — Прештампано: *Brod. Novine*, 1924, бр. 13.
- Galac Gj.: Branko Radičević. *Vienac*, 1883, бр. 30, стр. 486.
- Грасел Георг Д-р: Бранко Радичевић. Чланак на немачком. *Deutsches Volksblatt* (Н. Сад), 1924, бр. од 22 јуна.

Даничић Ђура : Приказ Бранкових Песама. Подунавка, 1847, стр. 210. — О Бранку у књижици В. Лазићу П. и још којејшћа. Беч, 1848.

Деспотовић П.: Ексхумирање српског песника Бранка Радичевића на Санмарском Гробљу у Бечу. *Јавор*, 1883, стр. 921.

Димитријевић Миша : На Бранкову гробу, *Засјава*, 1883, бр. 107. — На Бранков дан. *Браник*, 1887.

Драгутиновић М. К.: Бранко Радичевић. С. К. Задруга, књ. 80, предговор. Београд, 1903.

Дучић Стеван : Старина Бранка Радичевића. *Трибуна*, 1911, бр. 337.

Ђорђевић Влад. Р.: О певању и композицијама Бранкових песама. *Нова Европа*, 1924, бр. 4, стр. 126.

Ђорђевић Јован : Из мојих успомена XIII. Бранко Радичевић. *Јавор*, 1892, бр. 40.

Ђорђевић С. Ђ.: Две Бранкове песме. *Коло*, 1889. — Нови подаци о животу и раду Бранка Радичевића, *Бр. Коло*, 1895, бр. 4-6, 8-9.

Ђукић Аница : Бранко као песник и личност, *Бранков Видовдан*, 1924.

Живановић Јован : Бранко Радичевић, српски песник. *Јавор* 1883, стр. 17. — Одштампано засебно. Нови Сад, 1883.

Забавић Ј. Ст. [Јован Стејић] : Критика на *Песме* Бранка Радичевића. *Подунавка*, 1848, бр. 9.

Захаријевић Лазар : Бранко и Милетић. *Наше Доба*, 1887. — Бранкова смрт. *Бр. Коло*, 1900, стр. 253. — Исто у листу *Народности* (Панчево). — Ко је Јаша, ко је Сешка у Бранкову *Ђачком Расјанку*. *Бр. Коло*, 1900, стр. 497. — Допуна томе од Др. Илије Огњановића. *Бр. Коло*, 1900, стр. 502.

Илиј Драг. Ј.: Бранко Радичевић. *Лешоис Машице Српске*, 1885, књ. 141-142.

Илиј Јован : Некоја о Бранку. *Бр. Коло*, 1896, бр. 3-4, стр. 77, 118.

Калић Мига : Бранко Радичевић. *Српски Књижевници* II, стр. 59.

Ковачић Ристо : Живот и рад Бранка Радичевића. *Dubrovnik*, 1880. — Бранко Радичевић. *Slovinac*, 1880, sv. 16-17.

Костић Драгутин : Бранко и Уланд. *С. К. Гласник*, 1907, књ. XVIII.

Костић Лаза : Подаци о Бранку в. у чл. *Геше и његова народна свијест*, *Црногорка*, 1885, бр. 14-23, *Зеница*, 1885, бр. 3-8.

Лазаревић Бранко : Лирско у Бранка Радичевића. *Нова Европа*, 1924, бр. 4, стр. 105.

Лотић Љубомир : Бранко у немачком преводу. *Бр. Коло*, 1900, стр. 91. — О оцу Бранкову Годору Радичевићу. Срем. Карловци, 1909. (Раније *Бр. Коло*, 1909.)

Малин : Бранко и народно јединство. *Бранков Видовдан*, 1924.

Марковић Павле Адамов (Потпис к.): Бранкова жеља. *Јавор*, 1883, стр. 975. — Бранку на дочеку последњих му земних остатака. *Јавор*, 1883, стр. 865. — Порекло Бранка Радичевића. *Јавор*, 1883, стр. 985. — Бранко као гимназиста. *Јавор*, 1885, стр. 542. — Предговор X изд. Бранкових *Песама*, 1900.

Мартиновић И.: Којег је дана умро Бранко Радичевић. *Преодница* (Панчево), 1891.

Мартиновић Милош : Још нешто као допуна о Бранку Радичевићу. *Срб*, 1908.

Медић М.: Бранко Радичевић у Баји. *Бр. Коло*, 1896, стр. 62.

Миљковић Ј.: Bранко Radičević. Bibliografske bilješke, str. 40.

Милићевић М. Ђ.: Бранко Радичевић у Штубику. Споменица о прослави Ђачког Растанка. Бранково Вече. Београд, 1894. — Бранко Радичевић. *Поменик*, стр. 583.

Миљковић Бранислав : Посмртнина Бранка Радичевића. *С. К. Гласник*, 1924, књ. XII, бр. 4.

Михаиловић Ристо : Црте из живота Б. Радичевића. *Јавор*, 1887. — Под истим насловом чл. *Браник*, 1887, бр. 42.

Николин Петар Б.: Бранко Радичевић и наше Јахудије. *Бос. Вила*, 1896, стр. 372. — О Бранку у чл. *Вукова Слава*. *Бос Вила*, 1897, стр. 281.

Огњановић Илија Др.: Бранко Радичевић. *Бр. Коло*, 1899, стр. 1538. — О Бранку. Занимљиве приче и белешке из живота знаменитих Срба. Загреб, 1900, стр. 125.

Остојић Тихомир : О постанку Бранкових кола у *Ђачком Расјанку*. *Бр. Коло*, 1900, стр. 18, 93. — Рукописи Bранка Radičevića. *Savremenik*, 1915, књ. X, стр. 478 — Pjesnik i poziv. *Savremenik*, 1916, књ. XI, стр. 153. — Studije o Bранку Radičeviću. *Rad Jug. Akademije*, књ. 218, стр. 1-148. Zagreb, 1918. — Hronologija pjesama Bранка Radičevića. *Rad*, 218 str. 144-155. *Berbarsko kolo* и *Djačkom Rastanku*. *Нова Европа*, 1924, бр. 4, стр. 119.

Павловић Миливој Д-р : Улога Бранка Радичевића у развиту књижевног језика. *С. К. Гласник*, 1924, књ. XII, бр. 4.

- Поповић Аца Зуб: Бранко Радичевић. Успомене I. *Наше Доба*, 1890.
- Поповић Јефта: Бранков *Пуш. Србадија* (Алманах градачке омладине), 1883.
- Роровић Лаза: Карловачки Бранко, *Нова Европа*, 1924, бр. 4, стр. 97.
- Поповић Милан Ј.: О Бранку Радичевићу. *Браник*, 1903.
- Поповић Павле: Бранкова *Туга и Ојомена*. *Хрватско-Српски Алманах*, 1911.
- Исто: *Из књижевности*, књ. II, стр. 83. Београд, 1919. — Породица матере Бранка Радичевића. *Прилози за књижевност, Језик, Историју и Фолклор*, књ. III (1923). Исто и посебно, Београд, 1923. — Бранко Радичевић. Студија — увод уз Бранкове *Песме*. Издање Матице Српске и С. К. Задруге, Београд, 1924.
- Поповић Ст. Вацки: Где да буде гроб и споменик песника Бранка Радичевића. *Јавор*, 1883, стр. 761.
- Посниковић Драгутин: Бранко Радичевић. *Живоши и дела врских Срба*, књ. I, стр. 9-26.
- П. Р. Л.: О поријеклу Бранка Радичевића и његовој поезији. Дубровник, 1903. (Прештампано из *Дневног Листа*.)
- Продановић Јаша М.: Бранко Радичевић. *С. К. Гласник*, 1924, књ. XII, бр. 4.
- Радичевић Филип: Поздрав својој стрици Б. Радичевићу пјеснику. *Slovinac*, 1883. — Податци Бранкова порекла по породичном предању. *Јавор*, 1883, стр. 1431.
- Српско Коло*, 1884, бр. 20.
- Руварац Димитрије: Бранко и Милетић. *Браник*, 1887. — Дижимо споменик мајци и баби Бранковој. *Бр. Коло*, 1909. — Једна генерација карловачких ђака. *Нова Европа*, 1924, бр. 4, стр. 100.
- Сандић Александар: Бранко Радичевић. Предговор V изд. (1878) Бранкових *Песама*. — Мртви се дома враћају — гробови пророка. *Јавор*, 1883, стр. 513. — Бранка Радичевића трагови филологисања и медицинарства. *Јавор*, 1883, стр. 567. — Бранко Радичевић у берби, у српској народној песми. *Јавор*, 1883, стр. 1239, 1269.
- Симић Светислав Ст.: Бранко Радичевић. Предговор уз *Бранкове Песме*, Београд, 1895.
- Скерлић Јован Др.: Бранко Радичевић. *Омладин и њена књижевност*. Београд, 1906, стр. 429.
- Стајић Ваца: Још један поглед у Бранкову песничку радоницу. *Нова Европа*, 1924, бр. 4, стр. 111.
- Стајичић Милош: О пореклу срп. песника Б. Радичевића. *Браник*, 1878, бр. 42.
- Станојевић Ст.: Бранкове Песме у издању С. К. Задруге. *Бр. Коло*, 1904.
- Стевановић П.: Бранко Радичевић. *Народна Просвешта*, 1924, бр. 48.
- Стојановић Даринка: Бранко Радичевић. *Женски Покрећ*, 1924, св. 4, стр. 184.
- Т. Ј.: Дан Бранкове смрти. *Засјава*, 1883, бр. 61.
- Томановић Л.: Критика за Бранка. *Зета*, 1885, бр. 3-4.
- Ђоровић Владимир: Бранко Radičević. Предговор уз *Izabrane Pesme*. Zagreb, 1919.
- Hard A. L.: Branko Radičević and the Serbo-Croatian literature. *Contemp. Review*, 1883.
- Џонић Урош: Бранко Радичевић и Београд за Бранка. *Илустровани Лист*, 1924, бр. 25. — Бранко Радичевић. *Правда*, бр. од 22 јуна 1924. — Издање Бранкових *Песама*. *С. К. Гласник*, 1924, књ. XII, бр. 4.
- Шевић Милан: Прилог испитивању Бранкових песама. *Бр. Коло*, 1902.

О Бранку има речи у *Историјама Књижевности* Ст. Новаковића, Ј. Бошковића (*Писма*), Љепаве (*Лекције*), Ж. Симића (Лекције), Шурмина (*Povjest*), Ј. Грчића, Т. Остојића, П. Богдановића, А. Гавриловића, Ј. Скерлића, П. Поповића, Д. Богдановића, Д. Прохаске, итд. — У студијама и чланцима о другим књижевницима, као и у другим списима, могу се наћи оцене Бранковог рада и подаци о њему. На пример: код Ј. Игњатовића (*Лешојис Матице Српске*, књ. 96, стр. 154), Љ. П. Ненадовића (*Дела*, књ. IV, стр. 83—84), Ст. Новаковића (*Годишњица Н. Чушића*, књ. VIII), Б. Поповића (*Анџоложија*), В. Стајића (*Између живоша и књижевности*), итд.

У посветама појединих песника, или иначе, има и речи похвале и дивљења према Бранковој поезији. Најпознатије су песме: Ђ. Рајковића (1860), А. Поповића (*Песме*, Н. Сад, 1860), Ст. Новаковића

(Бранко, Даница, 1862, бр. 29), Змаја (*Бранкова жеља*), П. Прерадовића (*Милим покојником*, 1870), Л. Костића (*Срп. Зора*, 1877, стр. 14), и др. У *Сјоменици* (Београд, 1894. 4°, стр. 5—64) прославе *Ђачког Расшанка* има дванаест песама (Љубомира П. Ненадовића, Марка Цара, Ђ. Стратимировића, Светозара Ђоровића, Вл. М. Јовановића, Алексе Шантића, Стевана Бешевића, Андре Гавриловића, Драгомира Брзака, Јосипа Берсе, Јована Сундечића, В. Крстића-Љубисава). У *Новој Европи* (књ. IX, бр. 3, 21 јануара 1924) има двадесет прилога (песама и приповедака) посвећених успомени Бранковој.

III ПРЕВОДИ ИЗ БРАНКА

Велики број Бранкових песама преведен је на стране језике. Највише их има на немачком. У засебној књижици: *Lyrische Dichtungen von Branko Radicsevics. Aus dem Serbischen übersetzt von Georg von Schulpe. Pressburg, 1887. Selbstverlag des Herausgebers. 8°, с. 42* (са предговором), објављено је двадесет и два превода (*Девојка на сшуденцу*, *Пушник на уранку*, *Пушник и Тица*, *Ноћ ња ноћ*, *Циц*, *Туђин*, *Враголије*, *Нека сунца*, *Сршан Пасшир*, *Молишва*, *Жеља*, *Јадна Драга*, *Јади из ненада*, *Клешва*, *Гојко* (одломак), *На Мораву* (скраћено), *Берачице*, *Моје Сунце*, *Перивој*, *VII Сонеш*, *Туга и Ојомена* (одломак), *Кад млидија умреши*). — На другом издању те књижице, 1891 године (Dresden und Leipzig), преводилац је додао „frei übersetzt“.

Светозар Манојловић, у збирци превода *Serbisch-croatische Dichtungen* (Wien, 1888), објавио је седам превода из Бранка (*Девојка на сшуденцу*, *Циц*, *Гојко* (почетак), *Кад млидија умреши*, *Моје Сунце*, *Пушник и Тица*, *Убица у незнању*, *Укор*).

Поред тога има превода и по листовима. На пример: преводи Фр. Грајнера (*Девојка на сшуденцу* и др.) у листу *Ung. Weisskirchner Volksblatt*, 1897; Валаса Сигисмунда (*Клешва*) итд.

И на руском има доста превода: Н. Гербела (*Девојка на сшуденцу* у збирци превода, 1870), Ф. Милера, Вере Гаврилове Глумове (*Кад млидија умреши*, у листу *Благовѣсши*, 1893, бр. 49), и др.

Неколико песама превео је на пољски језик Јован Зморски (1855 до 1856 год.).

Д. К. Попов превео је на бугарски две песме (*У сјоменицу Мини Вуковој Вукомановића*, *Укор*) и објавио их у збирци превода *Словенска Антологија* С. Чилингирова (Софија, 1910, стр. 24—25).

Рудањски је превео једну песму (*Ноћ ња ноћ*) на русински и штампао је у листу *Правда*, 1869 (Лвов).

Богић је превео на талијански језик *Кад млидија умреши*.

Јенсен је превео на шведски две Бранкове песме (*Хајдуков гроб*, *Кад млидија умреши*).

На шпанском налази се превод увода из *Гојка* (*Гусле моје*), а на француском и мађарском има по неколико превода.

IV КОМПОЗИЦИЈЕ БРАНКОВИХ ПЕСАМА

Мали је број наших песника чије су песме толико компоноване и певане колико Бранкове. Осамдесетих и деведесетих година ретки су били концерти, нарочито у Војводини, а да се није певала по која Бранкова песма. Компоновали су их:

- Барановић Кр.: *Враголије*.
 Ђорђевић В. Р.: *Јадна драга*.
 Зајц И.: *Из Гојка: Гусле моје, Укор*.
 Јенко Д.: *Укор*.
 Јовановић Ј. П.: *Срећан њасџир*.
 Маринковић Ј.: *Из Бачког Расџанка: Коло, Свирач свира, Мо-
 лишва, Пушћу крај*.
 Милчински А.: *Молишва*.
 Мокрањац С.: *Јадна драга*.
 Пашћан С.: *Јадна драга*.
 Пачу Ј.: *Из Бачког расџанка: Коло*.
 Протић М. М.: *Циц*.
 Сарно де Дионисије: *Бачки Расџанак*. Композиција за клавир,
 свирана 31 јануара 1894. (Бранково Вече. Ноте у Сјоменици, Бео-
 град, 1894.)
 Толинггер Р.: *Из Бачког Расџанка: Коло, Нека сунца, Срећан
 њасџир*.
 Хавлас Г.: *Ране, Нека сунца*.
 Хаџе: *Кад млидија умреши*.
 Хорејшек В.: *Јадна драга, Девојка на сџуденцу, Срећан њасџир,
 Нека сунца*.
 Шистек В.: *Из Бачког Расџанка: Свирач свира*.
 Шрам С.: *Из Бачког Расџанка: Коло*.
 Штирски Н.: *Из Бачког Расџанка*.

V ПРОСЛАВЕ БРАНКА РАДИЧЕВИЋА

Било је више прослава Бранка Радичевића, нарочито у доба пре преноса његових костију из Беча на Стражилово, када су се приређивали концерти, вечери и забаве ради прикупљања прилога. Ипак, најзначајније су прославе: Свечаност коју је на Св. Саву 1879 приредило бачко друштво „Зора“ у Бечу; Бранково Вече у Београду, 9 априла 1883; Бранково Вече (Прослава *Бачког Расџанка*), 31 јануара 1894 у Београду; Свечаност приликом преноса костију, 10 јула 1883; прославе у току ове, 1924 године, у Броду и другим местима, од којих је била најсвечанија 22 јуна, у Срем. Карловцима.

Поводом стогодишњице од рођења Бранкова многи листови су донели чланке и прилоге о песнику или о његовим делима. Неки су дали и посебне бројеве, и од њих заслужују да се нарочито истакну *Нова Европа* (бр. 3 од 21 јануара 1924 и бр. 4 од 1 фебруара 1924), *Brodске Новине* (бр. 13 од 27 марта 1924), *Бранков Видовдан* (бр. 31 од 29 марта 1924), *С. К. Гласник* (књ. XII, бр. 4, 1924) и *Илустровани Лист* (бр. 25 од 22 јуна 1924), јер имају најбоље прилоге. Као засебна књижица *Алманах Бранка Радичевића* (Помен деветорице београдских песника посвећен стогодишњици Бранковог рођења. Београд, 1924).

УРОШ ЦОНИЋ

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Једна књига о психологији дејетета¹⁾

Психологија детета, као и психологија животиња, и психологија примитиваца, врло је тешка област за испитивања. Проучавања психизма у његовом првом развоју су ванредно тешка; за психологију животиња тешкоћа је јасна и састоји се у простој чињеници немогућности сазнавања како бива психички живот у јединкама сасвим друге врсте; за психологију примитиваца тешкоћа лежи у немању градива за испитивање, јер примитивци су ишчезли, а оно што се данас још може сматрати ка примитивац далеко је од правог психичког стања изумрлих примитиваца; за психологију детета тешкоћа изгледа смањена само зато што смо ми сви, развијени и зрели психизми, били деца, али остаје стварна тешкоћа у томе што је лично сећање на рано психичко доба врло слабог интензитета. Психички живот животиња је потпуно стран свет за нас; из сећања човечанства су ишчезли елементи некадањег душевног живота примитивних људи; а и психички живот деце је стварно за нас књига са седам печата. На који би се начин хтело да ми уђемо у осећања, осећаје, душевне покрете, и, чак, и мисли појединих животиња? Слично вреди и за психизам примитиваца који су изумрли; а за примитивце садашњости вели један од најбољих познавалаца да су само „осиротели преостаци старијих генерација“. Нешто, само нешто мало боље изгледа познавање душевног живота у детета; али су начелне тешкоће исте, јер је улаз у дечју душу исто тако тежак као и у душу животиње и у душу ишчезлог примитивног човека, и ако је наша душа била и душа детета. Мали Нозиер Анатола Франса се тужи како није смео да говори о многим својим идејама, јер га старији не би могли разумети, и јер они тако тешко схватају шта деца хоће и мисле. Он има право: наш свет и њихов свет се много и дубоко разликују. Исто је тако и код животиња; оне би се, још већим правом, могле потужити да их ми не разумемо; њихов душевни живот је опет један свет за себе, и њихови психизми су изграђени из других елемената. А можемо ли ми са пуним разумевањем ући у душе прастарих пећинских становника или оних који су становали над језером и водама у кућама на кољу? Можемо ли се ми кретати са позданашћу по душевним животима врло примитивних људи, кад се са толико много невештине и тешкоће крећемо и ориентишемо и по историјским епохама које су нам много ближе, и кад нам је човек античког доба и ренесанса и револуције психички још увек и доста стран, да и не говоримо о човеку бивше Кине или Индије, — осим ако

1) Tracy-Stimpfl : *Психологија дејететства*. Превео Јован С. Јовановић.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

га не оживи геније једног Франса или Мерешковског сјајном интуицијом духа? Свуда ту стоји наш душевни свет према једном другом који му је туђ и стран; свуда стоје, један према другоме, два света одељена и раздвојена временом. Претпоставимо ли и једну праву линију развоја у времену, један еволутивни ток, од животиње до примитивца и од примитивца до историјског човека разних култура и епоха, и од овога до савременог човека; и претпоставимо ли толико цитирану и омиљену природњацима тезу о поклапању онтогенезе и филогенезе: ипак морамо признати да та логичка линија којом повезујемо живи ток природе траје у реалном времену-творцу и времену-претвараоцу довољно дуго да одреди психичка стања толико да једна другом постану страни и непознати светови. Врло је близу овоме и дубока и позната мислиоцима истина, коју су смели духови умели и често и лепо да кажу, да смо и ми, развијене и дозреле, савремене, психичке јединке једна другој ипак мистерије. Несумњиво је да су душе читави засебни светови, и да, ако има везе међу њима, та веза може бити само опет психичка и креће се само између ширих, подсвесних области појединих психизама, а никако се не ствара по површинама свесног и практичког дела душе који је механизан и нивелиран. А, наравно, кад је човек човеку мистерија, како то не би били дете човеку, животиња човеку или прачовек савременом човеку? И како да се уђе у те зоре душевног живота, у праскозорје душевног покрета у животиња, у рана јутра човекове душе у његова прва човечанска времена, и у румени свет зоре нашег живота — у наше детињство? Како се улази у тај „сумрачни свет“?

То је проблем методе. Том проблему наука прилази споља, а интуиција изнутра. Психологија као наука му хвата спољне рељефе и површине, шири мреже мере и броја, упоређује и ствара статистичке табеле, своди га што више на количине, што више на органско и физиолошко, да би свуда дошла до физичког и механичког. Психологија као интуиција силази право у срж и из самог живог центра ствара изнова живе силе и реконструише живе целине. Један став је супротан другоме; моста нема. Став науке објашњава и разуме, хоће да разуме; став интуиције оживљава, преживљава још једном посматрани живот и креће се заједно са њиме, из њега самог и у њему самом. Један став поступа периферијски, други централно; један обилази, други улази и продире; један је научни, други то није. Ставу науке је кључ за разумевање у квантификовању појава, ставу интуиције у проживљавању појава; првome је кључ механизирање, другоме уосећавање; првome једна скица, схема, план по коме треба и мора да теку појаве, другоме живот чији је аналогон наш интимни душевни живот. Први ствара један врло практичан систем обилазећи живот, други ствара изнова један живи живот обилазећи практичне схематизације. Да ли

су оба става примењивана на све појаве у опште и који је када и како погоднији или „легалнији“, друго је питање. Али да би се разумеле душевне појаве које нису наше, потребно је, преживљавајући их поново, стварати их, или, стварајући их понова, преживљавати их. То је свакако уметнички посао, а не посао научника. Отуда је бољи творац и приказивач дечје душе један уметник него један научни психолог. Одбацујући индивидуалне варијације, јер индивидуално није ствар науке која хоће *genus*, одбацује се најсвојственија својственост душевног живота: његова битна и интимна слободна индивидуална природа. Бар у проучавању психизма једини је кључ наша интуитивна способност којом стварамо психичко из нашег психичког, душу која није наша из наше сопствене.

Проблем психологије детета тако води у општи проблем изучавања психизма и у проблем метода тог изучавања. Он се, у основи својој, везује за сличне проблеме, и, најзад, води у један централни проблем савремене психологије и филозофије. А кад је психологија основа педагогије и кад је психологија детета „неопходна основа педагогије“ како мисле Dr. Trasy и Dr. Stimpfl, онда је основни проблем филозофије, проблем научног и интуитивног става, још несумњивија основа за свако начелно расправљање о педагогији. Потребно је дубље ући у проблем васпитања, образовања и стварања душе, који је основни проблем педагогије, сем ако она неће да буде механичка пракса утврђених шаблона или површна психотерапија. Шта може дати научна психологија, и то научна психологија детета, може се видети добро из врло збијене и синтетичне књиге Dr. Trasy-а и Dr. Stimpfl-а коју је Г. Јовановић превео.

Са немачкога? Дело је доживело седам енглеских и четири немачка издања; али је преводилац заборавио да каже са кога је језика превео дело. Да је превод са немачкога, види се по тешким реченицама и конструкцијама. И поред свег тог што преводилац признаје да је због тешког стила морао да одступа од дословног превођења да би дело било разумљивије, оно је остало врло непријатно и рђаво за читање због врло многих штампарских грешака и због рђавог превођења. Вероватно из оба ова разлога, има реченица које постижу савршену неразумљивост и неписменост. Није било добро пустити књигу, тако слабо преведену, без брижљиве коректуре. Јер, она је, у првом реду, намењена ученицима учитељских школа и студентима.

ВЛАДИМИР ВУЈИЋ

БЕЛЕШКЕ

„Друштво љубазности“ у Белији. — Директор једне гимназије у Белгији дошао је на мисао да образује једно друштво које долази у згодан час, и које броји, изгледа, већ многе присталице: „Друштво љубазности“.

Његови чланови се обавезују

„Да никада не покажу нити да им је што криво, нити да су незадовољни, нити да се буне;

„Да савладају сваки покрет који би показивао нестрпљење;

„Да траже свако јутро чиме би могли да учине задовољство онима с којима живе заједно;

„Да поштеде друге труда кога их могу поштедети не шкодећи дужности;

„Да никад не кажу „не“ на заповест коју им да неко од претпостављених, нити кад им се тражи услуга;

„Да никад не наређују ком потчињеном без какве благонаклоне речи;

„Да брижљиво употребљују оне мале формуле учтивости које изгледају ситничарске само сувим, тврдим, саможивим срцима: „хвала“ на најмању љубазност, „будите добри“ или „ако вам је угодно“ кад се тражи каква услуга, итд.“

Нема сумње да би народ или друштво које би озбиљно схватило овај мали правилник, било сигурно, не само да ће имати мало више среће, но можда и да ће мирно решити најтеже социалне и политичке проблеме, најзатегнутије ситуације, које мржња и саможивост најчешће умеју само да заоштре до катастрофе.

Уз то, љубазност није чист вербализам, удворљивост, елегантна или сладуњава фразеологија. Она је у срцу, и може бити проста у језику. Она може узети све тонове; она припада свима класама и свима културама. Главно је да љубазност постоји; и то мало љубазности — као што је неко рекао — пром.нило би лице света.

Француске сјајисџике. — У току 1922 године, — јулска и октобарска сесија, — пријавило се у Француској 18.538 кандидата за први део испита зрелости, и 12.287 за други део, и то 7.450 за филозофију и 4.837 за математику.

1. У првоме делу, 7.604, то јест 41%, били су примљени у јулу, и 3.825, то јест 40%, у октобру. У свему је примљено 11.429 кандидата, то јест 61.6%. Од 10.934 кандидата који су одбијени у јулу, 1.355 њих, тј. 14.2%, нису се у опште ни јављали на испит по други пут.

Највећи проценат примљених био је у Монпелјеу (46.6%), Штразбургу (46.9%), Нансиу (57.7%) и Безансону (61%). Најмањи проценат примљених био је у Паризу (22%) и Клермону (24%).

2. У другоме делу, од 7.450 кандидата за филозофију, 3.939, тј. 52.8%, били су примљени у јулу, и 2.049, тј. 55.3%, у октобру. Свега 5.988 примљених, тј. 80.3%.

Од 4.837 кандидата за математику, 2.563, тј. 52·9⁰/₀, примљено је у јулу, и 995, тј. 49·7⁰/₀, у октобру. У свему, 3.558 примљених, тј. 73·6⁰/₀.

Број ученика у француским мушким лицејима и гимназијама на почетку школске 1923—24 године доста је већи но претходне године. Док је, 1922—23 године, укупна цифра гимназијских ученика износила 114.810, ове године она износи 117.099 ученика: увећање је за 2.289 ученика. Од укупног броја ученика, 76.689 уписано је у лицеје, и 40.410 у колеже.

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге послане Уредништву:

Евгеније Јелачић и Драгољуб Илић, *Основна начела друшћвеног живоша*. — Београд, издавачка књижара Геце Кона, 1, Кнез Михаилова, 1924. С. 58. цена?

Наша деца, књига за омладину. Написао Ст. М. Мијатовић, учитељ. — Београд, издање књижарнице Рајковића и Ђуковића, 1924. С. 118, цена?

Pedesetogodišnjica Hrvatskoga Pedagoško-književnog Zbora. Izdao „Hrvatski Pedagoško-književni Zbor“. — Zagreb, 1923. С. 215, цена?

Znanstvena djela za opću naobrazbu. Na svijet izdaje Jugoslav. Akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga VII. *Jezični savjetnik*. Napisao Dr. T. Maretić, pravi član Jugoslavenske Akademije. — Zagreb, 1924. С. 205, цена?

Изнад живоша. Драмски спев у пет чинова (двадесет фрагментата). Написао Ж. М. Пауновић. — Београд, издање „Ново доба“, 1924. С. 92, цена?

Момчило Милошевић, *Пролазници*. Приповетке. (У сусрету. — Кроз слутњу. — Усамљеност. — Пред истином. — Неислеђено питање. — Грех. — Заводник. — До сутра. — Васица.) — Београд, издавачка књижарница Геце Кона, 1924. С. 109, цена?

Školski almanah više narodne škole u Djurdjenovcu (kraj Našica), sa izvještajem narodnih osnovnih škola općine Klokočevci (kraj Našica — Slavonija), za školsku godinu 1923—1924. Uredio Franjo Piha, ravnatelj Više narodne škole u Djurdjenovcu. — Ljubljana, 1924. С. 179, цена?

Државна велика гимназија у Великом Бечкереку, *Извештај за школску 1923/24 годину*. — В. Бечкерек, 1924. С. 44.

Уредник,
СВЕТИСЛАВ ПЕТРОВИЋ
Душанова улица бр. 5, Београд.

Државна Штампарија
Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца,
Београд.